

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ: ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО

Науковий журнал

Виходить 6 разів на рік

Заснований у січні 2010 р.

Журнал визнано ДАК МОН України

як фахове видання з юридичних наук

категорії «Б»

2020

№3(110)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

МАЗАРАКІ Анатолій Антонович, д. е. н., професор, ректор КНТЕУ

Заступник головного редактора

ПРИТУЛЬСЬКА Наталія Володимирівна, д. т. н., професор,
перший проректор з науково-педагогічної роботи КНТЕУ

Відповідальний секретар

МЕЛЬНИЧЕНКО Світлана Володимирівна, д. е. н., професор,
проректор з наукової роботи КНТЕУ

Члени редакційної колегії (за галузями наук)

з економічних наук:

БЄЛОСТЄЧНИК Григорій, д. е. н., професор, ректор Молдавської економічної академії.

БЛАНК Ігор Олександрович, д. е. н., професор, професор кафедри економіки та фінансів підприємства КНТЕУ.

БОХАН Аліна Василівна, к. е. н., доцент кафедри світової економіки КНТЕУ.

ВОЛОСОВИЧ Світлана Василівна, д. е. н., професор, професор кафедри фінансів КНТЕУ.

ГАЙДУКЕВИЧ Агнешка, д. е. н., професор кафедри міжнародної торгівлі Краківського економічного університету (Польща).

ГОНЕТ Войцеш, д. е. н., доцент Університету природничо-гуманітарних наук у Седльце (Польща).

ГОСПОДАРОВИЧ Анджей, д. е. н., професор Вроцлавського економічного університету (Польща).

ДОБЯ Мечислав, д. е. н., професор Краківського університету економіки (Польща).

ДУТІНЕЦЬ Ганна Володимирівна, д. е. н., доцент, завідувач кафедри світової економіки КНТЕУ.

КАЛЮЖНА Наталія Геннадіївна, д. е. н., доцент кафедри світової економіки КНТЕУ.

КВАЧ Ярослав Петрович, д. е. н., професор, директор Одеського торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

ЛАНЕ Наталія, д. е. н., професор Ризького технічного університету (Латвія).

МЕЛЬНИК Тетяна Миколаївна, д. е. н., професор, завідувач кафедри міжнародного менеджменту КНТЕУ.

САЙ Валерій Миколайович, к. е. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків КНТЕУ.

ФЕДУН Ігор Леонідович, д. е. н., професор кафедри світової економіки КНТЕУ.

ШЛОСАРЧИК Богуслав, д. е. н., професор Жешувського університету (Польща).

з юридичних наук:

ВАЩЕНКО Юлія В'ячеславівна, д. ю. н., доцент, професор кафедри адміністративного права,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна).

ГУРЖІЙ Тарас Олександрович, д. ю. н., професор, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права КНТЕУ.

ГУРЖІЙ Анна Валеріївна, к. ю. н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права КНТЕУ.

ДЕШКО Людмила Миколаївна, д. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного публічного права КНТЕУ.

КАВКА Інга, д. ю. н., професор Інституту права, адміністрації та економіки

Краківського педагогічного університету (Польща).

КАЛЮЖНИЙ Ростислав Андрійович, д. ю. н., професор, заступник директора з наукової роботи

Юридичного інституту Національного авіаційного університету (Україна).

КОПИЛЕНКО Олександр Любимович, д. ю. н., професор, директор Інституту законодавства

Верховної Ради України (Україна).

КУЗЬМЕНКО Оксана Володимирівна, д. ю. н., професор, заступник директора інституту з наукової

роботи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (Україна).

ЛАНДЕ Роберт, професор права Балтиморського університету (США).

МАЗАРАКІ Наталія Анатоліївна, д. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного приватного,

комерційного та цивільного права КНТЕУ.

МОНТЕЙРО ФЕРНАНДЕС Антоніо, д. ю. н., професор Нового університету Лісабону (Португалія).

ОЛІЙНИК Олег Вікторович, д. ю. н., с. н. с., професор кафедри загальноправових дисциплін КНТЕУ.

ОНДРОВА Драгоміра, д. ю. н., завідувач кафедри державної політики і теорії державного управління,

факультет державного управління, Університет Павла Йозефа Шафарика у Кошиці (Словаччина).

ОСИКА Сергій Григорович, к. ю. н., професор кафедри міжнародних економічних відносин КНТЕУ.

ПРИМАК Володимир Дмитрович, д. ю. н., професор кафедри міжнародного приватного, комерційного

та цивільного права КНТЕУ.

ПУСТОВІТ Юлія Юрївна, к. ю. н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного

права КНТЕУ.

СОБАКАРЬ Андрій Олександрович, д. ю. н., професор, завідувач кафедри адміністративного права, процесу

та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (Україна).

ХМЕЛКО Ірина, д. ф. н., доцент, Університет Теннессі в Чаттануга, штат Теннессі (США).

ЯКУШЕВИЧ Адам, д. ю. н., доцент Інституту права, адміністрування та менеджменту Університету

Казимира Великого в Бидгощі (Польща).

Засновник, редакція,
видавець і виготовлювач

**КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Завідувач редакції

І. В. Кривицька

Редактори: Е. Ю. Кириченко,

М. В. Дубко

Художньо-технічний редактор

І. В. Кривицька

Підписано до друку 18.06.2020.

Тираж 200 пр. Зам. 253.

Адреса редакції, видавця,

виготовлювача:

вул. Чигоріна, 57, м. Київ,

Україна, 01042

Телефон редакції: 529-50-24

E-mail: zt@knute.edu.ua

Свідоцтво

про державну реєстрацію

серія КВ № 22092-11992ПР

від 16.05.2016

Індекс журналу в Каталозі видань

України на 2020 рік – 09641

Надруковано на обладнанні КНТЕУ

Свідоцтво суб'єкта видавничої

справи серія ДК № 4620

від 03.10.2013

Видається за рекомендацією

Вченої ради КНТЕУ

(протокол засідання № 7

від 14.05.2020)

Статті проходять рецензування.

Передрук і переклади матеріалів,

опублікованих у журналі,

дозволяються лише зі згоди

автора та редакції

Журнал представлено в міжнародних і національних наукометричних базах: Індекс Копернікус (Index Copernicus); реферативній базі даних «Україніка наукова», а також у пошуковій системі Академії Google (Google Scholar)

© Київський національний торговельно-економічний університет, 2020

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

МАЗАРАКІ Н., ПОГАРЧЕНКО Т.	Механізми вирішення спорів в угодах ЄС про вільну торгівлю	5
РОМАНДЗЕ Л.	Сінгапурська Конвенція: виклики імплементації	15
МОЖАЙКІНА О.	Міжнародно-правове регулювання адвокатської діяльності	26

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

МИКИТЕНКО Л.	Права споживачів в умовах карантину – 2020	35
ГОНЧАРЕНКО О.	Співрегулювання господарської діяльності	48
РАССОМАХІНА О.	Правосуб'єктність фізичних осіб в умовах карантину	59
НЕСКОРОДЖЕНА Л.	Гарантійні листи в господарській діяльності	74

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

МУШЕНОК В.	Гене́за правового регулювання принципів системи оподаткування в Україні та Європейському Союзі	87
-------------------	--	----

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

МАТВІЙЧУК А.	Інформаційні технології моніторингу в системі управління соціально-економічним розвитком регіонів <i>(Відгук на монографію «Моніторинг соціально- економічного розвитку регіону», автори Пурський О. І., Харченко О. А., Мороз І. О.)</i>	99
---------------------	--	----

C O N T E N T

INTERNATIONAL LAW

MAZARAKI N., POGARCHENKO T.	Dispute resolution mechanisms in EU free trade agreements	5
ROMANADZE L.	Singapore Convention: challenges of implementation	15
MOZHAIKINA O.	International legal regulation of advocacy	26

PUBLIC LAW

MYKYTENKO L.	Consumer rights in terms of quarantine '2020	35
HONCHARENKO O.	Co-regulation of economic activity	48
RASSOMAKHINA O.	Legal personality of individuals under quarantine	59
NESKORODZHENA L.	Warranty letters in economic activity	74

FINANCE LAW

MUSHENOK V.	Genesis of legal regulation of principles of taxation system in Ukraine and the European Union	87
--------------------	--	----

REVIEW AND BIBLIOGRAPHY

MATVIJCHUK A.	Information technologies of monitoring in the system of management of social and economic development of regions <i>(The response to the monograph «Monitoring of social and economic development of the region», authors Purs'kij O. I., Harchenko O. A., Moroz I. O.)</i>	99
----------------------	--	----

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

МАЗАРАКИ Н., ПОГАРЧЕНКО Т.	Механизмы разрешения споров в соглашениях	5
РОМАНАДЗЕ Л.	Сингапурская Конвенция: вызовы имплементации	15
МОЖАЙКИНА Е.	Международно-правовое регулирование адвокатской деятельности	26

ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

МИКИТЕНКО Л.	Права потребителей в условиях карантина – 2020	35
ГОНЧАРЕНКО О.	Сорегулирование хозяйственной деятельности	48
РАССОМАХИНА О.	Правосубъектность физических лиц в условиях карантина	59
НЕСКОРОДЖЕНА Л.	Гарантийные письма в хозяйственной деятельности	74

ФИНАНСОВОЕ ПРАВО

МУШЕНОК В.	Генезис правового регулирования принципов системы налогообложения в Украине и Европейском Союзе	87
-------------------	---	----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

МАТВЕЙЧУК А.	Информационные технологии мониторинга в системе управления социально- экономическим развитием регионов <i>(Отзыв на монографию «Мониторинг социально- экономического развития региона», авторы Пурский О. И., Харченко А. А., Мороз И. О.)</i>	99
---------------------	---	----

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.24:061.1COTJ:339.5.012.42 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)01](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)01)

МАЗАРАКІ Наталія

E-mail: n.mazaraki@knute.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1729-7846

д. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ПОГАРЧЕНКО Тетяна

E-mail: t.pogarchenko@knute.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0207-3468

к. ю. н., старш. викладач кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УГОДАХ ЄС ПРО ВІЛЬНУ ТОРГІВЛЮ

Проаналізовано механізми вирішення спорів, що передбачено угодами ЄС про вільну торгівлю «нового покоління», виокремлено тенденцію до створення окремих механізмів вирішення інвестиційних спорів.

Ключові слова: угода про вільну торгівлю, торговельно-економічні спори, Угода між Японією та ЄС про економічне партнерство, Всеосяжна економічна та торговельна угода між ЄС та Канадою, вирішення спорів.

Мазараки Н., Погарченко Т. Механизмы разрешения споров в соглашениях ЕС о свободной торговле. Проанализированы механизмы разрешения споров, предусмотренные соглашениями ЕС о свободной торговле «нового поколения», выделена тенденция создания отдельных механизмов разрешения инвестиционных споров.

Ключевые слова: соглашение о свободной торговле, торгово-экономические споры, Соглашение между Японией и ЕС об экономическом партнерстве, Всеобъемлющее экономическое и торговое соглашение между ЕС и Канадой, разрешение споров.

© Мазаракі Н., Погарченко Т., 2020

ISSN 2616-6100. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 3

5

Постановка проблеми. Протягом останніх років у світовій торгівлі спостерігають тенденцію до двостороннього урегулювання торговельно-економічних відносин між державами, що, крім іншого, зумовлено недостатньою ефективністю механізму вирішення спорів у рамках Світової організації торгівлі. До того ж завдяки зростанню кількості регіональних і міжрегіональних торговельних угод розширюються сфери їхнього змісту: вони охоплюють не тільки ліквідацію митних тарифів і квот, але й лібералізацію торгівлі послугами, доступ до публічних закупівель, охорону навколишнього середовища, захист трудових прав, сприяють надходженню інвестицій тощо.

Упродовж останніх п'яти років торговельна політика Європейського Союзу характеризується підписанням і виконанням угод про вільну торгівлю «нового покоління» з Еквадором, Канадою, Японією; угоди про економічне партнерство зі Співтовариством розвитку Півдня Африки; тимчасових угод про економічне партнерство з Ганою та Кот-д'Івуаром, угоди про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі з Україною. Разом із політичними, економічними та фінансовими чинниками суттєвою складовою цих угод є механізми вирішення спорів, від ефективності функціонування яких здебільшого залежить досягнення цілей наведених міжнародно-правових документів. Дослідження різних аспектів регулювання та порядку вирішення спорів, що виникають у ході реалізації угод про вільну торгівлю, вивчення застосування механізмів вирішення спорів, передбачених «новим поколінням» угод ЄС про вільну торгівлю, має на меті створення теоретико-правової основи та кращого розуміння фахівцями реалізації вказаних правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження останніх років у сфері угод Європейського Союзу про вільну торгівлю зосереджені на проблематиці тлумачення цих угод, захисту прав людини в ході виконання таких угод, вирішення державно-інвесторських спорів. Водночас значно менше вивчають механізми вирішення спорів, передбачених такими угодами, зокрема угод «нового покоління», наприклад, науковий доробок вчених Афівана Наташа Кінга, Джоанна Лем, Гюнес Юнювар, Джеральдо Відігаль та ін. Попри суттєвий обсяг досліджень за вказаною проблематикою, залишається простір для подальшої наукової розробки новітніх тенденцій урегулювання торговельно-економічних та інвестиційних спорів.

Так, А. Н. Кінг [1] здебільшого приділяв увагу дослідженню права СОТ та міжнародного інвестиційного права на зміст і характер угод ЄС про вільну торгівлю; Дж. Лем та Г. Юнювар висвітлювали дотримання принципу прозорості в механізмах вирішення спорів в угодах ЄС про вільну торгівлю; Дж. Відігаль у своєму дослідженні порівнював характер поведінки держав щодо вирішення торговельно-економічних спорів у рамках СОТ та угод про вільну торгівлю.

Мета статті – виокремити та охарактеризувати основні проблемні аспекти застосування механізмів вирішення спорів в угодах ЄС про вільну торгівлю «нового покоління».

Матеріали та методи. Нормативну базу дослідження становлять Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Угода ЄС з Південно-Африканським митним союзом про економічне партнерство, Угода між Японією та ЄС про економічне партнерство, Всеосяжна економічна та торговельна угода між ЄС та Канадою, Угода про вільну торгівлю з Південною Кореєю та інші угоди ЄС про вільну торгівлю. Методологічною основою проведеного дослідження є загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання.

Результати дослідження. Генеза порядку врегулювання між-державних торговельно-економічних спорів починається з положень договорів про дружбу, комерцію та навігацію у XVIII–XIX століттях. Своєю чергою Генеральна Угода про тарифи та торгівлю, а згодом і Світова організація торгівлі стали чинниками мультилатералізму та централізації як міжнародного торговельного права, так і порядку вирішення міжнародних спорів. Низка дослідників міжнародного економічного права вважають позитивний ефект від запровадження механізму вирішення спорів СОТ підставою для внесення Європейським Союзом відповідних і доволі стандартизованих положень про вирішення спорів в угоди про вільну торгівлю [1–4].

За результатами порівняльного аналізу змісту угод ЄС про вільну торгівлю «нового покоління» можна свідчити про переважне застосування порядку врегулювання спорів, подібних до механізму врегулювання спорів у Світовій організації торгівлі, зокрема консультацій, як найбажанішого методу вирішення спорів, ступеневості порядку вирішення спорів, визначення граничних строків проведення всіх етапів вирішення спору, залучення нейтральних і професійних арбітрів тощо.

Характерні особливості порядку вирішення спорів в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, що виокремлені в попередньому дослідженні [5], притаманні всім угодам ЄС про вільну торгівлю, а саме:

- достатньо великий вибір методів вирішення спорів і чітка регламентація та деталізація залежно від характеру спору;
- створення та регламентація процедур спеціальних органів щодо вирішення спорів;
- врегулювання порядку виконання рішень у спорах і наслідків невиконання таких рішень (наприклад, відповідно до ст. 478 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [6] Сторона може вжити відповідних заходів, якщо питання не вирішено протягом трьох місяців від дати надсилання офіційного запиту щодо вирішення спору відповідно до ст. 477 цієї Угоди і якщо Сторона, яка подала скаргу, продовжує вважати, що інша Сторона не виконала своїх зобов'язань за цією Угодою).

Угоди ЄС про вільну торгівлю здебільшого передбачають такі методи вирішення спорів:

консультації (в текстах угод зазвичай обумовлюються порядок і форма подання запиту на проведення консультацій, вимоги до поведінки сторін спору під час консультацій, строки надання відповідей та граничний термін проведення консультацій);

арбітражні процедури (порядок призначення арбітрів, вимоги до арбітрів, завдання арбітражної групи, порядок і строки прийняття рішення, оголошення попереднього звіту та фінального рішення, призупинення роботи арбітражної групи тощо);

медіацію (наприклад, Угода між Японією та ЄС про економічне партнерство передбачає окремі правила медіаційної процедури, що врегульовують: порядок звернення до медіаційної процедури, призначення медіатора, строки проведення медіації, дотримання конфіденційності, порядок завершення медіаційної процедури, порядок розподілу витрат сторін спору тощо. Важливим є факт, що вказані правила медіаційної процедури мають певну модель медіації – оцінювальну [7]. Аналогічні положення містяться у Правилах процедури медіації, які є додатком 29-С до Всеосяжної економічної та торговельної угоди між ЄС та Канадою [8]);

примирення у випадку термінових спорів, пов'язаних з енергоносіями (ст. 309 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [6]). Такий механізм передбачає залучення голови арбітражної групи як посередника з метою досягнення узгодженого рішення у спорі. Строк роботи посередника обмежений 15 днями, після чого в разі неможливості вирішити спір посередник повинен рекомендувати вирішення спору або процедуру, що дасть змогу досягти такого вирішення, та має прийняти рішення про умови, яких необхідно дотримуватися з визначеної ним або нею дати та доки спір не буде вирішено;

взаємопогоджене рішення щодо спору. Зокрема ст. 317 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає, що Сторони можуть у будь-який час домовитися про взаємопогоджене рішення щодо спору за цією главою. Про будь-яке таке рішення вони повинні спільно повідомити Комітет з питань торгівлі та голову арбітражної групи, залежно від ситуації; механізм посередництва (глава 15 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), наприклад, стосовно заходів, що негативно впливають на торгівлю або інвестування між Сторонами [6].

На момент підготовки дослідження Сторони угод ЄС про вільну торгівлю застосовували лише окремі види вирішення спорів:

- 14 червня 2019 р. Європейський Союз звернувся із запитом щодо *проведення консультацій* у рамках Угоди з Південно-Африканським митним союзом про економічне партнерство щодо захисних заходів на заморожену курку, що експортувалася з ЄС. Попри те, що згідно з частиною вказаної Угоди про попередження та вирішення спорів строк на проведення консультацій становить 40 днів,

публічної інформації про проведення консультацій чи вирішення спору не опубліковано [9];

- 17 грудня 2018 р. Європейський Союз звернувся із запитом щодо *проведення консультацій* у рамках Угоди про вільну торгівлю з Південною Кореєю щодо виконання останнього зобов'язання з дотримання прав робітників. Проведені у січні 2019 р. консультації не забезпечили вирішення спору, отже 30 грудня 2019 р. створено *арбітражну групу*, оголошення рішення якої повинно було відбутися наприкінці березня 2020 року [10];

- у січні 2019 р. Європейський Союз звернувся із запитом стосовно *проведення консультацій* у рамках Угоди про асоціацію з Україною щодо експорту лісу-кругляка. Проведені у лютому 2019 р. консультації виявилися безрезультатними, тому 20 червня 2019 р. Європейський Союз ініціював *арбітражну процедуру*, арбітражна група створена 28 січня 2020 року [11].

Також у квітні 2019 р. Європейський Союз звернувся із запитом щодо *проведення консультацій* у рамках Домовленості про правила та процедури вирішення спорів щодо невиконання Туреччиною зобов'язань у Митному союзі. Ця ситуація ілюструє наявність конфлікту юрисдикції між механізмом вирішення спорів Світової організації торгівлі та механізмами вирішення спорів у рамках угод про вільну торгівлю в разі членства обох сторін угоди про вільну торгівлю у СОТ та дублюванням сфери дії Угоди про СОТ та охоплених угод з угодами про вільну торгівлю. Згідно з п. 1 ст. 23 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів механізм СОТ має пріоритет, що за умови звернення однієї зі сторін спору до цього механізму унеможливорює відмову іншої сторони від саме такого порядку вирішення спору. Проте сторони міждержавних торговельних спорів вільні у своєму виборі порядку вирішення спору згідно з принципами міжнародного права [12].

Досліджуючи врегулювання порядку вирішення спорів в угодах ЄС про вільну торгівлю, варто зазначити, що найхарактернішим є внесення в текст окремої глави про вирішення спорів та внесення окремих статей в інші глави. Водночас Угода про економічне партнерство між ЄС та Японією містить лише одну главу про вирішення спорів.

Значна увага до вирішення інвестиційних спорів у «новому поколінні» угод ЄС про вільну торгівлю є відображенням характеру цих угод, мета яких полягає в лібералізації не лише торгівлі, але й руху інвестицій. Так, у преамбулі Всеосяжної економічної та торговельної угоди між ЄС та Канадою зазначено: «...СТВОРИТИ розширений та безпечний ринок для товарів та послуг шляхом зменшення чи ліквідації бар'єрів для торгівлі та інвестицій; ВСТАНОВИТИ чіткі, прозорі, передбачувані та обопільно корисні правила регулювання торгівлі та інвестицій; ...ВИЗНАЮЧИ, що положення цієї Угоди захищають інвестиції та інвесторів щодо їх

.....

інвестицій та спрямовані стимулювати обопільно прибуткову підприємницьку діяльність...»¹ [8]. Преамбула Угоди про економічне партнерство між ЄС та Японією містить схожі твердження: «...ВИЗНАЮЧИ важливість посилення економічних, торговельних та інвестиційних відносин відповідно до цілі сталого розвитку в економічному, соціальному та природоохоронному вимірі та розвитку торгівлі та інвестицій між сторонами...» [13].

Безумовною тенденцією останніх торговельних та інвестиційних угод ЄС є запровадження постійно діючих арбітражних механізмів, які ще називають Інвестиційною судовою системою замість арбітражу. Дворівневі, квазісудові механізми такого типу вже включені в Угоду ЄС про вільну торгівлю з В'єтнамом, Угоду між ЄС та Сінгапуром про захист інвестицій і Всеосяжну економічну та торговельну угоду між ЄС і Канадою. Після чого ЄС і Мексика висловили свої наміри інкорпорувати Інвестиційну судову систему в модернізовану Глобальну угоду між ЄС та Мексикою. Аналогічний план дій висувала Європейська Комісія впродовж переговорів стосовно Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства.

Здебільшого трибунали та арбітражні групи в рамках угод ЄС про вільну торгівлю функціонують на основі принципу *ad hoc*. Характерною особливістю Всеосяжної економічної та торговельної угоди між ЄС та Канадою, Угод ЄС про вільну торгівлю із Сінгапуром та В'єтнамом є включення окремих положень щодо вирішення інвестиційних спорів між інвестором та державою, що приймає. Зауважимо, що Всеосяжною економічною та торговельною угодою між ЄС та Канадою передбачено створення трибуналу та апеляційного трибуналу, причому суддям сплачуватиметься або попередній гонорар, або заробітна плата (ст. 8.27 вказаної Угоди) з метою забезпечення постійної наявності суддів.

Просування таких механізмів Європейським Союзом у нові угоди про вільну торгівлю широко висвітлювалося як відповідь на критику інвестиційного арбітражу в рамках угод як непрозорого та негласного методу вирішення спорів, що не забезпечує достатнього представлення та визнання публічних інтересів у спорах. Наведене може суттєво зашкодити системі громадського здоров'я, безпеці та охороні навколишнього середовища. Адже конфіденційна природа інвестиційного арбітражу унеможливорює доступ інших зацікавлених сторін, зокрема суспільства в цілому, до деталей таких спорів – включаючи також позиції сторін, результати, суми компенсацій та умови вирішення спору (у разі, якщо сторони вирішили розв'язати спір у позаарбітражний спосіб). Отже, постійний суд для інвестиційних спорів буде прийнятнішим з огляду на міркування прозорості, легітимності та неупередженості [14; 15].

¹ Всі цитати з іншомовних джерел наведено у перекладі авторів статті.

Додатковим підтвердженням високої ймовірності створення Інвестиційної судової системи у рамках Всеосяжної економічної та торговельної угоди між ЄС та Канадою стала позиція Суду справедливості Європейського Союзу щодо відповідності положень вказаної угоди принципу автономії права ЄС та виключної юрисдикції Суду справедливості ЄС щодо тлумачення права ЄС, принципу рівного ставлення та вимог ефективності права ЄС, Хартії ЄС про основні права, зокрема про доступ до суду та права на незалежний і неупереджений судовий розгляд [16].

Вказане свідчить, що норми інших угод ЄС про вільну торгівлю (насамперед з Мексикою, В'єтнамом та Сінгапуром) щодо Інвестиційної судової системи також відповідають праву ЄС. За таких умов створення Інвестиційної судової системи є вельми вірогідним.

Висновки. Угоди ЄС про вільну торгівлю містять доволі деталізоване та чітке урегулювання методів вирішення спорів, що можуть виникати під час виконання таких угод. Результати аналізу останніх спорів і порядку їхнього вирішення у рамках передбачених угодами механізмів свідчать про випадки недотримання строків, що прописані в угодах, а також про низьку ефективність такого механізму, як консультації, що зумовило необхідність застосування арбітражної процедури. Характерною рисою угод ЄС про вільну торгівлю «нового покоління» є включення інвестиційних аспектів та окремого порядку вирішення інвестиційних спорів, які є відображенням важливості цього аспекту торговельно-економічних відносин, що також проявляється у планах щодо створення Інвестиційної судової системи та Багатостороннього інвестиційного суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kyle Dylan Dickson-Smith. Does the European Union Have New Clothes: Understanding the EU's New Investment Treaty Model, 17 J.WORLD INV. & TRADE 773 (2016).
2. Maria Laura Marceddu. The EU Dispute Settlement: Towards Legal Certainty in an Uneven International Investment System?, 1 EUR.INV.L.&ARB.REV.33 (2016).
3. Stefanie Schacherer. TPP, CETA and TTIP Between Innovation and Consolidation: Resolving Investor-State Disputes Under Mega-regionals, 7J. INT'L DiSp. SETTLEMENT 628 (2016).
4. Aphiwan Natasha King. National Treatment in International Economic Law: The Case for Consistent Interpretation in New Generation EU Free Trade Agreements, 49 Geo. J. Int'l L. 929 (2018).
5. Мазаракі Н. А. Механізми вирішення спорів у рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 212-216.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми

- державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
7. Decision No 1/2019 of 10 April 2019 of the Joint Committee of the EU-Japan EPA [2019/1035] URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1c8af098-9648-11e9-9369-01aa75ed71a1/language-en/format-HTML>.
  8. The Comprehensive and Economic Trade Agreement. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-chapter-by-chapter>.
  9. Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions on Implementation of Free Trade Agreements 1 January 2018 - 31 December 2018 URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/october/tradoc_158387.pdf.
  10. EU-Korea dispute settlement over workers' rights in Korea enters next stage URL: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2095>.
  11. Arbitration panel established on Ukraine's wood export ban – deadline for submissions URL: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2109>.
  12. Kyung Kwak, Gabrielle Marceau. Overlaps and Conflicts of Jurisdiction between the World Trade Organization and Regional Trade Agreements. *The Canadian Yearbook of International Law*, 2003, Vol. 41, pp. 83-153.
  13. Agreement between the European Union and Japan for an economic partnership URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018PC0192#document2>.
  14. Joanna Lam, Güneş Ünüvar Transparency and participatory aspects of investor-state dispute settlement in the EU 'new wave' trade agreements. *Leiden Journal of International Law*, 2019, 32, pp. 781–800. Doi:10.1017/S0922156519000360.
  15. European Commission. «Commission welcomes adoption of negotiating directives for a multilateral investment court». URL: trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1819.
  16. Opinion 1/17 of the Court (full court), 30 april 2019. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=213502&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4976548>.
  17. Vidigal, G. Why Is There So Little Litigation under Free Trade Agreements? Retaliation and Adjudication in International Dispute Settlement. *Journal of International Economic Law*, 2017, No 20 (4), pp. 927-950. Doi:10.1093/jiel/jgx037.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2020.

Mazaraki N., Pogarchenko T. Dispute resolution mechanisms in EU free trade agreements.

Background. For the past five years, the European Union's trade policy has included the signing and implementation of «new generation» free trade agreements. The study of various aspects of regulation and settlement of disputes arising in the course of free trade agreements, the study of the application of dispute settlement mechanisms provided by the «new generation» of EU free trade agreements, aims to create a theoretical and legal basis and better understanding implementation of these legal relations by the specialists.

Analysis of recent research and publications has shown that despite the significant amount of research on this issue, there is still area for further scientific research, in particular on the latest trends in trade and economic and investment disputes settlement.

The **aim** of the article is to single out and characterize the main problematic aspects of the application of dispute settlement mechanisms in the EU «new generation» free trade agreements.

Materials and methods. The normative basis of the study is the Association Agreement between Ukraine and the EU, the EU Agreement with the Southern African Customs Union on Economic Partnership, the Japan-EU Economic Partnership Agreement, the Comprehensive Economic and Trade Agreement between the EU and Canada, the Free Trade Agreement with South Korea and other EU free trade agreements. The methodological basis of the study is general scientific and special legal methods of cognition.

Results. Significant attention to resolving investment disputes in the «new generation» of EU free trade agreements is a reflection of the nature of these agreements, which aim to liberalize not only trade but also the movement of investments.

An unconditional trend in recent EU trade and investment agreements is the introduction of permanent arbitration mechanisms. Two-level, quasi-judicial mechanisms of this type are already included in the EU Free Trade Agreement with Vietnam, the EU-Singapore Investment Protection Agreement and the Comprehensive Economic and Trade Agreement between the EU and Canada.

For the most part, tribunals and arbitration groups under the EU's free trade agreements operate on an ad hoc basis. A characteristic feature of the Comprehensive Economic and Trade Agreement between the EU and Canada, the EU Free Trade Agreements with Singapore and Vietnam is the inclusion of certain provisions for the settlement of investment disputes between the investor and the host country.

The provisions of other EU free trade agreements (primarily with Mexico, Vietnam and Singapore) on the Investment Justice system are also in line with EU law. Under such conditions, the creation of the Investment Judicial System is highly probable.

Conclusion. EU free trade agreements contain a fairly detailed and clear settlement of dispute resolution methods that may arise during the implementation of such agreements. The results of the analysis of recent disputes and the procedure for resolving them within the framework of the mechanisms prescribed in the agreements indicate cases of non-compliance with the deadlines stipulated in the agreements, as well as low efficiency of such a mechanism as consultation, which necessitated the use of arbitration proceedings. A characteristic feature of the EU's «new generation» free trade agreements is the inclusion of investment aspects and a separate procedure for resolving investment disputes, which reflects the importance of this aspect of trade and economic relations, which is also reflected in plans to establish an Investment Judicial System and a Multilateral Investment Court.

Keywords: free trade agreement, trade and economic disputes, Japan-EU Economic Partnership Agreement, Comprehensive Economic and Trade Agreement between the EU and Canada, dispute resolution.

REFERENCES

1. Dickson-Smith, Kyle Dylan (2016). Does the European Union Have New Clothes: Understanding the EU's New Investment Treaty Model, 17 J.WORLD INV. &TRADE 773 [in English].

2. Marceddu, Maria Laura (2016). The EU Dispute Settlement: Towards Legal Certainty in an Uneven International Investment System?, 1 EUR.INV.L.&ARB.REV.33 [in English].
3. Schacherer, Stefanie. (2016). TPP, CETA and TTIP Between Innovation and Consolidation: Resolving Investor-State Disputes Under Mega-regionals, 7J. INT'L DiSp. SETTLEMENT 628 [in English].
4. King, Aphiwan Natasha (2018). National Treatment in International Economic Law: The Case for Consistent Interpretation in New Generation EU Free Trade Agreements. 49 Geo. J. Int'l L. 929 [in English].
5. Mazaraki, N. A. (2018). Mehanizmy vyryshennja sporiv u ramach Ugody pro asociaciju mizh Ukraïnoju ta Jevropejs'kym Sojuzom [Dispute settlement mechanisms under the Association Agreement between Ukraine and the European Union]. *Pravo i suspil'stvo – Law and society*, 5, 212-216 [in Ukainian].
6. Ugoda pro asociaciju mizh Ukraïnoju, z odnïjeï storony, ta Jevropejs'kym Sojuzom, Jevropejs'kym spivtovarystvom z atomnoï energïï ta ïhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony, vid 27 chervnja 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, of 27 June 2014] Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukainian].
7. Decision No 1/2019 of 10 April 2019 of the Joint Committee of the EU-Japan EPA [2019/1035]. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1c8af098-9648-11e9-9369-01aa75ed71a1/language-en/format-HTML> [in English].
8. The Comprehensive and Economic Trade Agreement. Retrieved from <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-chapter-by-chapter> [in English].
9. Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions on Implementation of Free Trade Agreements 1 January 2018 - 31 December 2018. Retrieved from https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/october/tradoc_158387.pdf [in English].
10. EU-Korea dispute settlement over workers' rights in Korea enters next stage. Retrieved from <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2095> [in English].
11. Arbitration panel established on Ukraine's wood export ban – deadline for submissions. Retrieved from <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2109> [in English].
12. Kyung, Kwak, & Gabrielle, Marceau (2003). Overlaps and Conflicts of Jurisdiction between the World Trade Organization and Regional Trade Agreements. *The Canadian Yearbook of International Law*, (Vol. 41), (pp. 83-153) [in English].
13. Agreement between the European Union and Japan for an economic partnership. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018PC0192#document2> [in English].
14. Joanna, Lam, & Güneş, Ünüvar (2019). Transparency and participatory aspects of investor-state dispute settlement in the EU 'new wave' trade agreements. *Leiden Journal of International Law*, 32, 781-800. Doi:10.1017/S0922156519000360 [in English].
15. European Commission. «Commission welcomes adoption of negotiating directives for a multilateral investment court». Retrieved from trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1819 [in English].
16. Opinion 1/17 of the Court (full court), 30 april 2019. Retrieved from <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=213502&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4976548> [in English].
17. Vidigal, G. (2017). Why Is There So Little Litigation under Free Trade Agreements? Retaliation and Adjudication in International Dispute Settlement. *Journal of International Economic Law*, 20 (4), 927-950. Doi:10.1093/jiel/jgx037 [in English].

РОМАНАДЗЕ Лґїза

E-mail: 7435185@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0638-9056

к. ю. н., доцент, доцент кафедри господарського права та процесу Національного університету «Одеська юридична академія»
Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, 65009, Україна

СІНГАПУРСЬКА КОНВЕНЦІЯ: ВИКЛИКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Проаналізовано іноземний досвід імплементації Конвенції ООН про міжнародні угоди щодо вирішення спорів за результатами медіації, зроблено висновки про можливий вплив Конвенції на національні правові системи та розвиток медіаційної діяльності в державах, що ратифікують Конвенцію.

Ключові слова: медіація, Сінгапурська Конвенція, імплементація, міжнародна угода про вирішення спору за результатами медіації.

Романадзе Л. Сингапурская Конвенция: вызовы имплементации. Проанализирован иностранный опыт имплементации Конвенции ООН о международных соглашениях, достигнутых в результате медиации, сделаны выводы о возможном влиянии Конвенции на национальные правовые системы и развитие медиационной деятельности в государствах, ратифицировавших Конвенцию.

Ключевые слова: медиация, Сингапурская Конвенция, имплементация, международное мировое соглашение о разрешении споров, достигнутое в результате медиации.

Постановка проблеми. Підписання 52 державами у Сінгапурі Конвенції Організації Об'єднаних Націй про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації (далі – Сінгапурська Конвенція) у серпні 2019 року стало визначальною віхою в становленні медіації як ефективного методу вирішення комерційних спорів, що неодмінно сприятиме гармонійному розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин [1]. Положення вказаного міжнародно-правового договору спрямовані на запровадження в національних правових системах передбачуваних та ефективних механізмів приведення у виконання угод, укладених шляхом медіації. Конвенція ООН стала відповіддю на запит міжнародної комерційної спільноти стосовно становлення зрілої та унормованої глобальної комерційної системи, яка безумовно включає ефективні механізми забезпечення виконання зобов'язань.

Виконання угод, укладених шляхом медіації, залишається одним із найдискусійніших та контроверсійних аспектів звернення

сторін спору до процедури медіації, адже невиконання стороною медіації умов досягнутої угоди передусім означає необхідність повторного вирішення спору, втрату часу та ресурсів, витрачених на проведення медіації. Водночас медіація виправдано вважається гнучким, ефективним, альтернативним судовому розгляду методом вирішення спорів, що вимагає від держав запровадження адекватного правового регулювання.

Механізм приведення у виконання угод, укладених шляхом медіації, має забезпечувати захист законних прав та інтересів сторін медіації, третіх осіб, унеможливити зловживання тощо. Медіація поступово набуває популярності в Україні, спроби законодавчого урегулювання цієї процедури тривають уже понад 10 років, Україна підписала Сінгапурську Конвенцію, тому вищенаведене актуалізує проведення відповідних теоретико-правових і порівняльно-правових досліджень щодо шляхів імплементації положень Сінгапурської Конвенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сінгапурська Конвенція викликала значний інтерес з боку юристів-міжнародників, дослідників і практиків медіації. Важливий внесок у тлумачення та формування підходів до розуміння Сінгапурської Конвенції внесли закордонні вчені Н. Александер та Ш. Чонг [2], зробивши докладний постатейний розбір тексту Сінгапурської Конвенції. Ґрунтовний порівняльний аналіз Сінгапурської Конвенції та Нью-Йоркської Конвенції про визнання та виконання арбітражних рішень 1958 р. надали Е. Суссман [3], Е. Чуа [4] та К. Менкель-Мідоу [5]. Серед вітчизняних дослідників Сінгапурської Конвенції варто зазначити дослідження Н. Мазаракі, яка подала власний аналіз змісту Конвенції та сфери її застосування [6].

Водночас вказаний доробок розкриває більшою мірою роль, сутність і зміст Конвенції, втім не висвітлює можливі механізми імплементації її положень у національні законодавства, що актуалізує вибір теми проведеного дослідження.

Мета цієї статті – визначити можливі механізми імплементації Україною Сінгапурської Конвенції та охарактеризувати вплив Конвенції на розвиток медіації.

Матеріали та методи. Нормативною базою дослідження стали міжнародні договори та типові закони ЮНСІТРАЛ, матеріали Робочої групи II ЮНСІТРАЛ, закордонне законодавство. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання.

Результати дослідження. Конвенція ООН затверджена Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 2018 року з метою забезпечити рамковий механізм для приведення у виконання угод, укладених у результаті медіації і як наслідок – сприяти подальшому розвитку медіації в міжнародних приватних комерційних спорах. Підписання

Конвенції відбулось у серпні 2019 року. При цьому деякі держави використали положення ст. 8 Конвенції щодо застережень¹.

На момент підготовки цієї публікації ратифікацію Конвенції здійснено трьома державами – Сінгапуром, Фіджі та Катаром та Саудівською Аравією, що дає можливість проаналізувати обраний механізм імплементації та запропонувати відповідні пропозиції для вітчизняного законодавця.

Водночас для повноти дослідження варто визначити причини та цілі підписання Сінгапурської Конвенції, які мають бути досягнуті також і під час імплементації її положень. Переваги медіації широко відомі, а також перелічені у Преамбулі до Сінгапурської Конвенції: «...вважаючи, що використання медіації надає істотні переваги, такі як зменшення кількості випадків, за яких спір ведеться до припинення господарських відносин, спрощення здійснення міжнародних операцій учасниками господарської діяльності та сприяє економії коштів на здійснення правосуддя державами»² [1]. Щобільше, вирішення спору в порядку медіації, а не у суді, зберігає дружні відносини між сторонами спору та робить ймовірнішими їхні подальші комерційні відносини.

До того ж, за результатами опитувань і за оцінками науковців, сторони комерційного міжнародного спору більш схильні звернутися до процедури медіації за умови ратифікації їхньою державою Конвенції ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації [5; 7–9].

Бізнесові кола США у відкритому листі до державного секретаря США Майкла Помпео також висловлювали доцільність підписання Сінгапурської Конвенції з боку США з огляду на те, що, «заохочуючи до застосування медіації як до надійного методу вирішення спорів, Конвенція зменшує витрати та виключає необхідність дублюючого судового розгляду. Конвенція також покращує процес виконання угод завдяки медіації, зобов'язуючи держави визнавати юридичну силу угоди шляхом медіації. У результаті Сінгапурська Конвенція зменшить ризики комерційних відносин із іноземними партнерами та підніме стандарти чесної торгівлі у глобальному вимірі» [10].

Станом на кінець квітня 2020 року Сінгапурську Конвенцію підписали 52 держави, при цьому характерним є відсутність у цьому списку держав – членів ЄС, Японії, проте з держав «Великої 20» Сінгапурську Конвенцію підписали лише Туреччина, Саудівська Аравія,

¹ Республіка Білорусь зробила застереження щодо угод, укладених за результатами медіації, стороною яких є Республіка Білорусь, державні органи чи особи, які діяли від імені державних органів. Подібне застереження оголошено також Ісламською Республікою Іран, крім того, остання зробила зауваження щодо можливості сторін медіації домовлятися про застосування Конвенції.

² Усі цитати з іншомовних джерел наведено у перекладі автора статті.

Китай та Індія [11]. Водночас це не означає обмежену роль Сінгапурської Конвенції для міжнародних торговельно-економічних відносин, а свідчить про обережне ставлення держав щодо запровадження в правову систему механізму приведення у виконання угод, укладених шляхом медіації, особливо з огляду на неоднаковий рівень популярності та правового урегулювання медіації в різних державах.

Опитування, що проведене у 2014 році Робочою групою II ЮНСІТРАЛ під час підготовки тексту Конвенції, фактично засвідчило, що у деяких державах взагалі відсутній механізм приведення у виконання угод, укладених у результаті медіації; інші країни прирівнювали такі угоди до судового рішення, при цьому приведення у виконання у такому випадку відбувалося за звичайними чи прискореними процедурами; у решти держав приведення у виконання угод шляхом медіації обмежувалося такими, що укладені в результаті присудової медіації; окремі країни застосовували механізм виконавчого напису нотаріуса [12].

Саме тому Робоча група ЮНСІТРАЛ під час узгодження тексту Конвенції намагалася врахувати особливості різних правових систем і неоднакових ступенів поширення медіації серед держав – учасниць ООН, тож разом із Конвенцією погоджено текст Модельного закону про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації.

Сінгапур протягом останніх років спрямовує зусилля на популяризацію медіації та набуття репутації міжнародного центру комерційної медіації, до того ж представники держави доклали політичних зусиль, щоб підписання Конвенції відбулося саме у Сінгапурі, тож не дивним є факт, що Сінгапур першим ратифікував Конвенцію. Відповідний закон прийнято сінгапурським парламентом 04 лютого 2020 року, що дає змогу проаналізувати імплементований порядок приведення у виконання міжнародних угод, укладених у результаті медіації [13].

Згідно з положеннями ст. 4 вказаного закону, «сторона міжнародної угоди про врегулювання спору за результатами медіації може:

(а) звернутися до Вищого Суду для реєстрації угоди як судового наказу з метою –

(i) приведення угоди до виконання у Сінгапурі; чи

(ii) посилання на таку угоду в будь-яких судових провадженнях у Сінгапурі щодо спору, який, як стверджує сторона міжнародної угоди про врегулювання спору за результатами медіації, вирішено шляхом укладання такої угоди, щоб довести, що спірні правовідносини врегульовано, чи

(b) у будь-яких судових провадженнях у Вищому Суді (у рамках його первинної чи апеляційної юрисдикції) чи в будь-яких провадженнях в Апеляційному Суді –

(i) в яких сторона міжнародної угоди про врегулювання спорів за результатами медіації є стороною судового провадження; та

(ii) які включають спір, що, як стверджує сторона міжнародної угоди про врегулювання спору за результатами медіації, вирішено шляхом укладання такої угоди, звернутися до Вищого Суду чи Апеляційного Суду (залежно від справи), щоб послатися на таку угоду в судовому провадженні, щоб довести, що спірні правовідносини вже врегульовано.

Положення цієї статті не обмежують або забороняють жодних прав чи способів захисту прав сторони міжнародної угоди про врегулювання спору за результатами медіації, яке існує чи може виникнути поза сферою дії цього Закону».

Здебільшого текст сінгапурського закону дослівно повторює текст Конвенції, проте варто зауважити на певних аспектах:

– ст. 5 Закону передбачає використання міжнародної угоди про вирішення спору за результатами медіації у якості «меча та щита», тобто за умови реєстрації Вищим Судом такої угоди як судового рішення сторона угоди може привести її у виконання за загальною процедурою приведення у виконання судових рішень чи може використати у якості заперечення проти позову;

– ст. 8 забезпечує баланс інтересів сторін міжнародної угоди про вирішення спору за результатами медіації, встановлюючи, що Вищий Суд може визнати угоду такою, що не підлягає виконанню якщо угода зареєстрована як судове рішення, за відсутності сторони угоди, проти якої запитується виконання (за умови відповідного звернення такої сторони угоди);

– ст. 10 Закону передбачає ухвалення відповідних Правил судочинства для реалізації процедур, прописаних у законі, а також розміру судового мита та зборів. Під час підготовки цього дослідження відповідні зміни не опубліковані, проте сінгапурські юристи висловлюють сподівання, що порядок приведення у виконання міжнародних угод про врегулювання спорів за результатами медіації повторюватиме правила приведення у виконання арбітражних угод [14]. Наявність правил судочинства щодо порядку приведення у виконання міжнародних угод про врегулювання спорів за результатами медіації передбачено також ст. 3 Сінгапурської Конвенції.

Практика використання мирових угод як заперечення проти позову та порядок приведення у виконання угод про вирішення спорів, укладених за результатами медіації, є поширеною в Сінгапурі, проте запровадження окремого порядку для приведення у виконання міжнародних угод про врегулювання спорів за результатами медіації є кроком, що свідчить про намагання держави створити ефективніший простір для вирішення комерційних спорів та сприяння міжнародним торговельно-економічним відносинам.

Одним із прикладів є справа, яку розглядав Апеляційний Суд Сінгапуру у 2019 році – *Rakna Arakshaka Lanka Ltd v Avant Garde*

Maritime Services (Pte) Ltd [2019] *SGCA* 33 [15]. Так, 2015 року у спорі про порушення договірних зобов'язань *Avant Garde Maritime Services* звернулось до Сінгапурського міжнародного центру арбітражу з позовом проти контрагента, а останній у відповідь подав позов про компенсацію збитків, завданих репутації через арбітражне провадження. Того ж року сторони спору уклали меморандум про взаєморозуміння, який передбачав часткову компенсацію з боку *Avant Garde Maritime Services* на користь *Rakna Arakshaka Lanka Ltd*, також сторони домовилися про відмову від арбітражного та судового провадження в їхньому спорі. Проте за ініціативи *Avant Garde Maritime Services* арбітражне провадження поновлено та отримано рішення арбітражу на свою користь. *Rakna Arakshaka Lanka Ltd* участі в арбітражному провадженні практично не брало та у лютому 2017 року звернулося до Вищого Суду Сінгапуру про скасування арбітражного рішення, а згодом, після відмови цього суду, отримало позитивне рішення в Апеляційному Суді Сінгапуру. Апеляційний Суд у п. 95 свого рішення зазначив, що мирова угода означає завершення судового провадження, унеможлиблює сторони угоди звертатися до суду задля вирішення спірних правовідносин, врегульованих в угоді, а також анулює первинні підстави позову.

Апеляційний суд вирішив, що меморандум про взаєморозуміння дійсний та обов'язковий для його сторін, що унеможлиблювало арбітражне провадження через відсутність спірних правовідносин.

Наведений прецедент свідчить про реальність застосування міжнародних угод щодо врегулювання спору за результатами медіації у якості заперечення проти позову в судовому чи арбітражному провадженні, що звісно підвищує привабливість вирішення міжнародних комерційних спорів у порядку медіації з огляду на ефективність угоди за її результатами.

Положення ст. 12 сінгапурського закону надають сторонам міжнародної угоди про врегулювання спору за результатами медіації можливість обрати один із двох механізмів приведення угоди у виконання: згідно із Законом про медіацію 2017 року [16] чи вищевказаним законом 2020 року. Так, відповідно до Закону про медіацію 2017 року сторони міжнародної угоди про вирішення спору за результатами медіації мають звернутися до суду впродовж 8 тижнів за умови згоди всіх сторін угоди. Очевидним є те, що процедура, що передбачена Законом, який імплементує положення Сінгапурської Конвенції, є ефективнішою та швидшою.

За результатами аналізу тексту Сінгапурської Конвенції можна стверджувати, що її підписання та вступ у силу сприятимуть розвитку медіації на державному та приватному рівнях. Зокрема уряди держав зацікавлені у поживленні зовнішньоекономічної комерційної активності, підвищенні інвестиційної привабливості своїх держав, серед іншого на ці аспекти безпосередньо впливає рівень дотримання принципів верховенства права, доступу до правосуддя та до ефективних методів

вирішення спорів. Тож прийняття чи удосконалення законодавства про медіацію, гармонізованого з Модельним Законом ООН про міжнародну комерційну медіацію та міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації, безумовно відобразатиме прозорість і передбачуваність комерційної діяльності й зовнішньоекономічних зв'язків. Так, Модельний Закон закріплює загальні принципи медіації, певні аспекти проведення процедури медіації, вимоги до угод та умови дійсності угод про вирішення спорів за результатами медіації. Положення Модельного Закону про порядок приведення у виконання цілком повторюють текст Конвенції, тож їхня інкорпорація у національне законодавство полегшує її ратифікацію та створює гармонізований регулятивний простір таких процедур у національних правових системах.

Отже, можна прогнозувати, що положення Сінгапурської Конвенції сприятимуть подальшому становленню медіаційної діяльності та удосконаленню порядку надання медіаційних послуг. Зокрема ст. 4 Конвенції висуває вимоги до угоди про врегулювання спору за результатами медіації, які підтверджують, що угода укладена саме у результаті медіаційної процедури (підпис медіатора на угоді про врегулювання спору; документ, підписаний медіатором, із зазначенням того, що медіація проведена; підтвердження від організації, яка забезпечувала проведення медіації; або інші докази), тому медіатори та центри медіації з метою забезпечення затребуваності їхніх послуг для вирішення міжнародних спорів матимуть розробити власні стандарти та порядок дотримання вимог до угод про врегулювання спорів за результатами медіації [1]. Ст. 5 Конвенції встановлює перелік підстав для відмови у задоволенні вимоги про приведення у виконання міжнародних угод за результатами медіації, а саме: «...серйозне порушення медіатором стандартів, що застосовуються до медіатора або медіації...», тож можна прогнозувати, що сторони спору, які звертатимуться до медіатора, зважатимуть на наявність і дотримання медіатором певних стандартів (національного закону про медіацію, правил проведення медіації певного медіаційного центру, кодексів етики медіатора тощо). Також положення ст. 5 Конвенції щодо обов'язку медіатора проінформувати сторони про обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості або незалежності, сприятимуть підвищенню обізнаності сторін медіації та ефективнішого дотримання принципу самовизначення сторін медіації.

В Україні, на жаль, досі не має профільного закону про медіацію та про кодекси етики медіатора, як і не прийняті правила медіації, якими керуються навіть не всі медіаційні центри, тому сподіваємось, що бажання вітчизняних медіаторів бути затребуваними під час вирішення міжнародних комерційних спорів спонукатиме їх до саморегулювання та подальшого унормування своєї діяльності.

Очевидною є певна схожість положень Сінгапурської Конвенції та Нью-Йоркської Конвенції про визнання та виконання арбітражних рішень 1958 р., що докладно обґрунтовувалось у низці вітчизняних та іноземних досліджень [2–4; 6], тому у випадку, коли порядок імплементації положень Сінгапурської Конвенції відповідатиме усталеним практикам щодо визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів, можна буде сподіватися на гармонічніше та ефективніше запровадження порядку приведення у виконання міжнародних угод про врегулювання спорів за результатами медіації.

Висновки. Досвід Сінгапуру щодо ратифікації та імплементації Сінгапурської Конвенції свідчить про реальну досяжність цілей, закладених у наведений міжнародний правовий документ, зокрема створення прозорого та ефективного механізму приведення у виконання міжнародних угод про врегулювання спорів за результатами медіації, підвищення затребуваності міжнародної комерційної медіації. Опосередкований вплив Сінгапурської Конвенції на національні правові системи та розвиток медіаційної діяльності також є бажаним і необхідним.

Водночас варто зауважити, що повноцінна імплементація та ратифікація Сінгапурської Конвенції в Україні можлива лише за умови прийняття Закону України «Про медіацію» та виваженого підходу до запровадження порядку приведення у виконання міжнародних угод про вирішення спорів за результатами медіації. Одним із найприйнятніших варіантів є внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та доповнення Розділу IX Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів статтями, що передбачатимуть аналогічний порядок для міжнародних угод про вирішення спорів за результатами медіації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. URL: http://www.uncitral.org/pdf/english/commissionessions/51stsession/Annex_I.pdf.
2. Alexander, Nadja, Chong, Shouyu. The Singapore Convention on Mediation – A Commentary. (2019). Research Collection School Of Law.
3. Sussman E. (2018) The Singapore Convention. Promoting the Enforcement and Recognition of International Mediated Settlement Agreements. *ICC Dispute Resolution Bulletin*. 2018. № 3.
4. Chua, E. The Singapore Convention on Mediation—A Brighter Future for Asian Dispute Resolution. *Asian Journal of International Law*, (2019). 1-11 DOI:10.1017/s2044251318000309.
5. Carrie Menkel-Meadow, Mediation 3.0: Merging the Old and the New, *Asian Journal on mediation*, No 1, 7 (2018).

6. Мазаракі Н. Сінгапурська конвенція: теоретико-правовий аналіз. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 1. С. 26-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2019_1_5
7. International Mediation Institute, IMI survey results overview: How Users View the Proposal for a UN Convention on the Enforcement of Mediated Settlements, International mediation institute (2014).
8. Lucy Reed, Ultima Thule: Prospects for International Commercial Mediation, Keynote Address at the Inaugural Schiefelbein Global Dispute Resolution Conference (Jan. 18, 2019).
9. S.I. Strong. Use and Perception of International Commercial Mediation and Conciliation: A Preliminary Report on Issues Relating to the Proposed UNCITRAL Convention on International Commercial Mediation and Conciliation 45 (University of Missouri School of Law Legal Studies Research Paper No. 2014-28, 2014)].
10. The letter of support for the U.S. signing and ratifying the Singapore Convention on Mediation URL: https://www.uscib.org/uscib-content/uploads/2018/11/Coalition_SingaporeConventiononMediation_11.6.18.pdf.
11. UN Treaty Collection Depository URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-4&chapter=22&clang=_en.
12. A/CN.9/846/Add.5 - Settlement of commercial disputes - Enforcement of settlement agreements resulting from international commercial conciliation/mediation - Compilation of comments by Governments URL: <https://undocs.org/en/A/CN.9/846/Add.5>].
13. Singapore Convention on Mediation Bill No 5/2020 URL: <https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/singapore-convention-on-mediation-bill-5-2020.pdf>.
14. Dispute Resolution Update: Singapore strengthens its position and capabilities as a leading hub for international dispute resolution URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=022c6d87-e9d1-435a-ba7d-933f4cedb42a>.
15. Rakna Arakshaka Lanka Ltd v Avant Garde Maritime Services (Pte) Ltd [2019] SGCA 33 URL: <https://www.supremecourt.gov.sg/docs/default-source/module-document/judgement/ca-240-2017-j---rakna-pdf.pdf>.
16. Mediation Act 2017. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Act/MA2017/Uncommenced/20170709?DocDate=20170512>.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2020.

Romanadze L. Singapore convention: challenges of implementation.

Background. *Mediation is gradually gaining popularity in Ukraine, and attempts to regulate this procedure have been going on for more than 10 years. Ukraine has signed the Singapore Convention, which updates the relevant theoretical and legal and comparative legal researches.*

An analysis of recent research and publications *has shown that the available studies reveal more of the role, nature and content of the Convention, without highlighting possible mechanisms for implementing its provisions in national legislation, and this factor leaves an appropriate area for the novelty of our study.*

The **aim** of this article is to identify possible mechanisms for the implementation of the Singapore Convention by Ukraine and to assess the impact of the Convention on the development of mediation.

Materials and methods. The normative base of the study consists of international treaties and UNCITRAL model laws, materials of the UNCITRAL Working Group II, foreign legislation. The methodological basis of the conducted study were general scientific and special legal methods of cognition.

Results. The main reasons and goals of signing the Singapore Convention have been identified, which should be achieved in the implementation of its provisions. The Singapore Convention has been signed by only 52 countries, but this does not limit its role in international trade and economic relations, but shows the cautious attitude of states to the implementation of the mechanism of enforcement of agreements concluded through mediation, especially in view of the unequal level of popularity and legal regulation of mediation in different states.

The procedure of Singapore's implementation of the Convention is analyzed and it is concluded that the text of the Singapore law literally repeats the text of the Convention, and certain peculiarities of implementation are noted. According to the analysis of the text of the Singapore Convention, it can be stated that the signing and its entry into force will promote the development of mediation at the public and private levels.

Conclusion. The Singapore's experience in ratifying and implementing the Singapore Convention demonstrates the real achievement of its goals. The indirect impact of the Singapore Convention on national legal systems and the development of mediation activity is also desirable and necessary.

The full implementation and ratification of the Singapore Convention in Ukraine is possible only with the adoption of the Law of Ukraine «On Mediation» and a balanced approach to the introduction of the procedure for implementation of international agreements on disputes resolution based on mediation. One of the most acceptable options is to amend the Civil Procedure Code of Ukraine and supplement Section IX Recognition and Enforcement of Decisions of Foreign Courts, International Commercial Arbitration with articles that will provide a similar procedure for international agreements on dispute resolution based on mediation.

Keywords: mediation, Singapore Convention, implementation, international agreement on dispute settlement based on mediation results.

REFERENCES

1. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. Retrieved from http://www.uncitral.org/pdf/english/commissionsessions/51stsession/Annex_I.pdf [in English].
2. Alexander, Nadja, & Chong, Shouyu (2019). The Singapore Convention on Mediation. A Commentary. Research Collection School Of Law [in English].
3. Sussman, E. (2018). The Singapore Convention. Promoting the Enforcement and Recognition of International Mediated Settlement Agreements. *ICC Dispute Resolution Bulletin*, 3 [in English].

4. Chua, E. (2019). The Singapore Convention on Mediation—A Brighter Future for Asian Dispute Resolution. *Asian Journal of International Law*, 1-11. DOI:10.1017/s2044251318000309 C.
5. Carrie, Menkel-Meadow. (2018). Mediation 3.0: Merging the Old and the New, *Asian Journal on mediation*, 1, 7 [in English].
6. Mazaraki, N. (2019). Singapurs'ka konvencija: teoretyko-pravovyj analiz [Singapore Convention: the theoretical and legal analysis]. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansi, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 1, 26-34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2019_1_5 [in Ukrainian].
7. International Mediation Institute (2014). IMI survey results overview: How Users View the Proposal for a UN Convention on the Enforcement of Mediated Settlements. International Mediation Institute [in English].
8. Lucy, Reed. (2019). Ultima Thule: Prospects for International Commercial Mediation, Keynote Address at the Inaugural Schiefelbein Global Dispute Resolution Conference [in English].
9. Strong, S. I. (2014). Use and Perception of International Commercial Mediation and Conciliation: A Preliminary Report on Issues Relating to the Proposed UNCITRAL Convention on International Commercial Mediation and Conciliation 45 (University of Missouri School of Law Legal Studies Research Paper No. 2014-28, 2014)] [in English].
10. The letter of support for the U.S. signing and ratifying the Singapore Convention on Mediation Retrieved from https://www.uscib.org/uscib-content/uploads/2018/11/Coalition_SingaporeConventiononMediation_11.6.18.pdf [in English].
11. UN Treaty Collection Depository Retrieved from https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-4&chapter=22&clang=_en [in English].
12. A/CN.9/846/Add.5 - Settlement of commercial disputes - Enforcement of settlement agreements resulting from international commercial conciliation/mediation - Compilation of comments by Governments URL: <https://undocs.org/en/A/CN.9/846/Add.5> [in English].
13. Singapore Convention on Mediation Bill No 5/2020 Retrieved from <https://www.parliament.gov.sg/docs/default-source/default-document-library/singapore-convention-on-mediation-bill-5-2020.pdf> [in English].
14. Dispute Resolution Update: Singapore strengthens its position and capabilities as a leading hub for international dispute resolution Retrieved from <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=022c6d87-e9d1-435a-ba7d-933f4cedb42a> [in English].
15. Rakna Arakshaka Lanka Ltd v Avant Garde Maritime Services (Pte) Ltd [2019] SGCA 33 Retrieved from <https://www.supremecourt.gov.sg/docs/default-source/module-document/judgement/ca-240-2017-j---rakna-pdf.pdf>.
16. Mediation Act 2017 Retrieved from <https://sso.agc.gov.sg/Act/MA2017/Uncommenced/20170709?DocDate=20170512> [in English].

УДК 347.965 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)03](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)03)

МОЖАЙКІНА Олена

к. психол. н., доцент, доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: moghaikina-l@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8837-9761

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено особливості міжнародно-правового регулювання адвокатської діяльності. Проаналізовано окремі міжнародні акти та здійснено їхню класифікацію за об'єктом регулювання. Визначено співвідношення міжнародного та вітчизняного законодавства у сфері адвокатської діяльності.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, міжнародно-правові акти, правова допомога.

Можайкина Е. Международно-правовое регулирование адвокатской деятельности. Исследованы особенности международно-правового регулирования адвокатской деятельности. Проанализированы отдельные международные акты и осуществлена классификация по объекту деятельности. Определено соотношение международного и отечественного законодательства в сфере адвокатской деятельности.

Ключевые слова: адвокатура, адвокатская деятельность, международно-правовые акты, правовая помощь.

Постановка проблеми. На сьогодні суттєво посилилась увага юристів-практиків і вчених щодо можливих шляхів реформування правничої (правової) допомоги. З огляду на це є нагальна потреба у правових знаннях стосовно організації адвокатури та етики професійної діяльності, що закріплено в міжнародних правових актах, оскільки вони дадуть змогу проаналізувати накопичений досвід і створити власну модель правил і стандартів надання професійної правової допомоги з урахуванням вимог міжнародно-правових актів.

Актуальність дослідження міжнародно-правового регулювання адвокатської діяльності пов'язана саме із зазначеною діяльністю, оскільки на сучасному етапі вона виходить за географічні межі однієї держави. У ст. 3 Конституції України прописано, що «людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість й безпека визнаються в Україні і є найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Відтак, одним з основних завдань адвокатської діяльності є захист будь-яких прав і свобод людини, які охороняються державою.

Усе зазначене у своїй сукупності є основою для проведення ґрунтового дослідження міжнародно-правових засад регулювання адвокатської діяльності та його використання у вітчизняній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто звернути увагу, що наразі інституту адвокатури присвячено велику кількість наукових досліджень. Значна частина наукових праць пов'язана із теоретичними основами організації адвокатури, етичними аспектами адвокатської діяльності, дисциплінарною відповідальністю адвокатів тощо. Серед авторів, які здійснювали наукові розвідки у зазначеній сфері, можна назвати Н. М. Бакаянову [2], І. В. Бондара [3], Т. Б. Вільчик [4], Я. М. Жукорську [5].

Попри значну увагу вчених і практиків до зазначеного питання, малодослідженою сферою є міжнародно-правові акти, що мають посісти належне місце в адвокатській діяльності.

Метою статті є аналіз міжнародно-правових актів, які регулюють адвокатську діяльність.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано сукупність сучасних наукових методів пізнання, що поєднують загально-наукові та спеціальні методи. Шляхом методів аналізу, синтезу, узагальнення й порівняння отримані науково обґрунтовані результати. Інформаційною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних вчених, а також міжнародно-правові акти та чинне законодавство України.

Результати дослідження. У ст. 59 Конституції України закріплено право кожного «на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [1]. Крім того, з положень Основного закону стає зрозумілим, що правове регулювання адвокатської діяльності складається з нормативних актів різного рівня. Так, необхідно виділити міжнародно-правове регулювання адвокатської діяльності, регулювання цієї діяльності на державному рівні, а також на рівні адвокатського самоврядування.

В основу правового регулювання адвокатури та адвокатської діяльності покладені не лише принципи, визначені вітчизняним законодавством, але й загальновизнані стандарти, прийняті міжнародною спільнотою. Однак передусім варто зауважити, що ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає принципи та засади здійснення адвокатської діяльності. Так, серед принципів закріплено верховенство права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [6].

Актуальність питання вивчення міжнародно-правового регулювання адвокатської діяльності обумовлено розширенням географічних меж здійснення такої діяльності. Слушним вважається твердження Я. М. Жукорської, що на національному рівні неодмінним елементом механізму захисту прав людини є адвокат. За словами автора, дослідження в міжнародному праві здебільшого не зачіпають правового статусу адвоката, відносячи його до компетенції національного законодавства, а в працях стосовно ролі адвоката у внутрішньо-

державному праві часто обходять стороною міжнародно-правове регулювання його діяльності, більше уваги звертаючи на норми внутрішнього законодавства [5, с. 238].

Міжнародно-правові акти являють собою вимоги стосовно забезпечення гарантій прав і законних інтересів особи, що також діють відносно адвоката як особи, діяльність якої спрямована на захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Схожу позицію висловила Н. М. Бакаянова, зокрема: міжнародні стандарти організації та діяльності адвокатури – це норми міжнародного права, які встановлюють вимоги до організації та здійснення адвокатської діяльності, що конкретизуються у системах національного законодавства різних держав [2, с. 227]. Проте не можна погодитись з автором стосовно того, що міжнародні акти встановлюють вимоги до організації діяльності адвокатури. Скоріше за все, міжнародні правові джерела регламентують основні засади надання професійної правової допомоги тим особам, які її потребують, і водночас регламентують незалежність у професійній діяльності адвоката, а також можливість діяти в тих організаційно-правових формах, які визначені в окремих державах.

Першим міжнародним документом, що закріпив право на отримання юридичної допомоги, є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. Так, ст. 11 зазначеної декларації встановлює, що «кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту» [7]. Отже, можна стверджувати, що адвокати у своїй діяльності мають керуватися засадами, які визначені в Загальній декларації прав людини. Також згадана норма Декларації фактично визнає, що захист, який здійснюється на професійній основі адвокатами, є невіддільною частиною судового розгляду, а відтак адвокати є повноправними учасниками судового процесу поряд із суддями та прокурорами. Зазначене також дає поштовх до того, що держава повинна взяти на себе зобов'язання щодо створення умов, в яких адвокати зможуть виконувати свої професійні обов'язки та функції, а також матиме забезпечити захист прав адвокатів як учасників судового процесу. У таких умовах адвокати зможуть здійснювати захист своїх клієнтів відповідно до вимог закону і при цьому захиститися від тиску та зовнішнього втручання в їхню діяльність.

Також ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі – Міжнародний пакт) від 19 грудня 1966 р. передбачено «право кожного під час розгляду будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому

захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають» [8]. Із наведеного зрозуміло, що в Міжнародному пакті з'являється більше конкретики щодо можливості особи захищати свої права та законні інтереси не лише самостійно, а й із залученням адвоката, який може надати такій особі професійну правову допомогу.

Окремі положення, що опосередковано регламентують правовий статус адвокатури, містяться в Мінімальних стандартних правилах спілкування з в'язнями. Цей документ надає право особам, які перебувають під слідством, звертатися там, де це можливо, до безоплатної юридичної консультації, приймати в ув'язненні юридичного радника (адвоката), який взяв на себе їхній захист, підготовлювати і передавати йому конфіденційні інструкції [9]. Зазначена міжнародна норма знайшла своє відображення й у вітчизняному законодавстві. Так, у 2011 році прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу», що визначає «зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги» [10]. На цей час значна частина адвокатів надає послуги саме через систему безоплатної правової допомоги. Однак є випадки зловживання адвокатами під час надання таких послуг, що, своєю чергою, відразу позначилося на змінах у Правилах адвокатської етики. Загальний огляд зазначених Правил дає можливість зробити висновок, що адвокат обмежений у праві надавати професійну правову допомогу клієнту, який звернувся за наданням безоплатної правової допомоги, поза межами такої допомоги.

Основні принципи, прийняті VIII Конгресом ООН, що стосуються ролі юристів щодо попередження злочинності та поведіння з правопорушниками у серпні 1990 р. у Гавані, містять положення про те, що уряди визначають та забезпечують конфіденційний характер будь-яких зносин і консультацій між юристами та їхніми клієнтами в межах їхніх професійних відносин. Поряд із зазначеним, варто звернути увагу на Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН щодо запобігання злочинам у серпні 1990 р., в яких зазначено, що «адекватне забезпечення прав людини та основних свобод, на які усі люди мають право, надається їм в економічному, соціальному, культурному, суспільному й політичному житті та вимагає, щоб усі люди мали ефективну можливість користування юридичною допомогою, здійснюваною незалежною юридичною професією» [11]. У зазначеному документі також сформульовано прямо та опосередковано принципи, які стосуються власне діяльності адвоката (увесь документ містить вимоги й до вищих органів влади в державі з питань організації адвокатської діяльності, безпеки адвокатів тощо). У випадках, коли безпека адвокатів знаходиться під загрозою через виконання професійних обов'язків, вони повинні бути адекватно захищені владними органами. І надзвичайно важливим для діяльності адвоката та ставлення до нього з боку інших учасників судового процесу

.....

є встановлення в зазначеному міжнародному акті норми, за якою адвокат не повинен ідентифікуватися з його клієнтами і справами клієнтів під час виконання ним своїх професійних обов'язків. Наведене дає можливість висновувати, що принципи, які регламентовані вітчизняним законодавством у сфері адвокатської діяльності, відповідають усім міжнародним стандартам та нормам. Наразі є велика кількість міжнародних актів, які визначають лише основні засади, та їхній перелік не є вичерпним.

Не можна оминати увагою й Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., у якій прописано, що «кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто чи використувувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» [12].

Проаналізовані вище міжнародно-правові джерела свідчать про те, що здебільшого захист прав і законних інтересів осіб у кримінальних справах є можливим. Проте не варто забувати, що адвокат здійснює не лише представницькі функції захисту в судовому процесі загалом та в кримінальних справах зокрема. Роль адвокатів надзвичайно важлива також і в інших правовідносинах: цивільних, господарських, трудових, адміністративних, сімейних, житлових, земельних тощо. І при цьому адвокат надає консультаційні послуги, готує документи, що носять правовий характер тощо.

У Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейської спільноти прописано, що особливістю професії є те, що «він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката» [13]. Український вчений І. В. Бондар зазначає, що Загальний кодекс правил для адвокатів Європейської спільноти є взірцем для розробок професійних кодексів поведінки багатьох країн, зокрема й для України [3, с. 149]. Так, стаття 4 Правил адвокатської етики, затверджених установчим З'їздом адвокатів України 09.06.2017 р., проголошує, що «під час здійснення адвокатами України адвокатської діяльності в інших країнах, які входять до Європейського Союзу та/або Європейської спільноти, на них також поширюються вимоги Кодексу поведінки європейських адвокатів. Порушення вимог Кодексу європейських адвокатів у такому випадку є дисциплінарним проступком» [14].

Досліджуючи Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів, Т. Б. Вільчик звертає увагу на зміну соціальної ролі адвокатури в умовах побудови правової держави та розвинутого громадянського суспільства. Автор наголошує, що з огляду на зазна-

чене завданнями адвокатів є формування у громадян правильного уявлення про право та його роль у громадянському суспільстві та державі, виконуючи які адвокат здійснює просвітницьку функцію [4, с. 25]. До зазначеного варто додати, що основу правових гарантій незалежності адвокатури становлять певні імунітети та привілеї, які діють відносно адвокатів і містяться в нормах як міжнародного, так і вітчизняного законодавства. З метою дотримання міжнародних стандартів і забезпечення можливості адвокатів ефективно та повноцінно виконувати покладені на них функції гарантії незалежності адвокатів мають бути не лише регламентовані законодавством, а й дотримуватися на практиці.

За результатами аналізу вищенаведених міжнародних документів можна класифікувати їх за об'єктом регулювання та поділити на три основні групи міжнародних актів, які:

- регламентують *організаційно-правові основи* діяльності адвокатів («Основні положення про роль адвокатів» 1990 р., «Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства» 1988 р. тощо);
- регламентують *процесуальні основи* діяльності адвокатів («Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» 1966 р., «Загальна декларація прав людини» 1948 р., «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод» 1950 р. тощо);
- визначають *роль правників (адвокатів) у суспільстві* («Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів» тощо).

Висновки. Інститут адвокатури є одним із трьох основоположних елементів забезпечення верховенства права в демократичному суспільстві, основною метою якого є здійснення ефективного захисту прав і свобод людини. Для забезпечення належного захисту прав та основних свобод людини, користуватися якими можуть усі, незалежно від того, чи є ці права економічними, соціальними, культурними, громадянськими чи політичними, потрібно, щоб кожна особа мала доступ до правової допомоги, яку надають адвокати.

Усі досліджені міжнародні документи, які прямо або опосередковано визначають статус адвокатів та адвокатської діяльності, мають стати основою для вітчизняного законодавства та правозастосовної практики. Як показує практична юридична діяльність (адвокатська діяльність), пряме використання міжнародних норм здійснюється вкрай рідко. Тому застосування міжнародних норм є необхідним елементом підвищення ефективності адвокатської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.03.2020).
2. Бакаянова Н. М. Міжнародні стандарти адвокатури: поняття, система, класифікація. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. С. 226-229.

3. Бондар І. В. Кодекс поведінки адвокатів: роль та вплив на професію. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 148-151.
4. Вільчик Т. Б. Функції інституційної адвокатури. *Форум права*. 2017. № 2. С. 24-29.
5. Жукорська Я. М. Міжнародно-правове регулювання діяльності адвокатури: загальні засади. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. Том 3. С. 238-241.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 12.03.2020).
7. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 12.03.2020).
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий 16 грудня 1966 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 12.03.2020).
9. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: прийняті 30 серпня 1955 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_212/page (дата звернення: 12.03.2020).
10. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. №3460-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
11. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 01 серпня 1990 року. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 12.03.2020).
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи від 04 листопада 1950 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004 (дата звернення: 12.03.2020).
13. Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства: прийнятий на пленарній сесії ради адвокатських об'єднань та спілок адвокатів Європи 28 жовтня 1988 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 12.03.2020).
14. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 12.03.2020).

Стаття надійшла до редакції 10.03.2020.

Mozhaikina O. International legal regulation of advocacy.

Background. *At the current stage of societal development there is an urgent need for legal knowledge on advocacy organization and professional activity ethics, which are enshrined in international legal acts, as they will allow to analyze the accumulated legal experience and create their own model of rules and standards for providing professional legal services according to the requirements of international legal acts.*

Analysis of recent researches and publications. A large number of scientific researchers are dedicated to the Institute of advocacy. A considerable amount of research is related to the theoretical foundations of the organization of advocacy, the ethical aspects of the advocacy, the disciplinary responsibility of the attorneys and etc. Despite the considerable attention to the issue by the scientists and practitioners, the area of international legal acts is little-explored, which should become the basic foundation for the development of the national Institute of advocacy.

The **aim** is an analysis of the international legal acts governing the practice of advocacy.

Materials and methods. Methods of analysis and synthesis, generalization, comparison and so have allowed obtaining science-based results. Scientific works of domestic scientists, as well as international legal acts and current legislation of Ukraine became the information base of the research.

Results. The legal regulation of advocacy and advocacy work is based not only on the principles set out in domestic law, but also on generally recognized standards adopted in the international community. International legal acts are requirements for guaranteeing the rights and legitimate interests of a person who also acts against attorney as a person whose activity is aimed at protecting the rights and legitimate interests of individuals and legal entities, as well as public authorities and local self-government bodies. The analysis of international documents allows classifying them by object of regulation and dividing into three main groups: international acts that regulate the legal basis of the advocacy work; international acts that regulate the procedural basis of the advocacy work; international acts that determine the role of lawyers (attorneys) in society.

Conclusion. International legal acts that directly or indirectly determine the status of attorneys and advocacy work should be the basis for domestic law and law enforcement practice. The application of international standards is a necessary element of improving the efficiency of advocacy work.

Keywords: advocacy, advocacy work, international legal acts, legal services.

REFERENCES

1. Konstytucija Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 r. №254k/96-VR/Verhovna Rada Ukrai'ny [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 №254k / 96-VR / Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
2. Bakajanova, N. M. (2016). Mizhnarodni standarty advokatury: ponjattja, systema, klasyfikacija [International standards of advocacy: concept, system, classification]. *Naukovyj visnyk publicznego ta pryvatnogo prava – Scientific Bulletin of public and private law*, (Iss. 2), (pp. 226-229) [in Ukrainian].
3. Bondar, I. V. (2015). Kodeks povedinky advokativ: rol' ta vplyv na profesiju [The code of conduct for lawyers: role and impact on the profession]. *Chasopys Kyi'vs'kogo universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, 2, (148-151) [in Ukrainian].
4. Vil'chyk, T. B. (2017). Funkcii' instyucijnoi' advokatury [Functions of institutional advocacy]. *Forum prava – Law Forum*, 2, (24-29) [in Ukrainian].

5. Zhukors'ka, Ja. M. (2014. Mizhnarodno-pravove reguljuvannja dijtal'nosti advokatury: zagal'ni zasady [The international legal regulation of activities of advocacy: general principles]. *Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, (Iss. 1), (Vol. 3), (pp. 238-241) [in Ukrainian].
6. Pro advokaturu ta advokats'ku dijtal'nist': Zakon Ukraïny vid 05.07.2012 r. № 5076-VI/Verhovna Rada Ukraïny [On Advocacy and legal practice: Law of Ukraine of July 5, 2012 № 5076-VI / The Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
7. Zagal'na deklaracija prav ljudyny: pryjnjata i progoloshena rezoljucijeju 217A (III) General'noi' Asamblei' OON vid 10 grudnja 1948 r. // Baza danyh «Zakonodavstvo Ukraïny» [Zagal'na deklaracija prav ljudyny: pryjnjata i progoloshena rezoljucijeju 217A (III) General'noi' Asamblei' OON vid 10 grudnja 1948 r. // Baza danyh «Zakonodavstvo Ukraïny»]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
8. Mizhnarodnyj pakt pro gromadjans'ki i politychni prava: pryjnjatyj 16 grudnja 1966 r. // Baza danyh «Zakonodavstvo Ukraïny» [International Covenant on Civil and Political Rights: adopted on December 16, 1966 // Database «Legislation of Ukraine»]. Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
9. Minimal'ni standartni pravyla povodzhennja z v'jaznjamy: pryjnjati 30 serpnja 1955 r. // Baza danyh «Zakonodavstvo Ukraïny» [Minimum standard rules for the treatment of prisoners: adopted on August 30, 1955 // Database «Legislation of Ukraine»]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_212/page (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
10. Pro bezoplatnu pravovu dopomogu: Zakon Ukraïny vid 02.06.2011 r. №3460-VI / Verhovna Rada Ukraïny [On free legal aid: Law of Ukraine of 02.06.2011 № 3460-VI / The Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> [in Ukrainian].
11. Osnovni polozhennja pro rol' advokativ: pryjnjati VIII Kongresom OON po zapobigannju zlochynam vid 01 serpnja 1990 roku. // Baza danyh «Zakonodavstvo Ukraïny» [Basic provisions on the role of lawyers: adopted by the VIII UN Congress on Crime Prevention on August 1, 1990. // Database «Legislation of Ukraine»]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
12. Konvencija pro zahyst prav ljudyny i osnovopolozhnyh svobod: pryjnjata Radoju Jevropy vid 04 lystopada 1950 r. // Baza danyh «Zakonodavstvo Ukraïny» [Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms: adopted by the Council of Europe on November 4, 1950 // Database «Legislation of Ukraine»]. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004 (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
13. Zagal'nyj kodeks pravyl dlja advokativ Jevropejs'kogo Spivtovarystva: pryjnjatyj na plenarnij sesii' rady advokats'kyh ob'jednan' ta spilok advokativ Jevropy 28 zhovtnja 1988 r. // Baza danyh «Zakonodavstvo Ukraïny» [General Code of Rules for Advocates of the European Community: adopted at the plenary session of the Council of Bar Associations and Bar Associations of Europe on October 28, 1988 // Database «Legislation of Ukraine»]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].
14. Pravyla advokats'koi' etyky, zatverdzeni Ustanovchym Z'i'zdom advokativ Ukraïny 09chervnja 2017 r. [Rules of Advocate Ethics, approved by the Constituent Congress of Advocates of Ukraine on June 9, 2017] Retrieved from https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf(data zvernennja: 12.03.2020) [in Ukrainian].

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УДК 346.548:616-036.21 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)04](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)04)

МИКИТЕНКО Людмила к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: l.mykytenko@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5365-3377
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ – 2020

Проаналізовано правові проблеми щодо порушення прав споживачів через введення карантину та скасування авіарейсів, культурних та інших заходів, квитки на які заздалегідь сплачені споживачем. Визначено порядок захисту прав споживачів на повернення коштів за скасовані заходи.

Ключові слова: споживач, захист прав споживачів, виконання робіт, надання послуг, повернення коштів, скасовані заходи/рейси.

Микитенко Л. Права потребителей в условиях карантина – 2020. Проанализированы правовые проблемы о нарушении прав потребителей в связи с введением карантина и отменой авиарейсов, культурных и других мероприятий, билеты на которые заранее оплачены потребителем. Определен порядок защиты прав потребителей на возврат средств за отмененные мероприятия.

Ключевые слова: потребитель, защита прав потребителей, выполнение работ, оказание услуг, возврат средств, отмененные мероприятия/рейсы.

Постановка проблеми. З 12 березня 2020 р. на всій території України оголошено карантин через запобігання поширенню в країні гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19). Запровадження урядом значної частини обмежувальних заходів призвело до скасування авіарейсів, культурних та інших заходів, призначення нових дат або перенесення в дистанційний (онлайн) режим виконання.

Варто навести кілька показових прикладів, як безвідповідальні представники бізнесу скористалися скрутним становищем споживачів.

Один з найбільших авіаперевізників України *Ukraine International Airlines* (Міжнародні авіалінії України) відмовляє споживачам (пасажирам) у поверненні коштів за квитки на скасовані рейси, натомість пропонує або ваучер на інший рейс (дату), або додатковий бонус за невикористаний квиток на іменний промокод із додатковим бонусом у 25 % вартості [1].

Деякі суб'єкти господарювання скасували (або перенесли) заходи, проте відмовляють у поверненні коштів. Споживач придбав квитки на бізнес-конференцію «Концентрат», організовану компанією «Призма». Компанія через карантин перенесла захід з 10.04.2020 р. на 12.09.2020 р. Споживача нова дата не влаштувала, і він звернувся з проханням повернути кошти, про що повідомив суб'єкта господарювання; той, своєю чергою, запропонував повернути лише 50 % вартості ненаданої послуги.

Такі випадки в період карантину набули масового характеру – безпідставні відмовлення повернути кошти за квитки на концерт, спектакль, тренінги, різні навчальні семінари, лекції, конференції тощо. Доречно зауважити, що ненадання доступу до послуги, яка вже заявлена, проте не отримана, прямо порушують норми законодавства.

Чим керуються суб'єкти господарювання в разі обмеження та порушення прав споживачів – контроверсійне питання.

Як демонструє практика в Україні, споживча політика нівелюється суб'єктами господарювання, оскільки вона фактично втратила державну керованість і не діє в інтересах багатомільйонної спільноти споживачів, що, своєю чергою, призводить до масових порушень прав споживачів, а саме:

- не діють конституційні гарантії щодо державного захисту законних прав споживачів;
- суб'єкти господарювання зловживають своїм становищем на ринку через необізнаність споживачів стосовно своїх прав;
- відсутня національна система розгляду скарг споживачів та забезпечення компенсацій за їхні порушені права та незаконні дії з боку бізнесу, внаслідок чого споживачі України виявилися незахищеними й фактично безправними перед несумлінними діями суб'єктів господарювання;
- порушуються міжнародні зобов'язання України щодо захисту прав споживача як головного фігуранта ринкової економіки: Угоди про асоціацію України з ЄС; Резолюції із захисту прав та інтересів споживачів, що прийнята Генеральною Асамблеєю ООН A/RES/70/186 22.12.2015 [2].

Як свідчить практика громадських звернень до виконавчих органів влади, в Україні голос споживчої громадськості не враховується, норми законодавства порушуються, а механізми захисту прав споживачів у нашій країні не працюють. Отже, конституційні гарантії

держави залишаються декларативними та не спрацьовують на захист споживача в реальному житті.

З огляду на це, доцільно визначити права споживачів у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) в умовах карантинних обмежень, а також окреслити способи їхнього захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До сучасних правових проблем системи захисту прав споживачів зверталися вчені Н. Бородачова [3], Є. Конак [4], Н. Притульська [5], аналізуючи правові проблеми щодо зміни парадигми захисту прав споживачів. Проте поява нових видів порушень прав споживачів у зв'язку з введенням карантину через *COVID-19* вимагає системного вивчення та дослідження практики забезпечення реалізації захисту прав споживачів.

Мета дослідження – здійснити правовий аналіз ситуацій, пов'язаних із відмовою суб'єктів господарювання повернути кошти за скасовані заходи (рейси) у період карантину через *COVID-19*; окреслити способи захисту прав споживачів у таких ситуаціях; проаналізувати приклади дієвих практик європейської спільноти щодо врегулювання спірних питань, що виникають у споживачів під час карантинних заходів із несумлінними суб'єктами господарювання.

Матеріали та методи. За опрацювання зазначеної теми використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: формально-логічний (аналіз, синтез, аналогія, узагальнення, індукція, дедукція), що дало змогу виявити неточності, суперечності та прогалини, які є в законодавстві України щодо правових механізмів захисту прав споживачів у сфері послуг. Метод соціологічного дослідження застосований для характеристики прав споживачів на відповідну якість виконання робіт (послуг) і механізмів забезпечення належного захисту цих прав, встановлення законодавчих гарантій такого захисту. Системний метод – для дослідження послідовності способів захисту прав споживачів.

Інформаційною базою дослідження є національне законодавство, інтернет-ресурси та аналітичні матеріали вітчизняних науковців.

Результати дослідження. У дослідженні приділено увагу проблематиці прав споживачів у сфері послуг, зокрема щодо повернення коштів за скасовані заходи (рейси) у період карантину.

До Правового центру Всеукраїнської федерації споживачів «ПУЛЬС» звернувся споживач (пасажир) від Європейського споживчого центру Великобританії щодо сприяння поверненню коштів за скасований рейс *Ukraine International Airlines* (Міжнародні авіалінії України – МАУ) з Києва до Лондона. На звернення пасажирів представники МАУ запропонували пасажиром безкоштовне переоформлення квитків на іншу дату вильоту після закінчення терміну дії карантину або повернення коштів у вигляді електронного ваучера на суму вартості квитка. Такі пропозиції суперечать чинному законодавству України: споживач має право на повернення коштів у повному

обсязі за невикористаний квиток через скасування рейсу авіакомпанією. На жаль, така позиція українських авіакомпаній простежується на їхніх офіційних сайтах у публічних відповідях пасажирам, які зажадали отримати кошти за квитки.

Право споживачів на придбання товарів належної якості (послуг/робіт) є одним із основних конституційних прав людини, реалізація якого вимагає встановлення певних гарантій. Відповідно до ст. 50 Конституції України «Кожен має право на безпечне для життя та здоров'я довкілля й на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» [6].

Відповідно до ст. 42 Конституції України «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю й безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів». Та відповідно до п. 1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів», під час придбання, замовлення та використання продукції, що реалізується на території України, споживачі для задоволення своїх особистих потреб мають право на захист своїх прав державою.

Тобто за нормами Конституції України держава та суб'єкти господарювання зобов'язані надавати якісні товари (послуги/роботи) та всіляко сприяти реалізації прав споживачів. Проте можна цілком підтримати точку зору Н. Притульської, яка зазначає, що «конституційні гарантії державного захисту споживачів залишилися декларативними, а всі набуті досягнення в цій сфері втрачені, що грубо суперечить підходам ЄС» [5, с. 11].

Досить часто суб'єкти господарювання відмовляють споживачу в реалізації їхнього права як «споживача», мотивуючи тим, що в їхніх документах використовуються інші договірні категорії: «пацієнт», «клієнт», «абонент», «пасажир», «позичальник».

Звернемося до п. 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів», згідно з чим споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних із підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [7]. Відповідно до Рішення Конституційного Суду [8] стосовно трактування п. 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» визначено, що споживачем може бути тільки громадянин (фізична особа), іноземний громадянин, а також особа без громадянства, що має намір або придбаває, замовляє, використовує товари (роботи, послуги). Закон України «Про захист прав споживачів» врегульовує відносини між споживачем і підприємством, установою, організацією чи громадянином-підприємцем, що виготовляють і продають товари, виконують роботи

та надають послуги незалежно від форм власності й організаційних форм підприємництва.

Проаналізуємо права споживачів у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг), оскільки у вищезазначених ситуаціях споживачам мала б надаватися послуга.

У ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» закріплені права та обов'язки споживачів і виконавців (суб'єктів господарювання) у разі виникнення взаємних зобов'язань. Норми цієї статті застосують до всіх договорів стосовно виконання робіт та надання послуг, де однією зі сторін є споживач.

Відповідно до п. 4 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» за наявності в роботі (послузі) істотних недоліків споживач має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

До істотного недоліку згідно з п. 12 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» відноситься недолік, «який робить неможливим чи недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення, що виник з вини виробника (продавця, виконавця), після його усунення проявляється знову із незалежних від споживача причин і при цьому наділений хоча б однією з нижченаведених ознак:

- а) він взагалі не може бути усунутий;
- б) його усунення потребує понад 14 календарних днів;
- в) він робить товар суттєво іншим, ніж передбачено договором».

Тобто коли виконавці, організатори, підрядники відмовляють у своєчасному наданні послуги (роботи), така послуга (робота) містить істотний недолік. А оскільки скасування рейсу, перенесення заходу на нову дату робить послугу суттєво іншою (підпункт «в» п. 12 ст. 1). Тож з об'єктивних причин послуга чи виконана робота не буде актуальною для споживача приміром через місяць, пів року, рік.

Саме в разі виникнення з вини виробника товару (продавця, виконавця) істотних недоліків споживач у порядку та в строки, що встановлені законодавством, і на підставі обов'язкових для сторін правил чи договору має право *за своїм вибором* вимагати від продавця або виробника:

- розірвання договору та повернення сплаченої за товар грошової суми;
- заміни товару на такий самий або на аналогічний з-поміж наявних у продавця (виробника) товарів. Ця норма закріплена в п. 1 ст. 8 Закону України «Про захист прав споживачів».

Окрім того, варто звернути увагу на п. 4 ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів», у якому зазначено, що недійсними визнаються умови договорів, що обмежують права споживачів, а саме «надання продавцю (виконавцю, виробнику) права не повертати кошти на оплату ненаданої продукції в разі розірвання договору з ініціативи продавця (виконавця, виробника)».

Якщо суб'єкти господарювання не виконують вимоги споживача щодо повернення коштів за ненадану послугу чи передбачають такі умови в договорах, маскуючи їх під різними трактуваннями, то такі умови договору обмежують права споживача у порівнянні з положеннями, прописаними в законодавстві, та визнаються недійсними.

Окрім Закону України «Про захист прав споживачів», залежно від правовідносин, що виникають між споживачем і виконавцем, застосовуються спеціальні акти законодавства.

Повернемося до вище наведеної ситуації щодо порушення права споживача на повернення коштів за сплачені квитки через скасування рейсу авіакомпанією. Розглянемо порядок дій, визначених законодавством України.

Відповідно до п. 2 Глави 2 Розділу XV Правил повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу [9], визначені права пасажирів у разі скасування або затримки рейсів. Згідно з цими Правилами, за скасування рейсу пасажирам має бути запропоновано на вибір:

- відшкодування вартості повітряного перевезення *впродовж семи днів*, яке має бути виплачене готівкою, електронним банківським переказом, банківськими дорученнями або банківськими чеками чи (за наявності засвідченої у письмовій формі згоди пасажирів) у вигляді дорожніх чеків та/або інших послуг, повної вартості квитка за ціною, за якою його придбано, за невикористану частину квитка та за використані частину або частини квитка, якщо рейс більше не задовольняє потреби пасажирів, а також забезпечити (за потреби) зворотний рейс до початкового пункту відправлення за першої можливості;

- зміну маршруту, що має здійснюватися за відповідних транспортних умов: до кінцевого пункту призначення – за першої можливості чи до кінцевого пункту призначення – у пізніший час за бажанням пасажирів та за умови наявності вільних місць.

Окрім того, у Повітряному кодексі України відповідно до п. 2 ст. 103 положення Розділу XIII передбачено компенсацію пасажирів у разі скасування рейсу. А саме, за скасування рейсу пасажирів має бути запропоновано на вибір:

- зміна маршруту до кінцевого пункту призначення;
- відшкодування повної вартості квитка за ціною, за якою його придбано.

Тож, якщо авіакомпанією скасовано рейс у певну країну, вона зобов'язана повернути вартість квитка або перебронювати його на зручну для пасажирів дату. У разі скасування польотів з ініціативи авіакомпанії пасажирів, яких не попередять про скасування рейсу за два тижні, належить компенсація в розмірі 250/400/600 євро залежно від тривалості перельоту.

Підсумовуючи права споживачів (пасажирів), доречно зауважити:

- споживачі (пасажирів) мають право на примусове повернення коштів;
- форс-мажор звільняє авіакомпанію від компенсацій, але не від повернення вартості квитка;
- якщо авіакомпанії пропонують тільки перенести дату чи повернення вартості квитка за умовами тарифу (добровільне повернення), то споживач має право відмовитись від перенесення дати та вимагати примусового повернення коштів.

У випадку скасування, перенесення або зміни заходу в театральновидовищних підприємствах і культурно-освітніх закладах варто керуватися Інструкцією з ведення квиткового господарства в театральновидовищних підприємствах та культурно-освітніх закладах [10], затвердженою наказом Мінікультури від 07.07.1999 р. № 452 Розділу Х, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 20 липня 1999 р. за № 483/3776: у разі скасування, перенесення або зміни заходу відвідувачі (глядачі, слухачі) мають право повернути кошти за попередньо придбані квитки. При цьому зазначено, що повернення коштів відвідувачам (глядачам, слухачам) здійснюють організатори заходу за умов пред'явлення документа, що посвідчує особу (паспорт, військовий квиток, студентський квиток, посвідчення водія, службове посвідчення).

Незалежно від того, яка послуга не надана (надана не в повному обсязі, неякісна) споживачеві, чи якщо суб'єкт господарювання відмовляє у задоволенні реалізації права споживача, механізм захисту є стандартним і має однаковий *алгоритм*.

По-перше, споживач подає письмову заяву (або в електронній формі, якщо є така опція) на ім'я суб'єкта господарювання, в якій викладає суть питання. Заяву необхідно написати в двох примірниках. Перший примірник надається суб'єкту господарювання, на другому (який залишається у споживача) – ставиться відмітка про прийняття від нього заяви. Якщо суб'єкт господарювання відмовляє споживачу в реєстрації його заяви, споживач може направити звернення поштою рекомендованим листом з повідомленням про вручення на адресу суб'єкта господарювання. У разі відправлення звернення поштою споживач матиме документальне підтвердження факту направлення та/або вручення листа суб'єкту господарювання.

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові споживача, його місце проживання, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення має бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати.

Повернення коштів споживачам проводиться суб'єктом господарювання за умов пред'явлення документа, що посвідчує особу

(паспорт, військовий квиток, студентський квиток, посвідчення водія, службове посвідчення).

По-друге, якщо суб'єкт господарювання відмовляє споживачу у задоволенні його законних вимог, споживач має право звернутися з відповідною заявою до територіального органу Держпродспоживслужби України (01001, м. Київ, вул. Б. Грінченка, або її територіальних органів (адреси та телефони територіальних органів Держпродспоживслужби можна знайти на сайті http://www.consumer.gov.ua/ContentPages/Kontakti_Terorganiv/139/).

Нагадуємо, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про звернення громадян», звернення може бути усним чи письмовим.

Усне звернення викладається громадянином під час особистого прийому чи за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою.

Письмове звернення надсилається поштою або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням інтернету, засобів електронного зв'язку (електронне звернення).

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення має бути підписано заявником (заявниками) із позначкою дати. В електронному зверненні також має бути прописано електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним.

Звернутися до Держпродспоживслужби можна й в електронній формі. Електронне звернення громадян за посиланням – <http://consumer.gov.ua/appeal>.

У разі звернення до Держпродспоживслужби подають такі документи:

- звернення;
- копія звернення до суб'єкта господарювання;
- копія документа, що засвідчує факт придбання продукції;
- копія технічного паспорта чи іншого документа, що його замінює, з позначкою про дату продажу;
- інші документи, які стосуються розгляду звернення.

Застосування електронного цифрового підпису в разі надсилання електронного звернення не вимагається.

Крім того, відповідно до ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач має право звернутися до суду.

Проте вище зазначені механізми захисту в нашій державі не є ефективними, оскільки ні Держпродспоживслужба, ні суб'єкти господарювання не вболівають та не приділяють значної уваги проблемам захисту прав споживачів.

Попри ситуації, що склалася в Україні, доцільно звернутися до дієвих практик європейської спільноти для врегулювання спірних питань, що виникають у споживачів під час карантинних заходів із несумлінними суб'єктами господарювання.

В Європі створені та діють (уже 15 років) Європейські споживчі центри (*European Consumer Centres*) – органи, що фінансуються ЄС та надають консультації й допомогу громадянам ЄС стосовно прав споживачів у транскордонних покупках на єдиному ринку. У таких центрах сформовані спеціальні арбітражні комісії з урегулювання споживчих спорів (далі – Комісії). Різке зростання запитів споживачів, отриманих Європейськими споживчими центрами з середини лютого 2020 р., показує стурбованість, що пов'язана із запровадженням заходів щодо *COVID-19*.

У березні 2020 р. вони відповіли на понад 15 000 запитів споживачів, багато з яких стосувалося придбання послуги/товару під час карантинних заходів. Це приблизно на 5000 запитів більше, ніж за аналогічний місяць у 2019 р. Зафіксовані з початку року тенденції постійно збільшуються в тиждень з середини лютого [11].

Найбільше порушувалися права споживачів у таких сферах бізнесу: пасажирський транспорт, послуги розміщення (наприклад, готелі й пансіонати) й туристичний відпочинок. Проте й решта генерують запити споживачів в умовах пандемії. Утім, Комісія створила спеціалізовану багатомовну веб-сторінку про вплив *COVID-19* та покрокову інструкцію, як діяти споживачеві в разі порушення його прав у різних сферах.

Окрім відповідей на запити споживачів, Європейські споживчі центри попереджають споживачів про фальсифіковані фармацевтичні продукти, захисні маски, засоби, що дезінфікують, та інші товари, пов'язані з *COVID-19*, які є фальсифікованими чи неякісними. Центри регулярно інформують національні органи споживачів та Комісію про афери, які вони виявляють. Європейські споживчі центри працюють віддалено, проте до них можна звернутися через веб-сайт або електронні листи.

Комісія також керує інтернет-платформою вирішення спорів, щоб допомогти споживачам і суб'єктам господарювання вирішувати свої спори в позасудовому порядку. Комісія пропонує споживачам використовувати цю платформу, якщо вони не отримали задовільну відповідь від суб'єкта господарювання. Усі послуги, що надають Європейські споживчі центри, є безкоштовними для споживачів.

Загальноєвропейська практика щодо захисту прав споживачів демонструє ефективні підходи та механізми щодо реалізації сучасної

споживчої політики. Споживачі ЄС відчують себе захищеними чинним законодавством і відповідними діями керівних органів ЄС та урядів країн-членів. Важливо, що система, яка діє в ЄС, стосовно захисту прав споживачів постійно аналізується, переглядається та доповнюється, як і законодавство на захист прав споживачів. Українські вчені неодноразово звертали увагу на пошук найефективніших рішень для захисту прав споживачів, зокрема шляхом здійснення серйозних реформаторських змін, включаючи законодавчі, інституційні зміни в структурі державних органів, для наближення вітчизняної системи захисту прав споживачів до європейської [3, с. 16].

Висновки. Запровадження заходів, пов'язаних із запобіганням поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, вкотре продемонструвало повну незахищеність споживчої спільноти перед несумлінним бізнесом і відсутність дієвих, скерованих державних механізмів захисту прав споживачів.

Недооцінка державною владою України вирішальної ролі споживача, який є головним інвестором вітчизняного ринку, повною мірою нівелює зміст ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів», спричиняє суцільну недовіру споживачів до сили закону та державного захисту їхніх споживчих прав.

В Україні варто запроваджувати та розвивати нові, прогресивні платформи для звернень споживачів, надавати їм безкоштовну правову допомогу під час вирішення спірних питань, сприяти розвитку споживчих організацій, які б дотувалися та підтримувалися державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukraine International Airlines (Міжнародні авіалінії України). База даних. URL: <https://www.flyuia.com/ua/ru/information/flight-information-during-covid-19>.
2. Резолюція із захисту прав та інтересів споживачів: Генеральна Асамблея ООН A/RES/70/186 22.12.2015 р. База даних. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditccplpmisc2016d1_ru.pdf.
3. Бородачова Н. В., Микитенко Л. А. Модель органу влади з реалізації споживчої політики. *Право і суспільство*. 2018. № 3, ч. 2. С. 10-16. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/3_2018/part_2/4.pdf.
4. Конак Є. І. Особливості процесів захисту прав споживачів в Україні. *Молодий вчений*. – 2017. № 2 (42). С. 267-271. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/2/64.pdf>.
5. Притульська Н. Система захисту прав споживачів в Україні: проблеми реформування. *Товари і ринки*. 2015. № 2. С. 5-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2015_2_3.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-вр. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

7. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
8. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-11>.
9. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу : наказ Державної авіаційної служби України від 26 листопада 2018 року №1239. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19>.
10. Інструкція з ведення квиткового господарства в театральних-видовищних підприємствах та культурно-освітніх закладах: наказом Мінкультури від 07.07.1999 р. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-99>.
11. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumers/resolve-your-consumer-complaint/european-consumer-centres-network-ecc-net/ecc-net-and-covid-19_en.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2020.

Mykytenko L. Consumer rights in terms of quarantine '2020.

Background. *The government's introduction of a significant number of restrictive measures has led to the cancellation of flights, cultural and other events, postponement or remote (online) execution.*

The study focuses on the issue of consumer rights in the field of services, in particular on the return of funds for canceled services (flights) during quarantine measures of COVID-19.

Analysis of recent researches and publications. *In their scientific works, scientists have analyzed the legal problems of changing the paradigm of consumer protection. However, the emergence of new types of violations of consumer rights in connection with the introduction of quarantine COVID-19, requires systematic study and research to ensure the implementation of consumer protection.*

The aim of the study – to carry out a legal analysis of situations, refusals of business entities to return funds for canceled activities (flights) during the quarantine of COVID-19, to outline ways of the rights protection of consumers in such situations; to analyze examples of good practice from the European Community of disputes resolving arising during quarantine activities with dishonest businesses.

Materials and methods. *General scientific and specific research methods were used to elaborate on the topic outlined.*

Results. *The government's introduction of a significant number of restrictive measures has led to the cancellation of flights, cultural and other events, postponement or remote (online) execution.*

The study focuses on the issue of consumer rights in the field of services, in particular on the return of funds for canceled services (flights) during quarantine measures of COVID-19. A legal analysis of the situations that has caused certain losses to consumers was carried out, and at the same time, business representatives irresponsibly turned the situation in their favor.

The ways of the consumers' rights protection in case of refusal of the business entity to implement consumer's rights have been identified.

Examples of good practices of the European community to resolve disputes arising for consumers during quarantine measures while dealing with dishonest business entities have been given.

Effective mechanisms for consumer rights protection in Ukraine have been proposed.

Conclusion. *The introduction of measures to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19 in Ukraine has once again demonstrated the complete insecurity of the consumer community against dishonest business and the lack of effective, targeted state mechanisms to protect consumer rights.*

Underestimation by the state authorities of Ukraine of the crucial role of the consumer, who is the main investor in the domestic market, fully offsets the rights of consumers enshrined in Art. 4 of the Law of Ukraine «On Consumer Protection» cause complete distrust of consumers in the force of law and state protection of their consumer rights.

In Ukraine, it is necessary to introduce and develop new, progressive platforms for consumer appeals, provide them with free legal assistance in resolving controversial issues, promote the development of consumer organizations that would be dated and supported by the state.

Keywords: consumer, consumer protection, performance of works, provision of services, refunding, canceled events / flights.

REFERENCES

1. Ukraine International Airlines (Mizhnarodni avialinii' Ukrai'ny). Baza danyh. Database. Retrieved from <https://www.flyuia.com/ua/ru/information/flight-information-during-covid-19> [in Ukrainian].
2. Rezoljucija iz zahystu prav ta interesiv spozhyvachiv: General'na Asambleja OON A/RES/70/186 22.12.2015 r. Baza danyh [Resolution on the protection of consumer rights and interests: UN General Assembly A / RES / 70/186 22.12.2015 Database]. Retrieved from https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditccplpmisc2016d1_ru.pdf [in Ukrainian].
3. Borodachova, N. V., & Mykytenko, L. A. (2018). Model' organu vlady z realizacii' spozhyvchoi' polityky [The model of government authority for the implementation of consumer policy]. *Pravo i suspil'stvo – Pravo i suspil'stvo*, 3, (part 2), 10-16. Retrieved from http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/3_2018/part_2/4.pdf [in Ukrainian].
4. Konak, Je. I. (2017). Osoblyvosti procesiv zahystu prav spozhyvachiv v Ukrai'ni [Features of consumer protection processes in Ukraine]. *Molodyj vchenyj – A young scientist*, 2 (42), 267-271. Retrieved from <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/2/64.pdf> [in Ukrainian].
5. Prytul's'ka, N. (2015). Systema zahystu prav spozhyvachiv v Ukrai'ni: problemy reformuvannja [Consumer protection system in Ukraine: problems of reforming].

- Tovary i rynky – Commodities and markets*, 2, 5-16. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2015_2_3 [in Ukrainian].
6. Konstytucija Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 roku № 254k/96-vr. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrai'ny». VR Ukrai'ny [Constitution of Ukraine of June 28, 1996 № 254k / 96-vr. Database «Legislation of Ukraine». Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].
  7. Pro zahyst prav spozhyvachiv: Zakon Ukrai'ny vid 12 travnja 1991 roku № 1023-XII. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrai'ny». VR Ukrai'ny [On consumer protection: Law of Ukraine of May 12, 1991 № 1023-XII. Database «Legislation of Ukraine». Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> [in Ukrainian].
  8. Rishennja Konstytucijnogo sudu Ukrai'ny u spravi za konstytucijnym zvernennjam gromadjanyna Stepanenka Andrija Mykolajovycha shhodo oficijnogo tlumachennja polozhen' punktiv 22, 23 statti 1. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrai'ny». VR Ukrai'ny [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional appeal of citizen Stepanenko Andriy Mykolayovych regarding the official interpretation of the provisions of paragraphs 22, 23 of Article 1. Database «Legislation of Ukraine». Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-11> [in Ukrainian].
  9. Pro zatverdzhennja Aviacijnyh pravyl Ukrai'ny «Pravyla povitrijnyh perevezen' ta obslugovuvannja pasazhyriv i bagazhu : nakaz Derzhavnoi' aviacijnoi' sluzhby Ukrai'ny vid 26 lystopada 2018 roku № 1239. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrai'ny». VR Ukrai'ny [About the approval of Aviation rules of Ukraine «Rules of air transportations and service of passengers and luggage: the order of the State aviation service of Ukraine from November 26, 2018 № 1239. Database «Legislation of Ukraine». Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19> [in Ukrainian].
  10. Instrukcija z vedennja kvytkovogo gospodarstva v teatral'no-vydovyshhnyh pidpryjemstvah ta kul'turno-osvitnih zakladah: nakazom Minkul'tury vid 07.07.1999 r. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrai'ny». [Instruction on ticket management in theatrical and entertainment enterprises and cultural and educational institutions: by the order of the Ministry of Culture of 07.07.1999. Database «Legislation of Ukraine». Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-99> [in Ukrainian].
  11. European Commission. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumers/resolve-your-consumer-complaint/european-consumer-centres-network-ecc-net/ecc-net-and-covid-19_en [in English].

УДК 346.5 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)05](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)05)**ГОНЧАРЕНКО Олена***E-mail:* o.goncharenko@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0178-2003к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

СПІВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено теоретичні засади співрегулювання господарської діяльності, зокрема поняття, особливості, форми, механізми. Встановлено, що співрегулювання господарської діяльності має посісти належне місце в соціально-економічному житті держави. Запропоновано внесення змін до Господарського кодексу України та розробку Критеріїв оцінки співрегулювання.

Ключові слова: співрегулювання господарської діяльності, господарська діяльність, саморегулювання, суб'єкти господарювання, органи державної влади.

Гончаренко О. Сорегулирование хозяйственной деятельности. Исследованы теоретические основы сорегулирования хозяйственной деятельности, в частности понятие, особенности, формы, механизмы. Установлено, что сорегулирование хозяйственной деятельности должно занять надлежащее место в социально-экономической жизни государства. Предложено внесение изменений в Хозяйственный кодекс Украины и разработку Критериев оценки сорегулирования.

Ключевые слова: сорегулирование хозяйственной деятельности, хозяйственная деятельность, саморегулирование, субъекты хозяйствования, органы государственной власти.

Постановка проблеми. Трансформація державного регулювання економічної діяльності сприяла оновленню розуміння правового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання. Враховуючи положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейською спільнотою з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. (далі – Угода про асоціацію) щодо доброго врядування та напрям на гармонізацію із законодавством ЄС, співрегулювання в Україні потребує адекватного законодавчого забезпечення.

Співрегулювання у відповідній сфері, галузі, виді господарської діяльності може виявлятися у різноманітних формах і набувати організаційного та нормативного вигляду. Зокрема спільного затвердження етичних кодексів або професійних стандартів на ринку органами державної влади та саморегулювальними організаціями, представниками споживачів товарів і послуг. Для України такі механізми

мають набути широкого розповсюдження, тому наразі є актуальним вивчення питання теоретичних засад співрегулювання.

Метою статті є визначення поняття співрегулювання господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним аспектам співрегулювання господарської діяльності присвячені праці вітчизняних науковців О. Бакалінської, О. Беяневич, О. Вінник [1–3], а також закордонних учених Т. Борзель, П. Клейнштебера, З. Лакле, М. Латцер, К. Марсдена [4–6] тощо.

Співрегулювання часто розуміють як альтернативу державному регулюванню. Альтернативи можуть полягати й у методах врегулювання господарських спорів (медіація, переговори, експертиза тощо), застосуванні альтернативної нормативної системи (транснаціональне торгове право). Ці питання досліджували Н. Мазаракі, О. Можайкіна [7; 8] та інші. Однак недостатньо вивченими залишаються теоретичні аспекти співрегулювання господарської діяльності з огляду на євроінтеграційний напрям.

Матеріали та методи. Під час дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання юридичних явищ і процесів, зокрема діалектичний, системний підхід, формально-логічний, узагальнення, порівняльного правознавства, синергетичний. Інформаційною основою дослідження стали Угода про асоціацію між Україною та ЄС, законодавство України, Директиви ЄС, праці вітчизняних і закордонних науковців.

Результати дослідження. Для реалізації максимуму переваг саморегулювання деякі юрисдикції застосовують співрегулювання, а саме певний нагляд, що допускається урядом чи посадовими особами в суспільно важливих сферах [9, с. 23]; крім суб'єктів підприємництва, у процесі співрегулювання можуть брати участь й інші організації – споживчі об'єднання, профспілки, організації співрегулювання [10, с. 107], надавши функції регулювання представникам виробництва або торгівлі, втім держава в цьому разі звільняється від витрат на регулювання [11, с. 35–36]; спільно визначається порядок контролю галузі, відповідні кодекси (стандарти) поведінки [12, с. 64].

Ефективним регулюванням є також і пошук форм взаємодії між державним регулюванням й саморегулюванням економічних відносин на основі співрегулювання та державного приватного партнерства, про що йдеться в науковій літературі [3, с. 17; 13, с. 13]. У закордонних наукових працях справедливо зазначається, що державне приватне партнерство охоплює чотири різні типи: кооперація, делегування, співрегулювання, саморегулювання в тіні ієрархії [4]; якщо є можливість вибору між державним та альтернативним регулюванням для розв'язання регуляторних проблем, саморегулювання та співрегулювання обирають як «ідеальне рішення», що має певні переваги над державним [14, с. 47]. Тож розуміння державного приватного

партнерства в країнах ЄС є значно ширшим і включає різні регуляторні практики.

Саморегулівні організації (СРО) – це одна з можливих форм саморегулювання. Держава має повноваження щодо визначення засад, принципів їхньої діяльності. Тому потрібно проводити аналітичні дослідження проблематики СРО перед ухваленням норм щодо них на законодавчому рівні з метою втілення єдиного підходу та розуміння їхньої ролі та функціонування у суспільстві. Без активної ролі СРО неможливо розглядати ефективне співрегулювання в певних видах економічної діяльності. Організаційною формою співрегулювання буде спільний орган, що здійснюватиме регулювання галузі. Усі зацікавлені сторони процесу регулювання господарської діяльності повинні бути активними учасниками, до того ж підстави для забезпечення належної активності суб'єктів господарювання мають бути визначені та гарантовані на законодавчому рівні [15].

Закордонний досвід співрегулювання у межах держав ЄС та Австралії доволі багатий, проте думки науковців зводяться до визначення їхніх переваг, недоліків, механізмів. Зазначимо, що це давня система регулювання відносин. Зокрема Г. Клейнштебер стверджує, що спільна діяльність держави та приватних регуляторів у інституціях називається «співрегулюванням» [5]. В. Гофман-Ріем вважає, що якщо такий тип саморегулювання структурується державою, проте без її участі, відповідно застосовується термін «регульоване саморегулювання» [16, с. 2]. Цей тип регулювання вперше розроблений в Австралії. Саморегулювання та співрегулювання різняться насамперед за тими умовами, в яких правила реалізуються, та санкціями, що застосовуватимуться, якщо вони порушені [17]. К. Марсден підсумовує, що співрегулювання – це чітко збалансована концепція, середній шлях між державним регулюванням та «чистою» галузевою саморегуляцією [6, с. 80]. Спільне регулювання в європейському контексті пропорційне цілям правового документа та відповідає конкурентному праву ЄС.

Здійснимо історичний екскурс щодо врегулювання саморегулювання та співрегулювання у ЄС: спочатку питання стосовно положення про соціальну політику включили до Маастрихтського договору, а потім ґрунтовніше – до Білої книги європейського врядування, згодом – до Міжвідомчої угоди 2003/С 321/01 про вдосконалення законотворчої діяльності. Наразі принцип «кращої законотворчості» замінено на «добре врядування».

Утім, у ЄС відмічають *недоліки співрегулювання як способу врядування*, особливо відповідно до законодавчих положень, зокрема виникають проблеми, що пов'язані з етикою, недискримінацією, свободою конкуренції або з економічною, соціальною чи екологічною сферами. У сферах, які безпосередньо впливають на охорону здоров'я та безпеку, насамперед на послуги загального інтересу, саморегулювання та співрегулювання, навіть якщо вони підкріплені санкціями – можуть

виявитися неадекватними за відсутності законодавчих положень [15]. Часто регулювання неформальне, характеризується переговорами, переконанням і взаємодією, тому потенційна економічна перевага неформального регулювання у досягненні рівня економічного регулювання має бути зважена [18, с. 5]. Варто звернути увагу й на роботу М. Латцера у співавторстві, у якій проведено порівняльний аналіз міжнародного спів- та саморегулювання на ринках комунікацій [19, с. 31]. Автори вважають, що більша ефективність і результативність цих способів пояснюється виокремленням унікальних відносин між «регуляторами» та тими, кого «регулюють», або відповідальними за дотримання [19, с. 31].

Ініціативи саморегулювання та співрегулювання прогресуватимуть дедалі більш плавно та продуктивно, і кожен зможе отримати вигоду від своїх успіхів [15]. К. Палцер вказує, що «Співрегулювання зазвичай використовують як загальний термін для кооперативних форм регулювання, що покликані досягти цілей публічної влади. Модель співрегулювання базується на структурі саморегулювання (у найширшому розумінні), яка закріплена державою: орган державної влади встановлює правову основу для саморегулювання, щоб воно могло почати функціонувати або інтегрувати наявну систему саморегулювання в рамках публічної влади»¹ [20, с. 2–3].

У Білій книзі європейського врядування та доповіді Манделькерна прописані умови впровадження співрегулювання:

Сфера застосування. Співрегулювання не застосовують там, де реалізуються основні права або приймаються основні політичні рішення, а також там, де безпека чи рівність громадян є визначальними. Його необхідно застосовувати лише там, де воно чітко додає цінності та служить загальному інтересу [21].

Правова база. Структура загальних цілей, основних прав, правозастосування, й механізми та умови оскарження контролю за дотриманням мають бути викладені в законодавстві. Манделькерн у доповіді зазначає, що співрегулювання не означає спільної відповідальності. Примат публічної влади залишається недоторканим [22].

Органи співробітництва. Організації-учасниці повинні бути представницькими, підзвітними, мати надійний і здатний до відкритих процедур механізм про застосування узгоджених правил [21].

Контроль органів публічної влади. Співрегулювання не означає, що компетенція регулюючого чи законодавчого органу не стосується ефективного використання правил [22]. Якщо співрегулювання не дає бажаного результату, або певні приватні суб'єкти не дотримуються узгоджених правил, органи держави завжди можуть втрутитися, встановлюючи необхідні правила [21].

Закон про конкуренцію. Співробітництво в системі спільного регулювання має бути сумісним із правилами конкуренції [21].

¹ Всі цитати з іншомовних джерел наведено у перекладі автора статті.

Прозорість. Узгоджені правила повинні бути достатньо зрозумілими, кожен має знати про правила, що застосовуються, та про права, якими користуються [21].

У Плані дій про «Спрощення та вдосконалення регуляторного середовища» (далі – План) зазначено конкретні заходи, що стосуються Комісії, Європейського парламенту, Ради та держав-членів окремо чи колективно. У Плані прописано, що добровільні угоди є однією з форм саморегуляції, які також можуть бути укладені на основі законодавчого акту, тобто більш обов'язкового та формального способу в контексті співрегулювання, тим самим даючи змогу зацікавленим сторонам реалізувати конкретний закон [23].

Питання співрегулювання в окремих галузях, зокрема цілі, засоби, форми, відповідальність, нагляд та контроль, детально визначаються на рівні Директив, на відміну від українського законодавства, у якому ці питання не сформульовані.

Важливими *акцентами* для впровадження співрегулювання у певній галузі економічної діяльності ЄС є:

- ефективність співрегулювання, що враховує додаткові інструменти;
- збалансована участь органів державної влади та усіх зацікавлених сторін;
- відчуття підвищеної відповідальності суб'єктів господарювання;
- наявність інструментів адвокатування співрегулювання (форуми, зустрічі тощо);
- форми співрегулювання виявлені у добровільних і галузевих угодах, кодексах поведінки тощо, які затверджуються органами державної влади;
- спільне впровадження та подальше вивчення механізмів нагляду та контролю, оцінки добровільних і галузевих угод;
- запровадження механізмів спільного обов'язкового вивчення питання впливу на конкуренцію (сумісність із законодавством);
- спільне визначення порядку дій у разі запровадження механізмів співрегулювання та санкцій з метою гарантування правової визначеності;
- прозорість положень щодо системи співрегулювання;
- визначення сфер та межі співрегулювання.

Регулювання ринків за допомогою співрегулювання передбачене також законодавством України (цінні папери та фондовий ринок, оціночна діяльність, аудиторська діяльність та інші).

Відповідно до ч. 7 ст. 116 «Телекомунікаційні послуги» Угоди про асоціацію: «сторони забезпечують, щоб у випадках, коли регуляторні органи планують вжити заходів, пов'язаних з будь-якими положеннями цього Підрозділу, та якщо ці заходи матимуть значний вплив на відповідний ринок, вони надаватимуть зацікавленим сторонам

можливість висловити свої зауваження щодо проєкту відповідного заходу протягом обґрунтованого строку» [24]. Отже, обов'язковість інструментів співрегулювання щодо телекомунікаційних послуг передбачено і на рівні міжнародного договору. Однак відповідні зміни не внесені до Закону України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 року № 1280-IV.

Проведений аналіз змісту нормативно-правових актів щодо співрегулювання господарської діяльності вказує на фрагментарність забезпечення участі СРО у регулюванні галузі, проте така участь здебільшого стосується лише розробки проєктів регуляторних актів. Винятком є регулювання аудиторської діяльності, стосовно якої передбачено створення Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, якщо є відповідальним за здійснення суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, розглядає справи про адміністративні правопорушення та, відповідно, є органом співрегулювання у цій діяльності [25].

На законодавчому рівні питанням співрегулювання приділено недостатньо уваги, хоча відповідно до Угоди про асоціацію Україна визнає напрям на «добре врядування», як було зазначено, а співрегулювання є одним із таких способів забезпечення. Тож відповідні положення доцільно внести до ГК України поряд із питаннями саморегулювання та доповнити Главою 2-1 «Основні засади саморегулювання та співрегулювання у сфері господарювання. Саморегулювнi організації».

Висновки. Отже, можна надати таку дефініцію *співрегулювання* – це альтернативне або додаткове (субсидіарне) до державного регулювання визначення та реалізація спільних і взаємоприйнятих правил та засобів органами державної влади, суб'єктами господарювання, саморегулювними організаціями та споживачами товарів і послуг з метою упорядкування господарської діяльності у певній сфері, галузі, виді (-ах) господарської діяльності та здійснення нагляду й контролю.

Співрегулювання господарської діяльності має зайняти належне місце у соціально-економічному житті держави. Розвиток громадянського суспільства є позитивним фактором для його розбудови.

Важливим є проведення аналітичних досліджень запровадження нормативного та організаційного співрегулювання у відповідних сферах, галузях, виді (видах) господарської діяльності шляхом встановлення Критеріїв оцінки співрегулювання, до яких включити: поінформованість усіх зацікавлених сторін і розуміння потреби; довіру; ступінь підготовленості органів державної влади місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання; потребу делегованих повноважень; переваги та ризики; механізм врегулювання спорів; механізм отримання скарг на дії СРО тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалінська О. О. Саморегулювання господарської діяльності у сучасній парадигмі змін. Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2-19 р.). Наук. ред. А. Г. Бобокова, А. М. Захарченко. Вінниця: Віндрук, 2019. С. 50-53.
2. Беляневич О. А. Питання саморегулювання господарської діяльності. Стабільність цивільного обороту в Україні: проблеми забезпечення: збірник наукових праць; за ред. О. А. Беляневич. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2016. Вип. 4. 200 с.
3. Вінник О. М. Засоби саморегулювання у відносинах державно-приватного партнерства. *Право та інновації*. 2014. № 1–2 (5–6). с. 12-20.
4. Börzel T. A., Risse T. Public-Private Partnerships: Effective and Legitimate Tools of International Governance? Prepared for the Edgar Grande/Louis W. Pauly (eds.), *Complex Sovereignty: On the Reconstitution of Political Authority in the 21st Century* 5. URL: http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/021015_ppp_risse_boerzel.pdf (дата звернення: 12.01.2019).
5. Kleinstauber H. J. The Internet between Regulation and Governance. Self-regulation, Co-regulation, State Regulation. URL: <https://www.osce.org/fom/13844?download=true> (дата звернення: 10.06.2019).
6. Marsden Ch. T. Co- and Self-regulation in European Media and Internet Sectors: The Results of Oxford University's Study www.selfregulation.info Self-regulation, Co-regulation, State Regulation. URL: <https://www.osce.org/fom/13844?download=true> (дата звернення: 16.02.2019).
7. Мазаракі Н. А. Зміст та значення принципу самовизначення сторін медіації. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 3-4. С. 94-97.
8. Можайкіна О.С. Загальна характеристика правовідносин в медіації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Право. 2019. Вип. 57. С. 75-77.
9. Grabosky P., Braithwaite J. *Of Manners Gentle: Enforcement Strategies of Australian Business Regulatory Agencies*, Oxford, Oxford University Press. 1986. P. 23.
10. Яворська Т. В. Саморегулювання у страховому підприємстві України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 2. С. 106-109.
11. Сімсон Р., Синкова О. Регулювання послуг загального інтересу в ЄС. Одеса: ОНЮА, 2004.
12. Гончаренко О. Саморегулювання та співрегулювання господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 62-66.
13. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08/Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2011. 236 с.
14. Just N., Latzer M. Self-and Co-Regulation in the Mediamatics Sector: Transformation of Statehood and Political Strategies at the EU-Level. *Knowledge, Technology & Policy*. 2004. 17 (2). P. 38-62.

15. European Self- and Co-regulation. European Economic and Social Committee Single Market Observatory (SMO). URL: https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/auto_coregulation_en--2.pdf (дата звернення: 16.02.2018).
16. Hoffmann-Riem W. *Modernisierung in Recht und Kultur*. Frankfurt: Suhrkamp, 2001.
17. Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с.
18. Baldwin R., McCrudden Ch. *Regulation and public law*, eds. London: Weidenfeld and Nicolson. 1987. 399 p.
19. Latzer M., Price M. E., Saurwein F., Verhulst S. G. *Comparative Analysis of International Co- and Self-Regulation in Communications Markets* (September 1, 2007). URL: <https://ssrn.com/abstract=2134877> (дата звернення: 10.06.2019).
20. Palzer C. *Co-Regulation of the Media in Europe: European Provisions for the Establishment of Co-regulation Frameworks* IRIS plus is a supplement to IRIS. *Legal Observations of the European Audiovisual Observatory*. Is. 2002-6. URL: <https://rm.coe.int/1680783387> (дата звернення: 16.02.2019).
21. White Paper on European Governance, 25 July 2001, COM (2001) 428 final («White Paper»). URL: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-white-paper-governance-com2001428-20010725_en.pdf. (дата звернення: 16.02.2019).
22. Final Report of the Mandelkern Group on Better Regulation, 13 November 2001 («Mandelkern Report»). URL: <http://www.csl.gov.pt/docs/groupfinal.pdf> (дата звернення: 16.02.2019).
23. Communication from the Commission – action plan «Simplifying and improving the regulatory environment» COM/2002/0278. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52002DC0278> (дата звернення: 12.01.2019).
24. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/stru#Stru (дата звернення: 12.02.2019).
25. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 грудня 2017 року № 2258-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 9. С. 50.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2020.

Honcharenko O. Co-regulation of economic activity.

Background. *Co-regulation requires adequate legislative support in Ukraine as a component of good governance in accordance with the provisions of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part, and in the direction of harmonization with EU law.*

Analysis of recent research and publications. *The theoretical aspects of co-regulation of economic activity in view of the European integration trend are*

not well understood. The aim is to define the concept of co-regulation of economic activity.

Materials and methods. The research used general scientific and special methods of knowledge of legal phenomena and processes, among them: dialectical, systematic approach, formal-logical, generalization, comparative law, synergistic. Information base of the research - Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part, the legislation of Ukraine, the EU Directive, the work of domestic and foreign scientists.

Results. The analysis of the content of regulations on co-regulation of economic activity indicates the fragmentation of ensuring the participation of SROs in regulating the industry. In most cases, such involvement only concerns the development of draft regulatory acts. An exception is the regulation of audit activity, which provides for the creation of a Public Audit Oversight Body. It is advisable to amend the Economic Code of Ukraine and to define co-regulation along with self-regulatory issues. Therefore, it is necessary to supplement Chapter 2-1 with the specified legal act «Basic principles of self-regulation and co-regulation in the sphere of economic activity. Self-regulatory organizations».

Conclusion. Co-regulation is an alternative or additional to the state regulation, definition and implementation of common and mutually agreed rules and means by public authorities, economic entities, self-regulatory organizations and consumers of goods and services for the purpose of streamlining economic activity in a particular field, industry, type (s). business and supervision and control. Co-regulation of economic activity should take a proper place in accordance with the role in the socio-economic life of the state. The development of civil society is a positive factor for its development. It is important to carry out analytical studies on the implementation of regulatory and organizational co-regulation in relevant areas, industries, types (types) of economic activity by establishing Co-regulatory Evaluation Criteria, which include: awareness of all stakeholders and understanding of the need; trust; the degree of preparedness of state bodies of local self-government, economic entities; benefits and risks; dispute settlement mechanism, etc.

Keywords: co-regulation of economic activity, economic activity, self-regulation, economic entities, public authorities.

REFERENCES

1. Bakalinska, O. O. (2019). Samoregulyuvannya gospodarskoyi diyalnosti u suchasniy paradigmi zmin. Pravove zabezpechennya sotsialno-ekonomichnogo rozvitku: stan ta perspektivi: Materiali Vseukrayinskoyi naukovopraktichnoyi konferentsiyi (m. Vinnitsya, 11-12 zhovtnya 2-19 r.) Nauk. red. A. G. Bobokova, A. M. Zaharchenko. Vinnitsya: TOV Vindruk [Self-regulation of economic activity in the modern paradigm of changes. The legal support of socio-economic development: state and prospects: Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference (Vinnitsya, October 11-12, 2-19). Scient. ed. A.G. Bobokova, A.M. Zakharchenko. Vinnitsya: Windruk]. (pp. 50–53) [in Ukrainian].
2. Belyanovich, O. A. (2016). Pitannya samoregulyuvannya gospodarskoyi diyalnosti. Stabilnist tsivilnogo oborotu v Ukraini: problemi zabezpechennya: zbirnik

- naukovih prats; za red. O. A. Belyanevich. K.: NDI privatnogo prava i pidpriemnitstva NAPrN Ukrayini [Issues of self-regulation of economic activity. The stability of civil turnover in Ukraine: problems of provision: collection of scientific works; ed. by O.A. Belianevych. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]. (Is. 4) [in Ukrainian].
3. Vinnik, O. M. (2014). Zasobi samoregulyuvannya u vidnosinah derzhavno-privatnogo partnerstva [Means of self-regulation in the relationships of the public-private partnership]. *Pravo ta Innovatsyyi – Law and innovations, 1–2 (5–6)*, 12-20 [in Ukrainian].
  4. Börzel, T. A., Risse, T. (2015). Public-Private Partnerships: Effective and Legitimate Tools of International Governance? Prepared for the Edgar Grande/Louis W. Pauly (eds.), *Complex Sovereignty: On the Reconstitution of Political Authority in the 21st Century 5*. Retrieved from http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/021015_ppp_risse_boerzel.pdf (date of application: 12.01.2019) [in German].
  5. Kleinstauber, H. J. The Internet between Regulation and Governance. Self-regulation, Co-regulation, State Regulation. Retrieved from <https://www.osce.org/fom/13844?download=true> (date of application: 06/10/2019) [in English].
  6. Marsden, Ch. T. (n.d.). Co- and Self-regulation in European Media and Internet Sectors: The Results of Oxford University’s Study www.selfregulation.info Self-regulation, Co-regulation, State Regulation. *osce.org*. Retrieved from <https://www.osce.org/fom/13844?download=true> (date of application: 02/16/2019) [in English].
  7. Mazaraki, N. A. (2017). Zmist ta znachennya printsipu samoviznachennya storin mediatsiyi [The content and significance of the principle of self-determination of the parties of mediation]. *Visnik Natsionalnogo tehnicnogo unIversitetu Ukrayini «KiYivskiy politehnicniy Institut» Politologiya. Sotsiologiya. Pravo – Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute». Politology. Sociology. Law, 3-4*, 94-97 [in Ukrainian].
  8. Mozhaykina, O.S. (2019). Zagalna charakteristika pravovidnosin v mediatsiyi [General characteristics of legal relations in mediation]. *Naukoviy visnik Uzhgorodskogo natsionalnogo universitetu – Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law, (Iss. 57)*, (pp. 75-77 [in Ukrainian].
  9. Grabosky, P., & Braithwaite, J. (1986). *Of Manners Gentle: Enforcement Strategies of Australian Business Regulatory Agencies*, Oxford, Oxford University Press [in English].
  10. Yavorska, T. V. (2012). Samoregulyuvannya u strahovomu pidpriemnitstvi Ukrayini [Self-regulation in the insurance business of Ukraine]. *Formuvannya rinkovih vIdnosin v Ukrayini – The formation of market relations in Ukraine, 2*, 106-109 [in Ukrainian].
  11. Simpson, R., & Sinkova, O. M. (2004). *Regulyuvannya poslug zagalnogo Interesu v ES. O.: ONyuA [Regulation of services of general interest in the EU. Odessa: ONyuA]* [in Ukrainian].
  12. Goncharenko, O. (2017). Samoregulyuvannya ta spivregulyuvannya gospodarskoyi diyalnosti [Self-regulation and co-regulation of economic activity]. *Pidpriemnitstvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law, 9*, 62-66 [in Ukrainian].
  13. Bondarenko, E. P. (2011). *Mehanizm regulyuvannya rinku finansovih poslug Ukrayini: dis. ...kand. ekon. nauk: 08.00.08/ Derzhavniy vischiy navchalniy zaklad «Ukrayinska akademiya bankivskoyi spravi Natsionalnogo banku Ukrayini». Sumi [Mechanism of regulation of the financial services market of Ukraine: Candidate’s thesis. 08.00.08/ State Higher Educational Institution «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine». Sumy], 236 s. [in Ukrainian].*

14. Just, N., & Latzer, M. (2004). Self-and Co-Regulation in the Mediamatics Sector: Transformation of Statehood and Political Strategies at the EU-Level. *Knowledge, Technology & Policy*, 17 (2), 38-62 [in English].
15. European Self- and Co-regulation. European Economic and Social Committee Single Market Observatory (SMO) (n.d.). *eesc.europa.eu*. Retrieved from https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/auto_coregulation_en--2.pdf (дата звернення: 16.02.2018) [in English].
16. Hoffmann-Riem, W. (2001). *Modernisierung in Recht und Kultur*. Frankfurt: Suhrkamp [in German].
17. Goncharenko, O. M. (2019). *Samoregulyuvannya gospodarskoyi diyalnosti: pitannya teorii i praktiki: monografiya*. Kyiv: NDI privatnogo prava i pidpriemstva imeni akademika F. G. Burchaka NAPrN Ukrayini [The self-regulation of economic activity: issues of theory and practice: monograph. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F.G. Burchak of National Academy of Legal Sciences of Ukraine.] [in Ukrainian].
18. Baldwin, R., & McCrudden, Ch. (1987). *Regulation and public law*; eds. London: Weidenfeld and Nicolson. [in English].
19. Latzer, M., Price, M. E., Saurwein, F., & Verhulst, S. G. (2007). *Comparative Analysis of International Co- and Self-Regulation in Communications Markets* URL: <https://ssrn.com/abstract=2134877> (date of application: 10.06.2019) [in English].
20. Palzer, C. (2002). Co-Regulation of the Media in Europe: European Provisions for the Establishment of Co-regulation Frameworks IRIS plus is a supplement to IRIS. *Legal Observations of the European Audiovisual Observatory*. (Is. 6). Retrieved from <https://rm.coe.int/1680783387> (date of application: 16.02.2019) [in English].
21. White Paper on European Governance, 25 July 2001, COM (2001) 428 final («White Paper»). Retrieved from https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-white-paper-governance-com2001428-20010725_en.pdf. (date of application: 16.02.2019) [in English].
22. Final Report of the Mandelkern Group on Better Regulation, 13 November 2001 («Mandelkern Report»). Retrieved from <http://www.csl.gov.pt/docs/groupfinal.pdf> (data zvernennja: 16.02.2019) [in English].
23. Communication from the Commission – action plan «Simplifying and improving the regulatory environment» COM/2002/0278. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52002DC0278> (data zvernennja: 12.01.2019) [in English].
24. The Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part (2014). [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part, of 27 June 2014] Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/stru#Stru (data zvernennja: 12.02.2019) [in Ukrainian].
25. Pro audit finansovoyi zvitnosti ta auditorsku diyalnist: Zakon Ukrayini vid 21 grudnya 2017 roku № 2258-VIII (2018). [On the audit of financial statements and auditing activities: Law of Ukraine of December 21, 2017 № 2258-VIII]. *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 9 [in Ukrainian].

УДК 347.152:616-036.21 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)06](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)06)

РАССОМАХІНА Ольга к. ю. н., доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: o.rassomakhina@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2862-8169 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Проаналізовано правовий режим карантину через пандемію COVID-19, впровадженого на рівні окремих країн і в цілому в світі. Визначено особливості реалізації правосуб'єктності фізичних осіб у різних сферах життєдіяльності в умовах загального карантину.

Ключові слова: правовий режим надзвичайної ситуації, фізична особа, правосуб'єктність, цивільна правоздатність, цивільна дієздатність, правовідносини.

Рассомахина О. Правосубъектность физических лиц в условиях карантина. Проанализирован правовой режим карантина в связи с пандемией COVID-19, который ввели на уровне отдельных стран и в целом в мире. Определены особенности реализации правосубъектности физических лиц в различных сферах жизнедеятельности общества в условиях всеобщего карантина.

Ключевые слова: правовой режим чрезвычайной ситуации, физическое лицо, правосубъектность, гражданская правоспособность, гражданская дееспособность, правоотношения.

Постановка проблеми. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року № 211 на території України з 12 березня 2020 року по 22 травня 2020 року впроваджено карантин. І, як наслідок, у багатьох областях України вже з кінця березня 2020 року введено режим надзвичайної ситуації. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 березня 2020 року № 324-р «Про встановлення режиму надзвичайної ситуації у м. Києві» впроваджено режим надзвичайної ситуації для територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту м. Києва. А Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 року № 338-р «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» режим надзвичайної ситуації встановлено вже

на всій території України. Постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби *COVID-19*, спричиненої коронавірусом *SARS-CoV-2*, та етапів послаблення протиепідемічних заходів» від 20 травня 2020 року № 392 дію карантину на території України продовжено. Пандемія *COVID-19* призвела до впровадження режиму надзвичайної ситуації на всій території України, та є однією з найгостріших за останні десятиліття, хоча у всесвітній історії відомі й інші епідемії та режими надзвичайного стану.

На світовому рівні ВООЗ оголосила пандемію коронавірусу *COVID-19* в усьому світі ще в перші місяці появи хвороби, адже, за даними цієї організації, пандемія коронавірусу *COVID-19* поширилася практично на всі континенти всього за два з половиною місяці і зачепила майже 80 % країн світу [1]. Наразі в Україні водночас діють два взаємопов'язані правові режими: режим карантину та режим надзвичайної ситуації. Подія, що викликана об'єктивними факторами, спричинила значні юридичні наслідки для всього світу, й українського суспільства зокрема, суттєво вплинула на динаміку цивільних правовідносин у країні, призвела до вагомих юридичних змін у порядку реалізації правосуб'єктності фізичних осіб у багатьох сферах суспільного життя. Згідно з нормами міжнародного права за умов всесвітніх епідемій/пандемій, держави на своїй території можуть зупинити дію деяких законів та прав людини у певних сферах суспільних відносин. І хоча теоретичні та практичні питання правосуб'єктності особи на доктринальному рівні у вітчизняній правовій науці досліджені достатньо глибоко, проте питання, що пов'язані з особливостями реалізації правосуб'єктності фізичних осіб за умов надзвичайних ситуацій, зокрема зумовлених пандеміями, як-от розповсюдження хвороби *COVID-19*, у вітчизняній науці відсутні. Це підтверджує актуальність наукового дослідження цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження змістовного значення поняття правосуб'єктності, її структури на загально-теоретичному рівні та у сфері приватноправових відносин юридичною наукою в цілому здійснено на достатньому рівні. Сьогодні досліджують особливості правосуб'єктності фізичної особи в різних галузях права, правовідносин та залежно від правового статусу фізичної особи. Серед останніх розробок дослідженої теми загального спрямування варто відзначити наукові праці Січевлюка В. А. [2–4] та Слабко С. М. [5], які зупинялись на теоретичних засадах поняття правосуб'єктності фізичної особи, а також на її елементах з огляду на загальну теорію права та приватного права.

Загалом у науковій літературі досить ґрунтовно розроблено окремі спеціальні питання реалізації правосуб'єктності фізичних осіб, що пов'язані з охороною особистих немайнових прав фізичних осіб,

зокрема у сфері охорони здоров'я, а також із реалізацією окремих майнових прав фізичних осіб, обмеженнями майнових прав фізичних осіб, правовим регулюванням свободи пересування фізичних осіб, податковою та адміністративною правосуб'єктністю фізичних осіб, захистом цивільних прав та інтересів фізичних осіб. Проте питання обмеження правосуб'єктності фізичних осіб через такі об'єктивні умови, як надзвичайний стан у цивілістичній науці, досліджені недостатньо. Питанню забезпечення захисту прав людини в умовах надзвичайних ситуацій присвячена наукова публікація Вороніної Н. В. [6]. Однак учені-цивілісти негативно оцінюють обмеження ряду абсолютних прав особи під впливом як певних суб'єктивних факторів, так і об'єктивних умов. Таким чином, комплексного аналізу стану й динаміки цивільної правосуб'єктності фізичних осіб під час надзвичайних ситуацій у вітчизняній і закордонній науці проведено недостатньо, як і не здійснено дослідження особливостей реалізації правосуб'єктності фізичних осіб за умов пандемій, зокрема нинішньої, що спричинена розповсюдженням хвороби *COVID-19*.

Мета статті – визначити особливості реалізації правосуб'єктності фізичних осіб за умов надзвичайної ситуації, зумовленої розповсюдженням респіраторної хвороби *COVID-19*, та основні сфери суспільних відносин, які зазнали змін, а також особливості їхнього правового регулювання на сучасному етапі.

Матеріали та методи. Нормативну базу дослідження становить Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (*COVID-19*)», Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби *COVID-19*, спричиненої коронавірусом *SARS-CoV-2*», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» та інші підзаконні нормативні акти, пов'язані з впровадження режиму карантину. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання.

Результати дослідження. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб закріплена в цивільному законодавстві з метою створення умов для реалізації та захисту фізичними особами своїх особистих приватних інтересів в умовах наявного та чинного правопорядку. У сучасному світі приватна правосуб'єктність визнається природно-правовим атрибутом кожної фізичної особи, зокрема кожної людини. Особливості приватної правосуб'єктності особи зумовлені особливостями предмета та методу відповідної галузі приватного права та системою принципів, притаманних відповідній галузі права. Приватна правосуб'єктність фізичних осіб за своїм змістом та обсягом у теорії

права визнається універсальною. До елементів правосуб'єктності особи відносять правоздатність, дієздатність і деліктоздатність. Людину, її життя та здоров'я, недоторканість і безпеку вважають в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), і відповідно держава, в особі уповноважених нею органів, за наявної небезпеки зобов'язана вжити різноманітних правових заходів задля збереження життя та здоров'я населення в умовах надзвичайних ситуацій.

Питання, що пов'язані із запровадженням правового режиму карантину через пандемію, регламентовані нормами як міжнародного, так і національного права.

Відповідно до міжнародних вимог під час впровадження карантину держава має вжити юридичних заходів, що гарантують його обґрунтованість та узгодженість з міжнародними нормами. Серед таких заходів кожна держава може:

- прийняти національний план дій в умовах пандемії та всі необхідні юридичні документи для його застосування, враховуючи також дії на випадок непередбачених ситуацій і забезпечення роботи служб першої необхідності та системи охорони здоров'я в цілому;
- визначити плюси та мінуси введення надзвичайного стану в період пандемії;
- виокремити правову базу для всіх заходів у сфері охорони здоров'я на період пандемії, включаючи обмеження на пересування, закриття освітніх установ, заборону масових зібрань, ізоляцію/ карантин інфікованих і «потенційно хворих», а також осіб із регіонів, у яких виявлені випадки інфекції;
- затвердити політику та правову базу для вакцинації працівників сфери охорони здоров'я й працівників служб першої необхідності, а також працівників у сфері особливого ризику, при цьому вирішити, чи потрібно посилити цю політику на період пандемії;
- розглянути питання відповідальності, страхування й тимчасового ліцензування працівників охорони здоров'я, що вийшли на пенсію, та волонтерів, які могли б працювати поза сферою своєї підготовки та компетенції, надаючи медичну й невідкладну допомогу;
- звернути увагу на відповідальність за непередбачені несприятливі впливи вакцин та/або антивірусних препаратів, особливо стосовно «пандемічних» вакцин, що проходили прискорену процедуру ліцензування/реєстрації (відповідальність виробників, ліцензійних органів і тих, хто адмініструє процеси вакцинації);
- забезпечити відповідність національного законодавства щодо міжнародних норм у сфері охорони здоров'я;
- розглянути питання щодо включення пандемічного захворювання у національне законодавство про профілактику профзахворювань.

За умов карантину держава може виносити на обговорення етичну сторону питання – прийнятність застосовуваних заходів, як-от:

карантин або вибіркова вакцинація; обмежити право на свободу пересування; скористатися приватним шпиталем для розміщення хворих у разі нестачі державних лікарень; застосовувати незареєстровані ліки; запроваджувати обов'язкову вакцинацію; ухилятися від трудового законодавства для забезпечення безперервності роботи служб першої необхідності (послуги, перерва в наданні яких створюватиме загрозу життю, здоров'ю або особистій безпеці всього населення або його частини) [7]. Набір відповідного інструментарію вже запропоновано в рамках ООН Департаментом з глобальних комунікацій [8], Управлінням Верховного комісара з прав людини [9] та неурядовою організацією у сфері прав людини Хьюман Райтс Вотч [10].

Відповідно до загальновідомих міжнародних стандартів у сфері права на охорону здоров'я установи, товари та послуги сфери охорони здоров'я мають бути наявні у достатньому обсязі, доступні для всіх без дискримінації щодо фізичного та економічного аспектів. Обмеження прав і свобод в інтересах захисту здоров'я населення або у випадку надзвичайної ситуації мають бути законними, зокрема закріпленими у відповідному законі; необхідними, тобто виправданими практикою відповідних відносин, та співмірними, цебто відповідними рівню наявної небезпеки та загрози можливих наслідків.

Епідемію респіраторної хвороби *COVID-19* на міжнародному рівні ВООЗ визнано *пандемією* – епідемією, що має найбільше поширення інфекційного захворювання на території усієї країни та сусідніх держав, а також багатьох країн світу, континентах, і характеризується відсутністю колективного імунітету в людства та, зазвичай, ефективних засобів профілактики (вакцини) й лікування [11]. Пандемія *COVID-19* стала міжнародною, актуальною проблемою міжнародного права [12], а відтак зачепила питання реалізації цивільної правосуб'єктності фізичних осіб у багатьох країнах світу.

Попри ретельну увагу до процесу впровадження заходів захисту населення від загрози пандемії у кожній державі світу з боку міжнародної спільноти та міжнародних правозахисних організацій, а також наявність достатньої кількості міжнародних рекомендацій з цього приводу, адресованих урядам держав, впровадження відповідних охоронних заходів у кожній державі мало свої особливості та проблеми, зокрема й в Україні, відбувалося поспіхом, стосувалося невідомої раніше загрози у вигляді вірусу, який не досліджений до цього часу медиками, здійснювалося в умовах об'єктивної неможливості визначити співмірність відповідних охоронних заходів наявній загрозі для суспільства тощо.

Зазначена проблематика має широко обговорюватися та бути предметом досліджень учених у галузі конституційного, адміністративного та міжнародного права. Питання конституційності відповідних підзаконних нормативно-правових актів і дотримання вста-

новленого законом порядку введення в дію режиму надзвичайної ситуації в Україні, зокрема питання законності порядку та процедури впровадження охоронних заходів у зв'язку з *COVID-19*, належить передусім до сфери адміністративного права. Позитивом варто визначити юридичну кваліфікацію такої загрози як природну подію надзвичайного характеру (інфекції природного походження). У відповідному галузевому законодавстві вже закріплено визначення понять «карантин», «надзвичайна ситуація» та «епідемія», що особливо важливо у зв'язку з цією подією та застосуванням правових наслідків впроваджених правових режимів (Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1645-III, Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI). Проте є дискусія щодо правильної юридичної кваліфікації правового захисного режиму, який мав би бути встановлений через наявну загрозу на рівні держави, режим надзвичайного стану чи надзвичайної ситуації, і хоча обрано останній варіант, однак думки правників у цьому питанні розходяться. З метою реалізації рекомендованих міжнародною спільнотою захисних заходів у вигляді плану дій в умовах пандемії Рада національної безпеки та оборони України прийняла Рішення від 13 березня 2020 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби *COVID-19*, спричиненої коронавірусом *SARS-CoV-2*», а Кабінет Міністрів України своїм Розпорядженням від 03 лютого 2020 року № 93-р затвердив «Національний план протиепідемічних заходів щодо запобігання занесенню й поширенню на території України гострої респіраторної хвороби *COVID-19*, спричиненої коронавірусом *SARS-CoV-2* на 2020 рік».

Варто зупинитись на визначенні основних законодавчих новел, пов'язаних із запровадженням надзвичайної ситуації та карантину в Україні, що вплинули на особливості реалізації правосуб'єктності фізичних осіб у різних сферах приватного життя, її динаміку та ступінь впливу режиму надзвичайної ситуації та карантину на динаміку цивільних правовідносин в Україні.

Стосовно специфіки правового регулювання порядку здійснення *праці за наймом* Закон України від 30 березня 2020 року № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (*COVID-2019*)» (далі – Закон) передбачає гнучкі форми організації праці та дистанційну роботу на період карантину. Позитивним є те, що саме через наявну загрозу цим Законом внесено значні зміни до Кодексу законів про працю, які суттєво вдосконалили трудове законодавство, зокрема у статті 60 Кодексу введено поняття дистанційної або надомної роботи, також

впроваджено можливість укладання трудових контрактів про дистанційну/надомну роботу.

На період дії карантину *фізичні особи та фізичні особи-підприємці* мають можливість отримати кредитну пільгу або кредитні канікули в банку саме через карантин [13]. Необхідними елементами юридичного складу для отримання такої кредитної пільги є: погіршення фінансового становища позичальника – фізичної особи внаслідок карантину; надання відповідних документів, що підтверджують погіршення фінансового становища позичальника (зокрема документ про звільнення з роботи або скорочення з посади, документ про тимчасове відсторонення від посади, документ, що підтверджує зменшення окладу, навіть документ, який підтверджує захворювання коронавірусом тощо). У кожному індивідуальному випадку банк перевірить надані документи та прийматиме відповідне рішення.

У вищезазначеному Законі (розд. II п. 3) зазначено низку заборон, що стосуються *житлово-комунальної сфери* (тобто пільги як правовий інструмент) на період карантину та на 30 днів після його скасування. Важливими для кожного громадянина є заборони, як-от: заборона нарахування неустойки за несвоєчасне здійснення платежу за житлово-комунальні послуги; заборона зупинення надання житлово-комунальних послуг у разі їхньої несплати або сплати в неповному обсязі; заборона примусового виселення з житла, що належить фізичній особі на праві приватної власності; у випадку виконання рішення суду про стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги, що мають важливе значення для охорони інтересів фізичних осіб, які потенційно можуть постраждати у фінансовому плані через епідемію.

Стосовно правових засобів *захисту бізнесу* на період карантину державою вжито заходи з метою зменшення податкового навантаження: запроваджено звільнення нежитлової нерухомості від податку на нерухоме майно, відмінної від земельної ділянки; звільнено землі господарського призначення від плати за землю; фізичних осіб-підприємців та самозайнятих осіб звільнили від обов'язку сплачувати ЄСВ за себе; звільнено від ПДВ операції імпорту та постачання на митну територію України товарів для боротьби з COVID-19 за Переліком, затвердженим Постановою КМУ від 20.03.2020 року № 224; введено мораторій на документальні та фактичні податкові перевірки на час дії режиму карантину; платників податків звільнено від відповідальності у формі штрафних санкцій у випадку порушення податкового закону у цей період; також прийнято ряд податкових норм, які за своєю суттю є правовими засобами та інструментами стимулювання благодійної підтримки боротьби з COVID-19 [14]. Тож державою впроваджено досить значну кількість норм, націлених на підтримку бізнесу під час карантину, якими закріплено відповідні пільги.

29 березня 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову, якою змінено Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, що шукають роботу від 19 вересня 2018 року № 792. На період дії карантину *надання особі статусу безробітного* відбуватиметься відразу після подання нею заяви про надання такого статусу (не застосовуватиметься семиденний період для активного пошуку роботи, що підходить), здійснюватиметься у перший день після реєстрації як безробітного виплата допомоги по безробіттю. Ця заява має відповідати формі, яка затверджена Державним центром зайнятості (п. 29 Порядку). У визначений період співробітники служби зайнятості напроцьовують заходи для поглибленого профілювання, підбирають можливі варіанти роботи, складають план дій з працевлаштування або пошуку відповідної форми зайнятості. Особи у статусі безробітного мають право не відвідувати службу зайнятості протягом 30 і більше календарних днів на період встановленого карантину, а комунікація зареєстрованих безробітних і працівників служби зайнятості може відбуватися дистанційно: телефоном, електронною поштою (комунікація онлайн).

Зазначимо деякі зміни й у процесуальному законодавстві стосовно порядку *реалізації цивільної процесуальної правосуб'єктності фізичними особами*. Зокрема змінено порядок реалізації таких прав, хоча право на судовий захист, гарантоване Конституцією України, зберігається. Вищезазначений Закон на період карантину продовжує учасникам судових справ можливість реалізації права на вчинення практично всіх процесуальних дій. Фізичні особи мають право заявляти клопотання про відкладення розгляду справ у зв'язку з карантинними заходами відповідно до листа Ради суддів України від 16 березня 2020 року № 9рс-186/20 (хоча цей документ має рекомендаційний характер). Суди, визначаючи строк на вчинення таких дій, не можуть встановити цей строк меншим, ніж період, на який впроваджено карантин. Якщо право на здійснення відповідної процесуальної дії виникло у період карантину або на момент його встановлення, то перебіг процесуального строку починається на наступний день після завершення карантину й триває у повному, встановленому законом або судом, обсязі. Рішення судів першої інстанції, які прийняті під час дії карантину, а також рішення судів, що прийняті до його встановлення, проте строк на апеляційне оскарження яких не закінчився до встановлення карантину, набудуть чинності тільки після скасування карантину, тобто коли закінчиться строк на апеляційне оскарження. Виняток встановлено у разі завершення апеляційного перегляду щодо таких рішень. Законодавцем також продовжені на період карантину строки позовної давності.

Новели процесуального законодавства передбачають використання сторонами власних технічних засобів, наприклад, програми *Skype*.

Підтвердження особи здійснюють у цьому разі завдяки електронному підпису або документам, що посвідчують особу, громадянство України або спеціальний статус особи. У період карантину судові засідання може відбуватися в режимі відеоконференцій із використанням власних технічних засобів учасників справи. Порядок проведення відеоконференції поза будівлею суду з застосуванням власних технічних засобів затверджений наказом Державної судової адміністрації України. Проте вищезазначені реформи процесуального законодавства на практиці вже показали свої недоліки. Перший з них пов'язаний з технічними проблемами у функціонуванні Єдиної інформаційно-комунікаційної системи та підсистеми «Електронний суд», що не дає технічної можливості забезпечити проведення засідань з використанням відеозв'язку. Другим недоліком є відсутність фінансового забезпечення розв'язання питання, яким чином адвокати, які не мають власного транспорту (зокрема ті, які надають безоплатну правову допомогу) і беруть участь у справі, можуть дістатися суду чи місця проведення процесуальних дій [15; 16].

Окремо варто зауважити на зупиненні *строків позовної давності* на період карантину. Відповідно до вищевказаного Закону під час дії карантину всі строки, визначені Цивільним кодексом України, Кодексом законів про працю, Кодексом адміністративного судочинства України, всіма процесуальними кодексами, продовжуються на строк дії карантину. До того ж зупиняються (продовжуються) строки на подання позовів, заяв про збільшення, зменшення або зміни предмета, подання відзиву, відповіді на відзив, апеляційних і касаційних скарг тощо. Зокрема вищевказаним Законом внесено зміни до Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України, що доповнено пп. 12–14. Зазначені у них положення впливають на динаміку цивільних правовідносин у відповідних сферах. Продовжено на період карантину строки позовної давності та низку інших матеріальних строків, передбачених ст. 362, 559, 681, 728, 1293 ЦК України. Цікавим для фізичних осіб, які користуються кредитом, є положення про заборону на час карантину підвищувати процентну ставку за кредитним договором. На період карантину наймачі за договором найму можуть бути звільнені від плати за користування майном, що є предметом договору найму.

До того ж за цей час зменшилась кількість надходжень заяв про визнання фізичних осіб і фізичних осіб-підприємців банкрутами (через наявність обмежень, запроваджених під час карантину). Проте після завершення карантину очікувати дуже стрімкого збільшення кількості звернень все одно не варто через високий ступінь витрат, передбачених такою процедурою [17].

На період дії режиму надзвичайної ситуації Кабінет Міністрів України відновив *державне регулювання цін на соціальні продукти*.

Моніторинг розповсюджується на фармацевтичні та медичні товари. Таке регулювання стосується закладів торгівлі, проте на постачальників і виробників цей інструмент не поширюється [18].

Постановами Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 та від 20 травня 2020 року № 392 закріплено переліки обмежувальних заходів, пов'язаних із дією правового режиму карантину, що стосуються як фізичних, так і юридичних осіб. Такі заходи загалом пов'язані з обмеженням відвідування громадських місць, відповідних закладів та установ, заборонаю проведення масових заходів, обмеженням руху транспорту, пересування на певних територіях, обмеженнями у роботі відповідних громадських закладів, заборонаю перебувати в громадських місцях без наявності засобів індивідуального захисту (респіратора/захисної маски), у тому числі виготовлених самостійно, тощо. Зазначені обмежувальні заходи зачіпають базові свободи людини й громадянина та зумовлюють палку дискусію щодо їх конституційності. Чимало дискусій спричинила нині вже скасована Постанова Кабінету Міністрів України № 211, яка навіть підпала під правовий аналіз представників Української Гельсінської спілки з прав людини, як така, що має як позитивні, так і дискусійні аспекти та застереження [19]. Одним із дискусійних нормативних положень Постанови № 211 є закріплення в ній норми про *самоізоляцію для осіб 60-річного віку*. Таке нормативне положення не вважається обґрунтованим, зокрема з медичної точки зору, в контексті того, чому саме з такого віку автоматично людина потребує самоізоляції, адже саме в такому віці вкрай корисно перебувати на свіжому повітрі.

Щодо *обмеження свободи пересування* варто зауважити, що Постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 2020 року № 287-р «Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, що спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» та Рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 13 березня 2020 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» на період карантину в Україні тимчасово закрито пункти пропуску (пункти контролю) через державний кордон для транспортного сполучення, крім здійснення перевезень осіб з метою забезпечення захисту національних інтересів, представників дипломатичних установ і гуманітарних місій. Таким чином, на підзаконному рівні обмежено право на свободу пересування для фізичних осіб. Але, безумовно, перелік зазначених цивільних прав фізичних осіб, що зазнали обмежень в умовах карантину, цим не вичерпується. Як приклад, у випадку затримання фізичної особи, що порушує режим карантину, застосування до неї заходів адміністративної відповідальності або примусової госпіталізації інфікованої

особи тощо, може постати питання порушення відповідних цивільних прав та інтересів відповідної фізичної особи, що потребуватиме невідкладного реагування та вжиття заходів щодо їх захисту.

Висновки. Таким чином, за умов карантину обсяг цивільної правоздатності та дієздатності фізичних осіб звужується, а відтак обмежується й обсяг їхньої цивільної правосуб'єктності. Відповідно до норм міжнародного права держава в умовах надзвичайної ситуації здійснює дві функції: обмеження прав людини – для подолання наслідків надзвичайної ситуації й нормалізації процесу життєдіяльності суспільства – і захист прав людини та громадянина. Держава в особі уповноважених органів і законодавець зокрема концентрується на розв'язуванні питань охорони та захисту життя та здоров'я населення, а відтак, з одного боку, створює механізм реалізації та захисту права особи на охорону здоров'я та безпечно для життя довкілля, з іншого боку, обмежує ряд інших прав і свобод особи, що є виправданим з огляду безпеки, концентруючись на забезпеченні базових потреб людини у одязі, житлі, харчуванні. Водночас з'являються нові види пільг: податкові, кредитні, фінансові. Через появу в законодавстві нових видів проступків і відповідної їм відповідальності, у зв'язку з порушенням правил карантину дещо розширюється обсяг деліктоздатності фізичних осіб. Цікаво відмітити, що суворі обмеження через епідемію коронавірусу не впроваджували у таких країнах, як Білорусь, Швеція, Японія та Гонконг. З припиненням карантину обсяг правосуб'єктності фізичних осіб має бути повернено у звичайний правовий режим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пандемія коронавірусу: уроки для людства та України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pandemiya-koronaviruskarantyn-vysnovky/30500165.html>.
2. Січевлюк В. А. Правосуб'єктність у приватному праві: категоріально-понятійне пізнання в контексті загальної теорії права. *Журнал «ScienceRise: Juridical Science»*. 2018. №3 (5). С. 22-29.
3. Січевлюк В. А. Динаміка індивідуальної правосуб'єктності як предмет пізнання загальної теорії права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2018. Вип. 51. Том 1. С. 41-48.
4. Січевлюк В. А. Загальнотеоретичне дослідження комплексної правової суб'єктності. *Журнал «ScienceRise: Juridical Science»*. 2019. № 2 (8). С. 14-20.
5. Слабко С. М. Сутність та зміст правосуб'єктності людини: теоретичний, історичний та міжнародний аспекти. *Молодий вчений*. 2016, грудень. № 12.1 (40). С. 615-618.
6. Вороніна Н. В. Щодо питання забезпечення прав людини в умовах надзвичайного стану. *Часопис Цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 95-98.

7. ВОЗ объявила пандемию: какие законы могут перестать работать. URL: https://lv.baltnews.com/mir_novosti/20200315/1023749276/VOZ-obyavila-pandemiyu-kak-ie-zakony-mogut-perestat-rabotat.html.
8. The United Nations Department of Global Communications (DGS). Protecting human rights amid COVID-19 crisis. URL: <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/protecting-human-rights-amid-covid-19-crisis>.
9. United Nations Human rights Office of the High Commissioner. COVID-19 Guidance. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID19Guidance.aspx>.
10. COVID-19 и права человека. 1 Апреля 2020. URL: https://www.hrw.org/ru/news/2020/04/01/339654#_Toc35446580.
11. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. 11 March 2020. URL: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
12. Пандемия коронавируса: В каких странах готовы ослабить карантин, а где его вообще не вводили. URL: https://zik.ua/ru/article/pandemiya_koronavirusa_v_kakih_stranah_gotovy_oslabit_karantin_a_gde_ego_voobshhe_ne_vvodili_965687.
13. Кредитні канікули: які документи треба надати банку. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/news/195160_kreditn-kankuli-yak-dokumenti-treba-nadati-banku.
14. Таран Л. Зміни, які потребують змін: податкове законодавство на період карантину. URL: <https://home.kpmg.ua/uk/home/media/press-releases/2020/04/zminy-yaki-potrebuyut-zmin-podatkove-zakonodavstvo-na-period-karantynu.html>.
15. Гей В. «Карантинні» зміни процесуального законодавства. URL: <https://lhs.net.ua/ua-vasyl-hei-rozpoviv-pro-karantynni-zminy-protse-sualnoho-zakonodavstva-ru-vasylyi-hei-rasskazal-o-karantynnykh-yzmenenyiakh-protse-sualnoho-zakonodatelstva>.
16. Тецька І. Правова допомога на карантині: юристи дослідили останні зміни. Закон і бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/142131-pravova-dopomoga-na-karantini-ostanni-zmini-ta-klyuchovi-obm.html>.
17. Бондарчук О. Банкрутство фізичної особи через карантин: як позбавитися боргів. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/195155_bankrutstvo-fzichno-osobi-cherez-karantin-yak-pozbavitsiya-borgv.
18. Юрчак О. Коронавірус vs бізнес: як і навіщо мобілізувати національних виробників для боротьби із COVID-19. URL: <https://mind.ua/openmind/20209972-koronavirus-vs-biznes-yak-i-navishcho-mobilizuvati-nacionalnih-virobnikiv-dlya-borotbi-iz-covid-19>.
19. Сапожнікова О. Юридичний аналіз заходів із запобігання поширенню коронавірусу. 16 Квітня 2020. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/yurydychnyy-analiz-zakhodiv-iz-zapobihannia-poshyrenniu-koronavirusu/>.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2020.

Rassomakhina O. Legal personality of individuals under quarantine.

Background. In accordance with the orders of Ukrainian government, quarantine has been introduced throughout Ukraine. In addition, an emergency

regime has been established throughout Ukraine. Thus, today in Ukraine there are two interrelated legal regimes: the quarantine regime and the emergency regime. This event, caused by objective factors, created significant legal consequences for the whole world, Ukrainian society in particular, significantly affected the dynamics of civil relations in the country.

Analysis of recent research and publications. The current state of research on the problems of legal capacity of an individual is characterized by the lack of general comprehensive studies, including dissertations, on this issue in domestic civil science. The question of the peculiarities of the legal capacity of individuals in emergencies, caused by pandemics, in particular COVID-19, caused by the coronavirus SARS-CoV-2, in domestic and foreign science have not yet been studied.

The **aim** of the article is to determine the features of legal capacity of individuals in an emergency situation, caused by the spread of respiratory disease COVID-19, caused by coronavirus SARS-CoV-2, and the main areas of civil relations, that have changed.

Materials and methods. The normative basis of the study is the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts Aimed at Providing Additional Social and Economic Guarantees in Connection with the Spread of Coronavirus (COVID-2019), Cabinet of Ministers Resolution On prevention of the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2 on the territory of Ukraine. The methodological basis of the study is general scientific and special legal methods of cognition.

Results. The civil legal capacity of individuals is defined in civil law in order to ensure the satisfaction of private rights and interests of individuals. Civil legal capacity and competence provides a wide range of rights, duties and responsibility of individuals. In the context of quarantine and emergency, the civil legal capacity of individuals has also changed. The novelties of legislative regulation are: employment; credit benefits for the borrowers; tax benefits for taxpayers; social protection of the unemployed persons; civil terms; realization of the right to judicial protection; bankruptcy of individuals; state regulation of prices for social products; restrictions on the time of quarantine; restriction of the right to freedom of movement.

Conclusion. Under quarantine conditions, the scope of civil rights of individuals is limited and narrowed, and civil legal capacity as a whole. However, there are new types of benefits: tax, credit, financial. The state and the legislator focus on addressing issues of protection of life and health of the population, create a mechanism for the implementation and protection of the right to health and the right to safe environment, and limit a number of other human rights and freedoms, focusing on basic human needs, in clothing, housing, food.

With the termination of quarantine, the scope of civil rights and obligations of individuals must be returned to normal legal regime.

Keywords: legal regime of the emergency situation, individual, civil capacity, civil rights and duties, civil responsibility, civil legal relations.

REFERENCES

1. Pandemija koronavirusu: uroki dlja ljudstva ta Ukraïni [The coronavirus pandemic: lessons for humanity and Ukraine]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/pandemiya-koronaviruskarantyn-vysnovky/30500165.html> [In Ukrainian].
2. Sichevljuk, V. A. (2018). Pravosub'ektnist' u privatnomu pravi: kategorial'no-ponjatijne piznannya v konteksti zagal'noi teorii prava [Legal capacity in private law: categorical-conceptual knowledge in the context of the general theory of law]. *Zhurnal «ScienceRise: Juridical Science» - Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 3 (5), 22-29 [In Ukrainian].
3. Sichevljuk, V. A. (2018). Dinamika individual'noi pravosub'ektnosti jak predmet piznannja zagal'noi teorii prava [Dynamics of individual legal capacity as a subject of knowledge of the general theory of law]. *Naukovij visnik Uzhorods'kogo nacional'nogo universitetu. Pravo - Scientific Bulletin of Uzhorod National University. Law*, (Iss. 51), (Vol. 1), (pp. 41-48) [In Ukrainian].
4. Sichevljuk, V. A. (2019). Zagal'noteoretichne doslidzhennja kompleksnoi pravovoï sub'ektnosti [General theoretical study of complex legal capacity]. *Zhurnal «ScienceRise: Juridical Science» - Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 2 (8), 14-20 [In Ukrainian].
5. Slabko, S. M. (2016). Sutnist' ta zmist pravosub'ektnosti ljudini: teoretichnij, istorichnij ta mizhnarodnij aspekti [The essence and content of human legal capacity: theoretical, historical and international aspects]. *Molodij vchenij - A young scientist*, 12.1 (40), 615-618 [In Ukrainian].
6. Voronina, N. V. (2015). Shhodo pitannja zabezpechennja prav ljudini v umovah nadzvichajnogo stanu. [On the issue of ensuring human rights in a state of emergency]. *Chasopis Civilistiki - Journal of Civilization*, (Iss. 18), (pp. 95-98) [In Ukrainian].
7. VOZ objavila pandemiju: kakie zakony mogut perestat' rabotat' [WHO announces pandemic: what laws can stop working]. Retrieved from https://lv.baltnews.com/mir_novosti/20200315/1023749276/VOZ-obyavila-pandemiyu-kak-ie-zakony-mogut-perestat-rabotat.html [In Russian].
8. The United Nations Department of Global Communications (DGS). Protecting human rights amid COVID-19 crisis. Retrieved from <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/protecting-human-rights-amid-covid-19-crisis> [In English].
9. United Nations Human rights Office of the High Commissioner. COVID-19 Guidance. Retrieved from <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID19Guidance.aspx> [In English].
10. COVID-19 and human rights. (2020). Retrieved from https://www.hrw.org/ru/news/2020/04/01/339654#_Toc35446580 [In Russian and English].
11. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 (2020). Retrieved from <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> [In English].
12. Pandemija koronavirusa: V kakih stranah gotovy oslabit' karantin, a gde ego voobshhe ne vvodili [Coronavirus pandemic: In which countries are ready to weaken quarantine, and where it was not introduced at all]. Retrieved from https://zik.ua/ru/article/pandemiya_koronavirusa_v_kakih_stranah_gotovy_oslabit_karantin_a_gde_ego_voobshhe_ne_vvodili_965687 [In Russian].

13. Kreditni kanikuli: jaki dokumenti treba nadati banku [Credit vacations: what documents must be provided to the bank]. Retrieved from https://biz.ligazakon.net/ua/news/195160_kreditn-kankuli-yak-dokumenty-treba-nadati-bank-u [In Ukrainian].
14. Taran, L. (n. d.). Zmini, jaki potrebujut' zmin: podatkovye zakonodavstvo na period karantynu [Changes that need to be changed: tax legislation for the quarantine period]. *home.kpmg*. Retrieved from <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2020/04/zminy-yaki-potrebuyut-zmin-podatkovye-zakonodavstvo-na-period-karantynu.html> [In Ukrainian].
15. Gej, V. (n. d.). «Karantinni» zmini procesual'nogo zakonodavstva [«Quarantine» changes in procedural law]. *lhs.net.ua*. Retrieved from <https://lhs.net.ua/ua-vasyl-hei-rozpoviv-pro-karantynni-zminy-protseusualnoho-zakonodavstva-ru-vasyli-hei-ras-skazal-o-karantynnykh-yzmenenyakh-protseusualnoho-zakonodatelstva> [In Ukrainian].
16. Tec'ka, I. (n. d.). Pravova dopomoga na karantini: juristi doslidili ostanni zmini [Legal services during the quarantine: lawyers investigated the latest changes]. *Zakon i biznes - Law and business. zib.com.ua*. Retrieved from <https://zib.com.ua/ua/142131-pravova-dopomoga-na-karantini-ostanni-zmini-ta-klyuchovi-obm.html> [In Ukrainian].
17. Bondarchuk, O. (n. d.). Bankrutstvo fizichnoї osobi cherez karantin: jak pozbavitsja borgiv. [Bankruptcy of an individual because of the quarantine: how to get rid of debts]. *biz.ligazakon.net*. Retrieved from https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/195155_bankrutstvo-fzichno-osobi-cherez-karantin-yak-pozbavitsya-borgiv [In Ukrainian].
18. Jurchak, O. (n.d.). Koronavirus vs biznes: jak i navishho mobilizuvati nacional'nih virobnykiv dlja borot'bi iz COVID-19. [Coronavirus vs business: how and why to mobilize national producers to fight COVID-19]. *mind.ua*. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20209972-koronavirus-vs-biznes-yak-i-navishcho-mobilizuvati-nacionalnih-virobnikiv-dlya-borotbi-iz-covid-19> [In Ukrainian].
19. Sapozhnikova, O. (2020). Juridichnij analiz zahodiv iz zapobigannja poshirennju koronavirusu. 16 Kvitnja [Legal analysis of measures to prevent the spread of coronavirus]. Retrieved from <https://helsinki.org.ua/articles/yurydychnyy-analiz-zakhodiv-iz-zapobihannia-poshyrenniu-koronavirusu/> [In Ukrainian].

УДК 346.3 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)07](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)07)**НЕСКОРОДЖЕНА Лариса**E-mail: l.neskorodzhena@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0002-1484-3557

к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ГАРАНТІЙНІ ЛИСТИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Розкрито доцільність використання гарантійного листа суб'єктами господарювання в господарській діяльності, здійснено порівняння гарантійного листа з правочином, договором і способом забезпечення виконання зобов'язань.

Ключові слова: гарантійний лист, суб'єкт господарювання, господарська діяльність, законодавство, публічні закупівлі, правочин, договір, спосіб забезпечення виконання зобов'язання.

Нескороджена Л. Гарантійные письма в хозяйственной деятельности.

Раскрыта целесообразность использования гарантийного письма субъектами хозяйствования в хозяйственной деятельности, проведено сравнение гарантийного письма со сделкой, договором и способом обеспечения исполнения обязательств.

Ключевые слова: гарантийное письмо, субъект хозяйствования, хозяйственная деятельность, законодательство, публичные закупки, сделка, договор, способ обеспечения исполнения обязательства.

Постановка проблеми. Питання доцільності застосування суб'єктами господарювання гарантійного листа виникло через те, що під час публічних закупівель фактично кожен другий замовник вимагає надання гарантійного листа. Разом із тим, до гарантійного листа в законодавстві України, юридичній науці та практиці ставлення неоднозначне: *законодавство* не дає чіткого розуміння гарантійного листа та не визначає його правову природу; *науковці* не визнають його ні як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, ні як правочин чи угоду; *органи влади* не рекомендують суб'єктам господарювання використовувати його у своїй практиці [1], а суб'єкти господарювання, навпаки, активно застосовують його у своїй господарській діяльності. Тож актуальність питання дослідження суті гарантійного листа та доцільності використання його в господарській діяльності не викликає сумніву ні з теоретичної, ні з практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання суті гарантійного листа передусім потребує визначення, чим відрізняється гарантійний лист від правочину та господарського договору, способу забезпечення виконання зобов'язань, встановлення порядку укладення господарського договору. Тож аналіз останніх досліджень і публікацій здійснювався відповідно до поставлених питань. Так, питання правової природи правочину вивчали І. Давидова [2], С. Дяченко, Р. Сачок [3]; правову природу господарських договорів досліджували Г. Попадинець [4], А. Апаров, О. Онищенко [5], Т. Мокієнко, Т. Прийдак, Р. Ліпський [6]; загальні питання укладення господарських договорів розглядали О. Теличко, Н. Іванюк [7], правову природу та загальну характеристику способів забезпечення зобов'язань аналізували І. Пучковська [8], В. Кудрявцев [9]; питання стосовно гарантійних листів розкрила Т. Руденко [10] та ін. Однак зазначені наукові дослідження не дають повної відповіді щодо доцільності використання гарантійних листів у господарській діяльності.

Метою дослідження є визначення доцільності використання гарантійного листа в господарській діяльності.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання юридичних явищ і процесів: діалектичний, системний підхід, формально-логічний, узагальнення, порівняльне правознавство. Інформаційною базою статті є цивільне та господарське законодавство України, судові рішення судів різних інстанцій, рішення Антимонопольного комітету України, праці вітчизняних науковців.

Результати дослідження. Перш ніж розкривати питання доцільності застосування гарантійного листа в господарській практиці, варто з'ясувати його суть. Попри те, що визначення терміну «*гарантійний лист*» у законодавстві відсутнє, «Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних і місцевих органах виконавчої влади» (далі – Типова інструкція) містить перелік офіційних документів, що можуть бути видані органами влади. Серед таких документів зазначені й гарантійні листи, які в Типовій інструкції віднесені до службових листів, що мають за мету «обмін інформації між установами як відповідь на виконання завдань, визначених в актах органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, дорученнях вищих посадових осіб, на запити, звернення та кореспонденцію Верховної Ради України, на виконання доручень установ вищого рівня, на запити інших установ, звернення громадян, запити на інформацію, а також як ініціативні та супровідні листи» [11]. До того ж на офіційності гарантійного листа наголошено в п. 129 Типової інструкції, що вимагає засвідчення гарантійних листів гербовою печаткою. Крім того, сайт «Мережа сайтів сільських рад» радить використовувати гарантійний лист і надає його зразок, а також зазначає,

що гарантійний лист – це особливий діловий некомерційний лист, що «містить у собі гарантію, іншими словами – підтвердження виконання яких-небудь дій, оплати або дотримання певних умов: термінів і факту оплати за виконані роботи, поставлену продукцію, надані послуги, гарантію якості та інше» [12].

Однак Постійно діюча адміністративна колегія Антимонопольного комітету України (АМКУ) неоднозначно ставиться до гарантійних листів: у деяких публічних закупівлях у тендерній документації вона їх залишає [13; 14 тощо]; в інших вимагає пункт, де передбачено подання гарантійного листа, виключити [15–17 та інші].

Цікавими є рішення АМКУ під час розгляду скарг у публічній закупівлі UA-2019-03-12-001674-b. У цій справі дві скарги: перша – про виключення пункту тендерної документації «...про надання оригіналу гарантійного листа (листів) виробника (представництва, філії виробника – з підтвердженням їхніх повноважень) або представника, дилера, дистриб'ютора чи іншого уповноваженого на це виробником (з документальним підтвердженням такого представництва)», і АМКУ її задовольнив; друга – також стосовно виключення зі зміненої тендерної документації пункту «9.м1. Учасник повинен надати письмове підтвердження відносин з виробником: – та/або філією виробника в Україні (з підтвердженням її повноважень, наданих виробником); – та/або представником виробника в Україні (з підтвердженням його повноважень, наданих виробником); – та/або дилером, дистриб'ютором виробника в Україні (з підтвердженням його повноважень, наданих виробником); – та/або іншої уповноваженої виробником особи в Україні (з підтвердженням її повноважень, наданих виробником); з метою підтвердження можливості постачання товару у 2019 році, що є предметом закупівлі цих торгів і пропонується учасником» [18]. Однак АМКУ другу скаргу не задовольнив, хоча фактично в ній теж йшлося про скасування пункту щодо надання гарантійного листа. Для відмови в задоволенні скарги є дві підстави.

- Скаржник планував постачати частину товарів від виробника, з яким у нього відсутні відносини. Скаржник уже купив продукцію в певного постачальника, й ця продукція є у Скаржника на складі. До того ж Скаржник повідомив, що він звернувся до офіційного постачальника продукції стосовно надання йому гарантійного листа, але той не надав ніякої відповіді. Скаржник зазначав, що він придбав товар, який є предметом закупівлі, на вільному ринку у постачальників таких товарів (не вказуючи на цих постачальників, лише зазначив, що вони можуть бути як на території України, так і за кордоном), і ці постачальники також не співпрацюють за прямим контрактом із виробником цього товару. Скаржник звинуватив Замовника у порушенні чинного законодавства, й зазначив, що така

вимога є втручанням у підприємницьку комерційну діяльність Скаржника та порушенням конкурентного права.

• Замовник зазначив, що відправив офіційному постачальнику продукції лист про те, чи звертався Скаржник до уповноваженого представника щодо отримання гарантійного листа та одержав відповідь, що Скаржник звертався до уповноваженого представника продукції та отримав позитивну відповідь про співпрацю. Тобто Скаржник подав неправдиву інформацію АМКУ. Беручи до уваги неправдиві відомості від Скаржника та сумніви щодо легальності походження товару, Замовник вимагав підтвердження будь-яких відносин із виробником, адже предметом закупівлі є медичні вироби та лікарські засоби для гемодіалізу та перитонеального діалізу [18]. Тобто, як бачимо, практика АМКУ є двозначною: навіть в одній публічній закупівлі АМКУ приймає два різних рішення.

Судова практика теж неоднозначна. Вищий господарський суд України відмовив державному підприємству дослідного господарства імені М. І. Кутузова в позові в частині стягнення боргу, що виник у приватного підприємства «Континент» перед ВАТ «Татарбунарська сільгоспхімія» за гарантійним листом через те, що останній не підпадає під поняття угоди або договору (№ 26/308-05-8187 від 23.03.2006 р.) [19]. На цей час господарські суди розглядають гарантійні листи як докази по справі. Так, Господарський суд м. Києва у справі № 910/19073/19 від 02.03.2020 р. констатував, що гарантійним листом від 01.08.2018 р. ТОВ «ТРАНС-ПОЛІССЯ» гарантувало здійснення повної оплати заборгованості за Договором купівлі-продажу необробленої деревини [20]. Така сама констатація фактів є і в рішенні Господарського суду України від 12.12.2018 р. у справі № 910/12985/18 [21]. Тобто суди теж не виробили єдиної практики щодо правової природи гарантійного листа.

З метою розкриття правової природи гарантійного листа варто здійснити *порівняльний аналіз ознак* правочину, договору, способів забезпечення виконання зобов'язань і гарантійного листа.

Визначення терміну «*правочин*» прописано у ст. 202 Цивільного кодексу (ЦК) України, що розуміє під правочином дію особи, що спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [22]. Господарське законодавство застосовує термін «*правочин*» лише двічі: у разі розкриття ознак, яким повинні відповідати зацікавлені особи у вчиненні господарського зобов'язання державного унітарного підприємства (ст. 73⁻¹ ГК України) або комунального унітарного підприємства (ст. 78⁻¹ ГК України) [23]. Разом із тим, ГК України не дає визначення правочину.

На основі норм цивільного законодавства науковці зазначають такі ознаки правочинів: вольовий акт; правомірний, що вчиняється

суб'єктами в межах їхнього обсягу правоздатності; є юридичним фактом, який породжує правові наслідки [3, с. 35; 24, с. 356–357].

У ч. 3. ст. 203 ЦК України прописано, що волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Надання гарантійного листа фактично передбачає вільне волевиявлення особи, що його надає. Особа, яка видає гарантійний лист, обов'язково повинна мати певний обсяг правоздатності відповідно до її статутних повноважень (якщо це юридична особа) або відповідно до її статусу (якщо це фізична особа – підприємець). Разом із тим, гарантійний лист не породжує правові наслідки, а фактично є *підставою для виникнення договірних зобов'язань* і спрямований або на укладення договору чи на підтвердження наміру укласти договір, або на підтвердження виконання договору.

ГК України не має єдиного визначення поняття *господарського договору* [23]. За ст. 626 ЦК України під таким договором розуміємо «домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [22]. Ознаками договору є: особливий суб'єктний склад; спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин; тісний зв'язок із плановим процесом; поєднання в господарському договорі майнових (виготовлення або передача продукції, її оплата тощо) та організаційних елементів [4, с. 140]. На відміну від господарського договору, що передбачає як обов'язкову ознаку домовленість не менше ніж двох сторін, гарантійний лист – це пропозиція чи відповідь на пропозицію про виникнення певних відносин (гарантування вчасного постачання продукції; постачання в тих розмірах, які потрібні замовнику; наявність виробничих потужностей, що дають змогу виконати таке замовлення; надання листа закордонним суб'єктом господарювання уповноваженому представнику про наявність певної продукції на складі або можливість її виготовити в строки, що передбачив замовник тощо). Однак варто зауважити, що інша сторона, якій надається такий гарантійний лист, може не взяти його до уваги.

Ст. 199 ГК України зазначає, що «виконання господарських зобов'язань забезпечується заходами захисту прав і відповідальності учасників господарських відносин, передбаченими цим Кодексом та іншими законами». Сторони можуть погодити, які заходи вони будуть використовувати: ті, що прописані у законі, чи ті, які звичайно застосовують у господарському (діловому) обігу [23]. Крім того, у ГК України зазначено, що суб'єкти господарювання можуть використовувати ті способи забезпечення виконання зобов'язань, які прописані в ст. 546 ЦК України [22], а це: неустойка, порука, гарантія, притримання, завдаток, застава. Крім того, у ч. 2 ст. 546 ЦК України прописано, що «договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання».

Варто погодитися з І. Пучковською, яка зазначає, що істотною ознакою забезпечень є наявність забезпечувального джерела (джерела виконання порушеного зобов'язання), що обумовлено змістом наданого кредитором захисту та отриманням виконання за порушенням боржником зобов'язанням. Таким джерелом може бути як певне майно, так і обов'язок третьої особи (що не є стороною забезпеченого зобов'язання) виконати зобов'язання в разі його порушення боржником. Наявність забезпечувального джерела дає змогу кредитором захистити свої права в найбажаніший для нього спосіб – шляхом одержання виконання за порушенням зобов'язанням [8, с. 95].

Гарантійний лист згадано і в ч. 3 ст. 200 ГК України, яка стосується права гаранта на висунення управленій стороні лише тих претензій, що допускається гарантійним листом, тобто ГК України передбачає видання гарантійного листа в гарантії. Але гарантійний лист, що видається під час гарантії, та гарантійний лист, який надається суб'єктом господарювання – це не одне й те саме.

Особливості *гарантії* передбачені в ст. 560–569 ЦК України, ст. 200 ГК України, зокрема: особливий суб'єктний склад – банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант), кредитор (бенефіціар), боржник (принципал) (ст. 560 ЦК України); має строковий характер (ст. 561 ЦК України); кредитор може бути невідомим для гаранта, адже гарантія може бути незалежна від основного зобов'язання (ст. 562 ЦК України); обов'язок гаранта виконати зобов'язання принципала перед бенефіціаром (ст. ст. 563–569 ЦК України).

На відміну від гарантії гарантійний лист надається суб'єктом господарювання конкретній особі із зазначенням конкретного обов'язку.

З вище викладеного можна зробити висновок, що *гарантійний лист* не підпадає під жодне з понять: «правочин», «господарський договір», «спосіб забезпечення виконання зобов'язань».

Тож виникає питання: чи доцільно використовувати гарантійний лист у господарській діяльності? Т. Руденко проти використання гарантійних листів, особливо в публічних закупівлях. Вона зазначає: вимога надати гарантійний лист порушує вимоги законодавства, якими передбачена недискримінація учасників, а також порушує права та законні інтереси скаржників; надання учасником гарантійного листа від виробника не гарантує своєчасного постачання лікарських засобів. Натомість замовник може захищатися вимогою про обов'язкове відшкодування збитків у разі порушення умов договору; Мінекономрозвитку та МОЗ України у спільному листі рекомендували замовникам лікарських засобів не вимагати гарантійний лист від учасників [1; 10].

Вважаємо, що погодитися з такою категоричною точкою зору не можна.

По-перше, жоден орган влади не має права вказувати суб'єкту господарювання, як йому здійснювати господарську діяльність, крім

проведення протизаконної діяльності. На це вказують: ст. 19 Конституції України, яка зазначає, що «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачено Конституцією та законами України» [25]; ст. 6 ГК України, яка прописує такий загальний принцип господарювання як «заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини» [23].

По-друге, суб'єкти господарювання можуть застосовувати в господарській діяльності звичай ділового обороту (ст. 7 ЦК України, ст. 32 ГК України, ст. 199 ГК України).

По-третє, за умови укладення договору постачання товарів іноземного походження покупець повинен бути впевнений, що договір постачання буде виконано. Багато товарів іноземного походження, особливо медичні вироби, реалізуються через уповноваженого представника, тобто будь-яку юридичну чи фізичну особу – підприємця, яка зареєстрована належним чином та має «підтверджені повноваження від виробника вчиняти юридичні дії від його імені стосовно обов'язків виробника» [26]. Міністерство охорони здоров'я України встановило правило щодо реалізації медичних виробів іноземного походження, а саме зобов'язало іноземного виробника призначити на території України уповноваженого представника. «Виробник може мати більш ніж одного уповноваженого представника за умови, що один виріб (мається на увазі один тип/модель виробу) пов'язаний тільки з одним уповноваженим представником». Вимога Міністерства охорони здоров'я України є обґрунтованою необхідністю співпраці з уповноваженим представником, який буде відповідати за реалізацію медичних виробів іноземного походження на території України [27]. Загалом зазначені методичні рекомендації МОЗ України стосуються введення в обіг на території України медичних виробів закордонного походження. Тож у разі постачання продукції закордонного походження обов'язково має бути гарантійний лист від уповноваженого представника, адже саме уповноважений представник знає потужності та можливості виробника, кількість продукції, яка є на території України. Тоді й не виникне такої ситуації, як у публічних закупівлях UA-2019-03-12-001674-b [18], коли скаржник хотів поставити товар сумнівного походження за державні кошти.

Висновки. Порівняння основних ознак правочину, господарського договору, способів забезпечення виконання зобов'язань і гарантійних листів дало можливість зробити висновок про те, що гарантійний лист не можна назвати ні правочином, ні господарським договором чи способом забезпечення виконання зобов'язань. *Гарантійний лист* – це службовий лист, який видається суб'єктом господарювання

задля підтвердження виконання яких-небудь дій (що можуть бути прописані чи вже прописані в договорі).

Гарантійний лист обов'язково має бути під час постачання за походженням закордонної продукції, що має специфічне призначення (наприклад, медичні вироби, лікарські засоби), особливо в разі укладання договору постачання через публічні закупівлі. Органи влади не можуть рекомендувати чи забороняти суб'єктам господарювання використовувати гарантійні листи в господарській діяльності, адже це можна розцінити як втручання в їхню господарську діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Спільний лист Мінекономрозвитку та МОЗ України щодо закупівлі лікарських засобів № 01.7/33810 від 19.12.2018. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor.pdf>.
2. Давидова І. В. Формування категорії правочинів як інституту приватного права: деякі питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2018. Вип. 48. Т. 1. С. 83-85.
3. Дяченко С. В., Сачок Р. Т. Відокремлення поняття «правочин» від суміжних понять. *Соціологія права*. 2017. № 1-2 (20-21). С. 29-36.
4. Попадинець Г.О. Господарський договір в системі господарського права. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 136-141.
5. Апаров А., Онищенко О. Юридична природа поняття господарського договору: огляд наукових і нормативних підходів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 42-46.
6. Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Ліпський Р. В. Господарські договори: сутність, значення, види та порядок укладання. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
7. Теличко О. А. Іванюк Н. В. Проблеми укладення господарських договорів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Том 1. № 6. С. 26-29.
8. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Міністерство освіти і науки України. Харків, 2018. 485 с.
9. Кудрявцев В. І. Забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором: автореф. дис. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національна академія правових наук України. Київ, 2017. 222 с.

10. Руденко Т. Вимога надати гарантійний лист – це про дискримінацію, а не гарантію. URL: <https://dozorro.org/blog/chomu-vimoga-nadati-garantijnij-list-ce-pro-diskriminaciyu-ne-garantiyu>.
11. Деякі питання документування управлінської діяльності: постанова Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
12. Які вимоги до оформлення гарантійного листа? URL: <https://silrada.org/faq/yaki-vymogy-oformlennya-garantijnogo-lysta>.
13. Рішення Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель № 10218-р/пк-пз від 04.10.2018. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-09-06-001755-a>.
14. Рішення Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель № 9988-р/пк-пз від 27.09.2018. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-08-28-000697-a>.
15. Рішення Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель № 9702-р/пк-пз від 19.09.2018. URL: <https://prozorro.gov.ua/en/tender/UA-2018-08-17-000491-b>.
16. Рішення Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель № 10177-р/пк-пз від 03.10.2018. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-08-17-001075-a>.
17. Рішення Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель № 12851-р/пк-пз від 12.09.2019. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2019-07-23-001497-c>.
18. Рішення Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель № 6014-р/пк-пз від 15.05.2019. URL: <https://zakupki.prom.ua/gov/tenders/UA-2019-03-12-001674-b>.
19. Рішення Вищого господарського суду України № 26/308-05-8187 від 23.03.2006 року. URL: http://www.arbitr.gov.ua/docs/28_1219503.html.
20. Рішення Господарського суду в м. Києві від 02.03.2020 в справі № 910/19073/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88050179>.
21. Рішення Господарського суду України від 12.12.2018 в справі № 910/12985/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78612224>.
22. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
23. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
24. Цивільне право України: 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ: Ліра-К, 2018. 736 с.
25. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

26. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2013 р. № 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2013>.
27. Методичні рекомендації «Уповноважений представник»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України 22.01.2020 р. № 142. URL: https://moz.gov.ua/uploads/3/16103-dn_20200122_142_dod_7.pdf.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2020.

Neskorodzhena L. Warranty letters in economic activity.

Background. Commercial law does not define the term «warranty letters», although businesses use it in business. Ambiguous attitude to the warranty letters and the authorities: public authorities do not recommend requiring warranty letters; local governments post their samples on their websites. In this regard, it is necessary to clarify the feasibility of using warranty letters in business.

An analysis of recent research and publications has shown that despite the existence of some scientific achievements, an important scientific and practical problem regarding the use of warranty letters in business remains unresolved.

The purpose of the article – is to determine the feasibility of using a warranty letter in economic activity.

Materials and methods. In the course of research various methods were used: dialectical, system approach, formal-logical, generalization, comparative jurisprudence. The information base was the civil and economic legislation of Ukraine, court decisions of courts of various instances, decisions of the Antimonopoly Committee of Ukraine, works of domestic scientists.

Results. The study of the current legislation, the practice of courts and the Antimonopoly Committee of Ukraine, scientific works on the definition of the concept «warranty letters» is carried out. According to the results of the study it was found that, first of all the by-laws provide for the issuance of warranty letters, with mandatory certification of signatures on them with the seal. Secondly, the practice of the Standing Administrative Board of the Antimonopoly Committee of Ukraine on Complaints of Violations of Public Procurement Legislation is ambiguous: in some public procurements it is allowed to demand warranty letters, in others it is prohibited. Courts recognize warranty letters as evidence in a case. Thirdly, the warranty letter does not fall under the features of the juristic action, contract and the method of ensuring the fulfillment of obligations. Fourthly, the warranty letter provides for the provision of information on cooperation with manufacturers in order to inadmissibility of the supply of counterfeit products.

Conclusion. According to the results of the study, the concept of «warranty letter» is defined and it is stated that the letter of guarantee should be understood as an official letter issued by the business entity to confirm the performance of any actions (which may be prescribed in the contract or already prescribed in the contract).

In contrast to existing publications, the need for a letter of guarantee for the supply of products of foreign origin that have a specific purpose (e.g. medical devices, medicines), especially when the supply contract is concluded through

public procurement. It is stated that the authorities cannot recommend or prohibit business entities from using letters of guarantee in business activities, as this can be regarded as interference in their business activities.

Keywords: warranty letter, business entity, economic activity, legislation, public procurement, juristic action, contract, method of ensuring the fulfillment of obligation.

REFERENCES

1. Spil'nyj lyst Minekonomrozvytku ta MOZ Ukrai'ny shhodo zakupivli likars'kyh zasobiv № 01.7/33810 vid 19.12.2018 [The joint letter of the Ministry of Economic Development and the Ministry of Health of Ukraine on the purchase of medicines № 01.7 / 33810 dated 19.12.2018]. Retrieved from <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor.pdf> [in Ukrainian].
2. Davydova, I. V. (2018). Formuvannja kategorii' pravochyniv jak instytutu pryvatnogo prava: dejaki pytannja [The formation of the category of juristic actions as an institution of private law: some questions]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu. Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law.* (Iss. 48, Vol. 1), (pp. 83–85) [in Ukrainian].
3. Djachenko, S. V., & Sachok, R. T. (2017). Vidokremlennja ponjattja «pravochyn» vid sumizhnyh ponjat' [The separation of the concept of «juristic action» from related concepts]. *Sociologija prava – Sociology of law, 1-2 (20-21)*, 29-36 [in Ukrainian].
4. Popadyneec', G. O. (2015). Gospodars'kyj dogovir v systemi gospodars'kogo prava [Economic agreement in the system of economic law]. *Pravo.ua – Law.ua*, 2, 136-141 [in Ukrainian].
5. Aparov, A., & Onyshhenko, O. (2016). Jurydychna pryroda ponjattja gospodars'kogo dogovoru: ogljad naukovyh i normatyvnyh pidhodiv [The legal nature of the concept of economic contract: a review of scientific and regulatory approaches]. *Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 10, 42-46 [in Ukrainian].
6. Mokijenko, T. V., Pryjidak, T. B., & Lips'kyj, R. V. (2019). Gospodars'ki dogovory: sutnist', znachennja, vydy ta porjadok ukladannja [Business contracts: the essence, meaning, types and procedure for concluding]. *Efektivna ekonomika – An efficient economy*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua> [in Ukrainian].
7. Telychko, O. A., & Ivanjuk, N. V. (2016). Problemy ukladennja gospodars'kyh dogovoriv [Problems of concluding business agreements]. *Aktual'ni problemy vitchyznjanoi' jursprudencei' – Actual problems of domestic jurisprudence*, (Vol. 1), 6, 26-29 [in Ukrainian].
8. Puchkovs'ka, I. J. (2018). Teoretychni problemy zabezpechennja zobov'jazan'. Dysertacija na zdobuttja naukovogo stupenja doktora jurydychnykh nauk za special'nistju 12.00.03 «Cyvil'ne pravo i cyvil'nyj proces; simejne pravo; mizhnarodne pryvatne pravo» [Theoretical problems of securing obligations. The dissertation on obtaining a scientific degree of the Doctor of juridical sciences on a specialty 12.00.03 «Civil law and civil process; family law; international private law"]. Nacional'nyj jurydychnyj universytet imeni Jaroslava Mudrogo. Ministerstvo osvity i nauky Ukrai'ny. Harkiv. Yaroslav Mudryi National Law University. Ministry of Education and Science of Ukraine. Kharkiv [in Ukrainian].
9. Kudrjavcev, V. I. (2017). Zabezpechennja vykonannja zobov'jazan' za kredytnym dogovorom: avtoref. dys. kand. juryd. nauk za special'nistju 12.00.03 «Cyvil'ne

- pravo i cyvil'nyj proces; simejne pravo; mizhnarodne pryvatne pravo» [Ensuring the fulfillment of obligations under the loan agreement: author's ref. dis. Cand. jurid. Sciences by specialty 12.00.03 «Civil law and civil process; family law; international private law»]. Naukovo-doslidnyj instytut pryvatnogo prava i pidpryjemnyctva imeni akademika F. G. Burchaka. Nacional'na akademija pravovyh nauk Ukrai'ny. Kyi'v Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F.G. Burchak. National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
10. Rudenko, T. (n. d.). Vymoga nadaty garantijnyj lyst – ce pro dyskryminaciju, a ne garantiju [Vymoga nadaty garantijnyj lyst – ce pro dyskryminaciju, a ne garantiju]. *dozorro.org*. Retrieved from <https://dozorro.org/blog/chomu-vimoga-nadati-garantijnij-list-ce-pro-diskriminaciju-ne-garantiju> [in Ukrainian].
  11. Dejaki pytannja dokumentuvannja upravlins'koi' dijal'nosti: postanova Kabinetu ministriv Ukrai'ny vid 17 sichnja 2018 r. № 55 [Some issues of documenting management activities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 17, 2018 № 55]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> [in Ukrainian].
  12. Jaki vymogy do oformlennja garantijnogo lysta? [What are the requirements for a letter of guarantee?] (n. d.). *silrada.org*. Retrieved from <https://silrada.org/faq/yaki-vymogy-oformlennja-garantijnogo-lysta/> [in Ukrainian].
  13. Rishennja Postijno dijuchoi' administratyvnoi' kolegii' Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny z rozgljadu skarg pro porushennja zakonodavstva u sferi publicnyh zakupivel' № 10218-r/pk-pz vid 04.10.2018 [Decision of the Standing Administrative Board of the Antimonopoly Committee of Ukraine for Complaints of Violations of Public Procurement Legislation № 10218-r / pk-pz dated 04.10.2018]. Retrieved from <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-09-06-001755-a> [in Ukrainian].
  14. Rishennja Postijno dijuchoi' administratyvnoi' kolegii' Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny z rozgljadu skarg pro porushennja zakonodavstva u sferi publicnyh zakupivel' № 9988-r/pk-pz vid 27.09.2018 [Decision of the Permanent Administrative Board of the Antimonopoly Committee of Ukraine to consider complaints about violations of legislation in the field of public procurement № 9988-r / pk-pz from 27.09.2018]. Retrieved from <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-08-28-000697-a> [in Ukrainian].
  15. Rishennja Postijno dijuchoi' administratyvnoi' kolegii' Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny z rozgljadu skarg pro porushennja zakonodavstva u sferi publicnyh zakupivel' № 9702-r/pk-pz vid 19.09.2018 [Decision of the Permanent Administrative Board of the Antimonopoly Committee of Ukraine to consider complaints about violations of legislation in the field of public procurement №9702-r / pk-pz from 09/19/2018]. Retrieved from <https://prozorro.gov.ua/en/tender/UA-2018-08-17-000491-b> [in Ukrainian].
  16. Rishennja Postijno dijuchoi' administratyvnoi' kolegii' Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny z rozgljadu skarg pro porushennja zakonodavstva u sferi publicnyh zakupivel' № 10177-r/pk-pz vid 03.10.2018 [Decision of the Permanent Administrative Board of the Antimonopoly Committee of Ukraine to consider complaints about violations of legislation in the field of public procurement № 10177-r / pk-pz from 03.10.2018]. Retrieved from <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2018-08-17-001075-a> [in Ukrainian].
  17. Rishennja Postijno dijuchoi' administratyvnoi' kolegii' Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny z rozgljadu skarg pro porushennja zakonodavstva u sferi publicnyh zakupivel' № 12851- r/pk-pz vid 12.09.2019 [Decision of the Permanent Administrative Board of the Antimonopoly Committee of Ukraine to consider complaints about violations of legislation in the field of public procurement

- №12851- r / pk-pz from 12.09.2019]. Retrieved from <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2019-07-23-001497-c> [in Ukrainian].
18. Rishennja Postijno dijuchoi' administratyvnoi' kolegii' Antymonopol'nogo komitetu Ukrai'ny z rozgljadu skarg pro porushennja zakonodavstva u sferi publicnyh zakupivel' № 6014-r/pk-pz vid 15.05.2019 [Decision of the Permanent Administrative Board of the Antimonopoly Committee of Ukraine for Complaints of Violations of the Legislation in the Field of Public Procurement № 6014-r / pk-pz dated 15.05.2019]. Retrieved from <https://zakupki.prom.ua/gov/tenders/UA-2019-03-12-001674-b> [in Ukrainian].
  19. Rishennja Vyshhogo gospodars'kogo sudu Ukrai'ny № 26/308-05-8187 vid 23.03.2006 roku [Decision of the Supreme Commercial Court of Ukraine № 26 / 308-05-8187 dated March 23, 2006]. Retrieved from http://www.arbitr.gov.ua/docs/28_1219503.html [in Ukrainian].
  20. Rishennja Gospodars'kogo sudu v m. Kyjevi vid 02.03.2020 v spravi № 910/19073/19 [Decision of the Commercial Court in Kyiv from 02.03.2020 in the case № 910/19073/19]. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88050179> [in Ukrainian].
  21. Rishennja Gospodars'kogo sudu Ukrai'ny vid 12.12.2018 v spravi № 910/12985/18 [Decision of the Commercial Court of Ukraine of 12.12.2018 in the case № 910/12985/18]. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78612224> [in Ukrainian].
  22. Cyvil'nyj kodeks Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 16 sichnja 2003 roku № 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003 № 435-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
  23. Gospodars'kyj kodeks Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 16 sichnja 2003 roku № 436-IV [Commercial Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003 № 436-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].
  24. Shyshka, R. B. (Ed.) (2018). Cyvil'ne pravo Ukrai'ny: 2-e vyd., pererob. i dop. Kyi'v: Lira-K [Civil law of Ukraine: 2nd ed., Revised. and ext. Kyiv: Lira-K]. part 1 [in Ukrainian].
  25. Konstytucija Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 roku [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> [in Ukrainian].
  26. Pro zatverdzhennja Tehnichnogo reglamentu shhodo medychnyh vyrobiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 2 zhovtnja 2013 r. № 753 [On approval of the Technical Regulation on medical devices: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 2, 2013 № 753]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2013> [in Ukrainian].
  27. Metodichni rekomendacii' «Upovnovazhenyj predstavnyk»: Nakaz Ministerstva ohorony zdorov'ja Ukrai'ny 22.01.2020 r. № 142 [Methodical recommendations «Authorized Representative»: Order of the Ministry of Health of Ukraine of January 22, 2020 № 142]. Retrieved from https://moz.gov.ua/uploads/3/16103-dn_20200122_142_dod_7.pdf [in Ukrainian].

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 336.22(477+4-6ЄС) DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)08)

МУШЕНОК Віктор д. ю. н., доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: v.mushenok@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0003-0411-7567 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ГЕНЕЗА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Проведено ретроспективний аналіз формування основних засад податкового законодавства України та ЄС щодо принципів побудови та призначення систем оподаткування. Використовуючи досвід ЄС стосовно формування загальних і спеціальних принципів права та їхньої реалізації у податкових правовідносинах, надано пропозиції щодо способів трансформації вітчизняної системи оподаткування за європейськими принципами.

Ключові слова: податкове законодавство, податкові правовідносини, правозастосовна діяльність, принципи вітчизняного оподаткування, загальні та спеціальні принципи права ЄС.

Мушенко В. Генезис правового регулирования принципов системы налогообложения в Украине и Европейском Союзе. Проведен ретроспективный анализ формирования основных положений налогового законодательства Украины и ЕС о принципах построения и назначения систем налогообложения. Используя опыт ЕС по формированию общих и специальных принципов права и их реализации в налоговых правоотношениях, даны предложения о способах трансформации отечественной системы налогообложения по европейским принципам.

Ключевые слова: налоговое законодательство, налоговые правоотношения, правоприменительная деятельность, принципы отечественного налогообложения, общие и специальные принципы права ЕС.

Постановка проблеми. Поступ нашої держави до європейського соціально-економічного простору нерозривно пов'язаний з

удосконаленням правового регулювання суспільних відносин. Подолання кризового стану, у якому перебуває економіка України, неможливе без урахування вітчизняними органами державної законодавчої влади закордонних принципів формування нормативно-правових актів. Для України вдосконалення принципів формування системи оподаткування наразі залишається ключовою складовою частиною проблеми правового регулювання суспільно-економічних відносин і стане важливим чинником забезпечення подальшого існування та розвитку держави в сучасних світових соціально-політичних умовах.

Стабільний розвиток економіки у багатьох закордонних країнах значною мірою залежить від належного нормативно-правового забезпечення основних інструментів реалізації державної податкової політики, що являє собою діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків, зборів, рентних плат і решти видів загальнообов'язкових платежів до Державного бюджету України та місцевих бюджетів територіальних громад. Отже, методи, способи та засади фінансової діяльності держави щодо формування публічних фондів грошових коштів повинні використовуватись відповідно до законодавчо визначеної системи принципів оподаткування, що наразі має здебільшого фіскальне спрямування та не відповідає закордонному досвіду формування належних засад суспільно-економічного розвитку та соціального прогресу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивчення стану дослідження питань формування та законодавчого закріплення принципів побудови та призначення системи оподаткування в цілому призводить до думки про недостатню увагу з боку сучасних науковців-правників до теоретико-правового аналізу зазначеної проблематики. Формуванню сукупності загальних правил (стандартів) оподаткування у правовій науці присвячені окремі дослідження представників вітчизняної та закордонної правової науки, як-от: М. Грієц [1], А. Лазовські [2], С. Лещенко [3], А. Лукарз [4], В. Мерцлер [5], М. Сельдахер [6], Б. Тропіна [7], І. Ясько [8] та інші.

Поза увагою науковців залишаються питання можливостей використання сучасних загальних і спеціальних європейських принципів під час формування правових механізмів вітчизняної системи оподаткування. Адже в сучасних суспільно-економічних умовах розвитку України актуальними є дослідження правової системи Європейського Союзу та імплементації його передового досвіду у національне законодавство.

Метою статті є проведення ретроспективного аналізу основних засад законодавства України щодо принципів побудови системи оподаткування та надання пропозиції щодо удосконалення таких принципів із урахуванням досвіду ЄС.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України та ЄС, зокрема Закон України «Про систему оподаткування» [9], Податковий кодекс України [10], Конституційні акти Європейського Союзу [11], праці вітчизняних та закордонних вчених у галузі права. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, використання яких забезпечує високий ступінь вірогідності отриманих результатів щодо вдосконалення основних принципів побудови та призначення вітчизняної системи оподаткування та їхнього законодавчого закріплення у Податковому кодексі України (ПКУ) як основному акті державного регулювання податкових суспільно-економічних правовідносин.

Результати дослідження. У 1991 р. у Законі України «Про систему оподаткування» (ст. 3) закріплено 11 принципів побудови системи оподаткування [9]. У 1998 р. зазначену групу принципів доповнено 12-м принципом [12]. У прийнятому у 2010 р. ПКУ (ст. 4 «Основні засади податкового законодавства України») визначено 11 змінених та доповнених принципів [10] (у порівнянні з принципами Закону України «Про систему оподаткування»), згідно з якими сучасна система вітчизняного оподаткування трансформована та наразі функціонує.

В оновленому податковому законодавстві України закріплення всіх необхідних основних принципів оподаткування, які дійсно могли б наблизити вітчизняну систему оподаткування до стандартів ЄС, досягнуто не повною мірою. Обґрунтовуючи авторську наукову позицію щодо доцільності запозичення європейських принципів нормативно-правового забезпечення вітчизняної системи оподаткування, здійснено порівняльно-правовий аналіз принципів побудови та функціонування вітчизняної системи оподаткування зразка 1991–1998 рр. (Закон України «Про систему оподаткування») та 2010 р. (ПКУ) (*таблиця*), визначено переваги, недоліки та ступінь достатності трансформації таких принципів.

Таблиця

Принципи побудови системи оподаткування в Україні

Закон України «Про систему оподаткування» (Стаття 3. Принципи побудови та призначення системи оподаткування)	Податковий кодекс України (Стаття 4. Основні засади податкового законодавства України)
<i>Стимулювання науково-технічного прогресу, технологічного оновлення виробництва, виходу вітчизняного товаровиробника на світовий ринок високотехнологічної продукції</i> (абз. 1)	Відсутній
<i>Стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності – введення пільг щодо оподаткування прибутку (доходу), спрямованого на розвиток виробництва</i> (абз. 2)	

Продовження таблиці

<p>Закон України «Про систему оподаткування» (Стаття 3. Принципи побудови та призначення системи оподаткування)</p>	<p>Податковий кодекс України (Стаття 4. Основні засади податкового законодавства України)</p>
<p><i>Обов'язковість</i> – впровадження норм щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) (надалі – податків), визначених на підставі вірогідних даних про об'єкти оподаткування за звітний період, та встановлення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства (абз. 3)</p>	<p><i>Загальність оподаткування</i> – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені ПК України, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями цього Кодексу (п. 4.1.1) <i>не відворотність настання визначеної законом відповідальності в разі порушення податкового законодавства</i> (п. 4.1.3)</p>
<p><i>Рівнозначність і пропорційність</i> – справляння податків з юридичних осіб здійснюється у певній частці від отриманого прибутку й забезпечення сплати рівних податків на рівні прибутків і пропорційно більших податків – на більші доходи (абз. 4)</p>	<p>Відсутній</p>
<p><i>Рівність, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації</i> – забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання при визначенні обов'язків щодо сплати податків (абз. 5)</p>	<p><i>Рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації</i> – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу (п. 4.1.2)</p>
<p><i>Соціальна справедливість</i> – забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення шляхом запровадження економічно обґрунтованого неоподатковуваного мінімуму доходів громадян та застосування диференційованого й прогресивного оподаткування громадян, що отримують високі та надвисокі доходи (абз. 6)</p>	<p><i>Соціальна справедливість</i> – установа податків відповідно до платоспроможності платників податків (п. 4.1.6)</p>
<p><i>Стабільність</i> – забезпечення незмінності податків і їхніх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року (абз. 7)</p>	<p><i>Стабільність</i> – зміни до будь-яких елементів податків не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки, їхні ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року (п. 4.1.9)</p>
<p><i>Економічна обґрунтованість</i> – встановлення податків на підставі показників розвитку національної економіки та фінансових можливостей з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами (абз. 8)</p>	<p><i>Фіскальна достатність</i> – встановлення податків з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями (п. 4.1.5)</p>

Закінчення таблиці

Закон України «Про систему оподаткування» (Стаття 3. Принципи побудови та призначення системи оподаткування)	Податковий кодекс України (Стаття 4. Основні засади податкового законодавства України)
<i>Рівномірність сплати</i> – встановлення строків сплати податків, виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджету для фінансування витрат (абз. 9)	<i>Рівномірність та зручність сплати</i> – встановлення строків сплати податків, виходячи з необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками (п. 4.1.10)
<i>Компетенція</i> – встановлення та скасування податків, а також пільг їхнім платникам здійснюються відповідно до законодавства про оподаткування виключно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами (абз. 10)	Відсутній
<i>Єдиний підхід</i> – забезпечення єдиного підходу до розробки податкових законів з обов’язковим визначенням платника податку, об’єкта оподаткування, джерела сплати, податкового періоду, ставок, строків та порядку сплати податку, підстав для надання податкових пільг (абз. 11)	<i>Єдиний підхід до встановлення податків і зборів</i> – визначення на законодавчому рівні усіх обов’язкових елементів податку (п. 4.1.11)
<i>Доступність</i> – забезпечення дохідливості норм податкового законодавства для платників податків (абз. 12)	Відсутній
Відсутній	<i>Презумпція правомірності рішень платника податку</i> в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних актів припускають неоднозначне трактування прав та обов’язків платників податків або контролюючих органів, унаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу (п. 4.1.4)
Відсутній	<i>Економічність оподаткування</i> – встановлення податків, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їхнє адміністрування (п. 4.1.7)
Відсутній	<i>Нейтральність оподаткування</i> – встановлення податків у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків (п. 4.1.8)

Джерело: зведено автором за [9; 10].

Зазначені принципи дають підстави узагальнити, що до позитивних наслідків оновленої парадигми вітчизняної системи оподаткування, яка запропонована ПКУ, варто віднести:

скасування законодавчого закріплення (Закон України «Про систему оподаткування») досить конкретизованих принципів оподаткування щодо підтримки окремих конкретних суб'єктів, суспільно-економічних явищ і процесів (пп. 1, 2, 4 *таблиці*). Адже дефініція «принципи оподаткування» визначається як вироблені наукою найзагальніші правила чи стандарти оподаткування [13, с. 33];

конкретизацію, смислову доступність та удосконалення основоположних принципів побудови та функціонування системи оподаткування (пп. 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11 *таблиці*);

хоча й вилучення з фактичного переліку, проте *забезпечення конкретизації* принципів (пп. 10, 12 *таблиці*) в нормах ПКУ. Наприклад, *принцип компетенції* – п. 10.2 прим. 1, п. 10.3, п. 10.4 ст. 10 та *доступності* – п. 5.2 ст. 5 [10];

доповнено систему принципів оподаткування важливими принципами щодо захисту платника податків (пп. 13, 15 *таблиці*) та бюджету (п. 14 *таблиці*).

Визначені у ПКУ основні принципи побудови та функціонування податкової системи України поділяються на *дві групи*. Здебільшого такі принципи направлені на побудову в країні фіскальної системи оподаткування (пп. 3 (два принципи), 5, 8, 9, 11, 14 *таблиці*), і лише частина з них визначає оподаткування як певний (інколи – цілком умовний) спосіб стимулювання та підтримання вітчизняних платників податків (пп. 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11 *таблиці*).

З метою обґрунтування необхідності розширення стимулюючої функції вітчизняної системи оподаткування та обмеження фіскального встановлення видів і розмірів податків, зборів, податкових плат, що забезпечують лише необхідні надходження до бюджетів, запропоновано *аналіз* загальних принципів побудови правової системи та принципів побудови системи оподаткування ЄС.

Право ЄС характеризується наявністю системи принципів, що являють собою основоположні норми, які визначають зміст всієї правової системи. Такі принципи залежно від їхнього змісту та сутності, а також сфери дії на відповідні групи, класифікують на:

- принципи верховенства та прямої дії права ЄС;
- загальні принципи права;
- спеціальні принципи права ЄС;
- принципи діяльності ЄС, що визначають порядок реалізації

Євро союзом наявної у нього компетенції [6, с. 20].

Загальні принципи права ЄС формують основи для правотворчості та правозастосування в рамках ЄС. Велику роль у формуванні системи цих принципів відіграє Суд ЄС. Зокрема, цим судом закріплено перелік прав особи та проголошено принципи обов'язковості

їхнього дотримання, а також встановлений принцип правової визначеності, який має правовий припис про те, щоб законодавство було чітким і зрозумілим для учасників правовідносин [7]. З цього приводу білоруська дослідниця С. Лещенко слушно зазначає, що останній принцип «встановив заборону на надання зворотної сили актам, який погіршує правове становище осіб» [3, с. 64]. Подібний до європейського принципу правової визначеності принцип доступності (забезпечення дохідливості норм податкового законодавства для платників податків) прописано в абз. 12 ст. 3 Закону України «Про систему оподаткування» [13], чим підкреслюється правильність вектора формування принципів побудови та призначення системи оподаткування в перший рік існування України.

Загальні принципи права ЄС знайшли закріплення в установчих договорах. Зокрема у статті 6 Договору про Європейський Союз зазначається, що «1. Союз заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод, а також принципі правової держави – принципах, які є загальними для держав-членів. 2. Союз в якості загальних принципів права Співтовариства поважає основні права, які гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод, підписаною в Римі 4 листопада 1950 року, та які впливають із загальних для держав-членів конституційних традицій» [11].

За результатами аналізу загальних принципів побудови правової системи ЄС можна погодитися з позицією польського дослідника А. Лукарза про визначну роль загальних принципів права у правозастосовній діяльності. У разі відсутності норм права, що регулюють конкретні суспільні відносини, суд може засновувати своє рішення на принципах, що виражають найважливіші суттєві риси правової системи [4, с. 87].

Зміст загальних принципів права ЄС стосовно податкових правовідносин набуває такого значення:

принцип демократизму означає прийняття рішення з податкових питань у певній формі та відповідно до правової процедури, що забезпечуватиме оптимальне співвідношення економічних інтересів ЄС та держав-членів;

принцип правового плюралізму полягає в максимальному врахуванні правових традицій і правової культури держав-членів у податковій сфері, що пов'язано з можливістю забезпечення добровільного виконання податкового обов'язку;

принцип пріоритету прав і свобод людини покладений в основу податкової політики та обумовлений сутністю податку, що являє собою відчуження належних платнику податків на праві власності або іншому речовому праві фінансових і матеріальних ресурсів [3, с. 62-63].

Установчі договори закріплюють *спеціальні принципи права*, дія яких поширюється на галузі суспільних відносин, що входять в сферу

правового регулювання ЄС. Такими є «основні свободи, що визначають правовий режим внутрішнього ринку та згідно зі ст. 14 Договору про Співтовариство, вони включають вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталів (ст. 26 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС)). Спеціальні принципи діють в більш вузьких секторах правовідносин, зокрема в ст. 58 Договору про Співтовариство (ст. 65 ДФЄС) закріплено особливості регламентації податкових відносин» [11].

Отже, держави-члени ЄС можуть застосовувати положення національного податкового законодавства, які встановлюють різний режим оподаткування резидентів і нерезидентів, зокрема осіб, що перебувають у різних умовах щодо місця вкладення їхнього капіталу. Така відмінність в оподаткуванні не буде порушенням гарантованої статтею 56 Договору про Співтовариство (ст. 63 ДФЄС) свободи руху капіталу між державами-членами та державами-членами та третіми країнами.

Досвідом удосконалення принципів системи оподаткування в Україні може стати існування ще однієї групи принципів права ЄС – це принципи діяльності ЄС. Вони визначають порядок реалізації ЄС наявної у нього компетенції та покладені в основу розподілу компетенції між ЄС і державами-членами, поширюючи свою дію на всі правові відносини, регульовані правом ЄС, в тому числі й податкові. Відповідно до ст. 5 Договору про Співтовариство (ст. 5 ДФЄС) до них відносять принципи передачі повноважень, субсидіарності та пропорційності.

Принцип *передачі повноважень* означає, що ЄС володіє тільки тією компетенцією, що надана йому відповідно до установчих актів. Решта повноважень входять у сферу спільної компетенції або належать державам-членам. Принципи *субсидіарності* та *пропорційності* застосовують до відносин, що не входять в сферу виняткової компетенції ЄС. Субсидіарність означає, що якщо держави-члени не можуть врегулювати належним чином відносини, що входять до їхньої компетенції, на національному рівні, ці повноваження можуть бути передані на рівень ЄС. При цьому ЄС повинен діяти з дотриманням принципу пропорційності, тобто за межами виняткової компетенції не виходити за рамки цілей ЄС, діяти в межах, необхідних для здійснення таких цілей. Детально зміст принципів субсидіарності та пропорційності прописано в спеціальному протоколі до Договору про ЄС [3, с. 73].

Імплементация таких принципів під час удосконалення вітчизняної системи оподаткування забезпечить на законодавчому рівні чіткішу деталізацію відносин, визначених у ст. 10 Податкового кодексу України щодо розмежування повноважень Верховної Ради України та місцевих рад у частині визначення й розподілу компетенції щодо встановлення та зарахування місцевих податків і зборів [14].

Висновки. За своєю функціональною сутністю вітчизняні принципи оподаткування, що визначені у ПКУ, здебільшого мають винятково фіскальну спрямованість та не враховують будь-яких інших сторін системи оподаткування як комплексного елементу суспільно-економічних відносин. Однак незначну кількість принципів умовно можна визнати частково орієнтованими на європейські традиції оподаткування (принципи соціальної справедливості, стабільності, нейтральності оподаткування та рівності всіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації), хоча вони фактично не забезпечують стимулюючого ефекту від оподаткування для платників податків. До принципів, що гарантуються законодавством ЄС та реально діють в Україні, можна віднести принцип презумпції правомірності рішень платника, який частково подібний до європейських податкових принципів демократизму та пріоритету прав і свобод людини.

Отже, першочерговим та основоположним принципом побудови та призначення системи оподаткування в Україні повинен стати покладений в основу законодавства ЄС принцип, сутність якого полягає у тому, що справляння податків проводиться тільки відповідно до законів, а розв'язання податкових спорів має здійснюватися компетентними органами публічно, з урахуванням пріоритетності прав і свобод людини. Цю дефініцію необхідно включити як п. 4.1.1 до ст. 4 «Основні засади податкового законодавства України» Податкового кодексу України, змістивши усі чинні пункти на одну позицію. Зазначені зміни активізують процес подальшої трансформації вітчизняної системи оподаткування за європейськими принципами.

У контексті проведення в Україні реформи децентралізації як комплексної зміни законодавства щодо передачі органами державної влади повноважень і бюджетів органам місцевого самоврядування, перспективою подальших наукових досліджень має стати формування принципів передачі таких повноважень стосовно встановлення та зарахування місцевих податків і зборів шляхом внесення відповідних змін до ПКУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Graetz Michael J. Foundations of International Income Taxation. *Foundation Press*, 2013. 541 p.
2. Лазовські Адам. Огляд прецедентного права Суду Європейського Союзу у сферах, що регулюються Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/review-of-the-case-law-of-the-eu-court-of-justice-fields-covered-by-the-association-agreement-2018.1.1.ukr_1.pdf
3. Лещенко С. К. Многосторонняя налоговая конвенция от 7 июня 2017 г. и новые механизмы предотвращения уклонения и ухода от уплаты

- налогов в аспекте их перспективного применения в Республике Беларусь. *Журнал Белорусского государственного университета. Право.* 2017. № 3. С. 60-76.
4. Adamczyk Lukarz. The Sources of EC Law Relevant for Direct Taxation. *Introduction to European Tax Law on Direct Taxation.* Wien: Lind, 2018. № 4. P. 86-94.
  5. Merzler Vanessa. The Relevance of the Fundamental Freedoms for Direct Taxation. *Introduction to European Tax Law on Direct Taxation.* Wien: Lind, 2017. №7. P. 34-42.
  6. Seldacher Michael. Capital and Payments: The Prohibition of Discrimination and Restrictions. *European Taxation.* 2020. №1. January/February. P. 14–28.
  7. Тропіна Б. В. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства. Київ: НДФІ, 2018. 368 с.
  8. Ясько І. В. Принципи оподаткування. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2015. № 824. С. 135-139.
  9. Про систему оподаткування: Закон України від 25.06.1991 № 1251-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 39. Ст. 510.
  10. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 № 2755-VI. (Редакція станом на 01.03.2020). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
  11. Друзенко Г., Качка Т. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2019 року). Конституційні акти Європейського Союзу. Ч. I. Київ: Юстініан, 2019. 512 с.
  12. Про внесення змін до деяких законів України з метою підтримки наукової і науково-технічної діяльності: Закон України від 01.12.1998 № 285-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-14>
  13. Мушенюк В. В. Формування основних принципів державної податкової політики України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Юридичні науки.* 2017. № 5 (5). С. 30-34.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2020.

Mushenok V. Genesis of legal regulation of principles of taxation system in Ukraine and the European Union.

Background. For Ukraine, improving the principles of tax system formation remains an important part of the problem of legal regulation of socio-economic relations and is an important factor in ensuring the continued existence and development of the country in the light of EU experience.

Analysis of recent researches and publications. Separate researches of representatives of domestic and foreign legal science are devoted to the formation of a set of general rules (standards) of taxation in legal science. However, the questions of the possibility of using modern general and special European principles in forming the legal mechanisms of the domestic taxation system remained out of the scientists' attention.

The ***aim*** of the article is to conduct a retrospective analysis of the main principles of Ukrainian legislation on the principles of tax system construction and, using EU experience, to provide proposals for improving such principles.

Materials and methods. The information base of the research was the legal acts of Ukraine and the EU, the works of domestic and foreign scientists.

The methodological basis is the general scientific and special legal methods of cognition, the use of which has provided a high degree of probability of the obtained results.

Results. *Arguing the proposal on the expediency of borrowing the European principles of legal support of the domestic tax system, the table provides a comparative legal analysis of the principles of construction and operation of the domestic tax system of 1991–1998 and 2010, the advantages and disadvantages and the degree of sufficiency of the transformation of such principles are identified. The general and specific principles of building a legal and tax system in the EU are studied in order to substantiate the need to expand the incentive functions of the domestic tax system and limit the fiscal establishment of types and amounts of taxes.*

Conclusion. *It is necessary to include in the TC of Ukraine the principle of building a tax system, which is the basis of EU legislation, the essence of which is that the collection of taxes is carried out only in strict accordance with the laws, and the resolution of tax disputes should be carried out by the competent authorities, publicly, taking into account the priority of human rights and freedoms.*

Keywords: tax legislation, tax relations, law enforcement activities, principles of domestic taxation, general and specific principles of EU law.

REFERENCES

1. Graetz, Michael J. (2013). Foundations of International Income Taxation. Foundation Press [in English].
2. Lazovs'ki, Adam (2018). Ohlyad pretsedentnoho prava Sudu Yevropeys'koho Soyuzu u sferakh, shchorehulyuyut'sya Uhodoj uproasotsiatsiyumizh Ukrainoyuta YES [A review of the case law of the Court of Justice of the European Union in the areas covered by the EU-Ukraine Association Agreement.]. Retrieved from https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/review-of-the-case-law-of-the-eu-court-of-justice-fields-covered-by-the-association-agreement-2018.1.1.ukr_1.pdf [in Ukrainian].
3. Leshchenko, K. S. (2017). Mnogostoronnyaya nalogovaya konventsiya ot 7 iyunya 2017 g. i novyye mekhanizmy predotvrashcheniya ukлонeniya i ukhoda ot uplaty nalogov v aspekte ikh perspektivnogo primeneniya v Respublike Belarus [The Multilateral Tax Convention of June 7, 2017 and new mechanisms for preventing tax evasion and tax evasion in the aspect of their prospective application in the Republic of Belarus]. *Zhurnal Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta. Pravo – Journal of Belarusian State University. Law*, 3, 6-76 [in Russian].
4. Adamczyk, Lukarz (2018). The Sources of EC Law Relevant for Direct Taxation. *Introduction to European Tax Law on Direct Taxation*. Wien: Lind, 4, 86-94 [in English].
5. Merzler, Vanessa (2017). The Relevance of the Fundamental Freedoms for Direct Taxation. *Introduction to European Tax Law on Direct Taxation*. Wien: Lind, 7, 34-42 [in English].
6. Seldacher, Michael (2020). Capital and Payments: The Prohibition of Discrimination and Restrictions. *European Taxation*, 1. January/February, (pp. 14-28) [in English].
7. Tropina, B. V. (2018). Fiskal'ne rehulyuvannya sotsial'noho rozvytku suspil'stva [Fiscal regulation of social development of society]. Kyiv: NDFI [in Ukrainian].

8. Yas'ko, I. V. (2015). Pryntsypy opodatkovannya. [Principles of taxation]. *Visnyk natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Yurydychni nauky – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Legal sciences*, 824, 135-139 [in Ukrainian].
9. Prosystemu opodatkovannya: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 № 1251-XII. [On the taxation system: the Law of Ukraine of June 25, 1991 № 1251-XII] (1991). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 39 [in Ukrainian].
10. Podatkovyy kodeks Ukrainy: vid 02.12. 2010 № 2755-VI. (Redaktsiya stanom na 01.03.2020) [Tax Code of Ukraine: from 02.12. 2010 № 2755-VI. (Edited as of 03/01/2020)]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
11. Druzenko, H., & Kachka, T. (Eds.). (2019). Dohovir pro zasnuvannya Yevropeys'koyi Spil'noty (konsolidovana versiya stanom na 1 sichnya 2019 roku). Konstytutsiyni akty Yevropeys'koho Soyuzu (2019). [Treaty establishing the European Community (consolidated version as of 1 January 2019). Constitutional acts of the European Union]. Part I. Kyiv: Yustinian [in Ukrainian].
12. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy z metoyu pidtrymky naukovoyi i naukovo-tekhnichnoyi diyal'nosti: Zakon Ukrainy vid 01.12.1998 № 285-XIV. [On Amendments to Certain Laws of Ukraine to Support Scientific and Scientific and Technical Activities: Law of Ukraine of 01.12.1998 № 285-XIV.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-14> [in Ukrainian].
13. Mushenok, V. V. (2017). Formuvannya osnovnykh pryntsypiv derzhavnoyi podatkovoyi polityky Ukrainy. [Formation of basic principles of state tax policy of Ukraine] *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internauka». Yurydychni nauky – International scientific journal «Internauka». Legal sciences*, 5 (5), 30-34 [in Ukrainian].

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ

Процес управління соціально-економічними системами в сучасних умовах обумовлений використанням підходів до реінжинірингу та удосконаленням інформаційних технологій із застосуванням нових форм управління. Забезпечення стабільності регіонального розвитку вимагає не тільки ефективного організаційного управління, але й постійного моніторингу соціально-економічного стану регіону з метою актуалізації прийняття управлінських рішень і визначення майбутніх перспектив розвитку. Інформаційні технології моніторингу сприяють оперативному отриманню й обробці достовірної соціально-економічної інформації, забезпечуючи прийняття ефективних управлінських рішень. Варто зазначити, що використання інформаційно-аналітичних систем моніторингу впливає на розвиток соціально-економічних об'єктів. При цьому об'єкт розглядається в аспекті зміни структурної організації, яка вимагає підвищення оперативності і точності в процесі планування, обліку, аналізу, контролю та регулювання, що в цілому спрямовано на підвищення ефективності його системи управління. Зважаючи на викладене, а також на те, що нині одним із важливих науково-технічних питань є проблема ефективного застосування інформаційних технологій моніторингу на основі надійних математичних моделей оцінювання рівня соціально-економічного розвитку, актуальність представлених у монографії «Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону» авторів Пурського О. І., Харченко О. А., Мороз І. О. досліджень не викликає заперечень.

Авторами монографії здійснено комплексну розробку моделей та інформаційної технології моніторингу соціально-економічних показників з метою підвищення ефективності управління регіональ-

ним розвитком. Теоретично обґрунтовано основні положення соціально-економічного моніторингу та запропоновано концепцію створення інформаційної системи моніторингу показників соціально-економічного розвитку регіону. Запропоновано механізм врахування особливостей регіонального розвитку в інформаційній системі моніторингу. Розроблено метод визначення інтегральних показників на основі спільного використання методів факторного аналізу та експертного оцінювання, що підвищило надійність результатів розрахунків і забезпечило можливість проведення аналізу взаємозв'язків між показниками з огляду на їхній вплив на загальну соціально-економічну ситуацію в регіоні. Створено інформаційно-аналітичну веб-систему моніторингу показників соціально-економічного розвитку регіонів України. Програмна реалізація запропонованої моделі визначення інтегральних показників соціально-економічного розвитку надає можливість використання всієї множини початкових даних, що виключає викривлення змісту регіональної соціально-економічної моделі та забезпечує врахування знань і досвіду експертів під час побудови інтегральних показників.

У цілому монографія характеризується достатньо глибоким опрацюванням поставлених завдань, цілеспрямованим аналізом великого обсягу інформації, важливим практичним значенням результатів, наявністю наукової новизни та логічно обґрунтованих висновків і рекомендацій. Питання, порушені у роботі, відкривають широкі можливості як для теоретичних досліджень, так і для прикладних аспектів функціонування систем регіонального управління. Результати, висвітлені в монографії, пройшли апробацію на міжнародних наукових конференціях, опубліковані у фахових та міжнародних виданнях. Загалом слід відзначити високий науковий рівень монографії, яка узагальнює досвід авторів і дані літератури. Монографія буде корисною для вчених і практиків, а також для представників державних органів регіонального управління.

Матвійчук А. В.

*доктор економічних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
моделювання та інформаційних технологій в економіці
Київського національного економічного університету*